KÜLTÜR VE SANAT DERGİSİ

kıyı

77

YIL: 7 ● AĞUSTOS 1992 ● 8000 TL.

türk halk kültüründe hamsi

bu sayıda: ● nazif evren ● arife kalender önel ● vedat yazıcı ● bedrettin aykın ● b. orhan atabaş ● fahrettin demir ● ibrahim dizman ● osman bolulu ● betül tarıman ● sait küçük ● m. özer cıravoğlu ● ismail gençtürk ● ferlha altıok ● all kemal gözükara ● subutay hikmet ● mustafa duman ● mehmet uslu ● kenan sarıalioğlu ● mehmet başaran ● türkün sümerkan ● mevlüt kaplan ● mustafa yıldız ● ibrahim yıldız ● ahmet özer ● müfide güzin anadol

KIYI'dan

● Saygı değer okurlarımız,
Dergimizin kapağında yer alan ve son çıkış yılımızı belirten notta bir yanlışlık oldu. 73. sayımızdan bu yana "yıl: 6" yerine "yıl: 7" notunun yer alması gerekiyordu. Durumu bu sayımızda düzeltmiş bulunuyoruz. Geçmişte kalan dört sayımızın da düzeltildiği biçimde değerlendirilmesini dileriz.

● Değerli şairimiz Nabi Üçüncüoğlu adına düzenlediğimiz Şiir yarışmasına katılım geçen ay sona ermişti. Yarışma sonuçları bu ay açıklanacak. Dergimiz yayıma girdiği sırada seçici kurulun değerlendirmesi sürüyordu. Yarışma koşullarında belirtildiği gibi, sonuçlar 28 Ağustos günü kamuoyuna açıklanacak. Yarışma sonuçları gelecek sayımızda okurlarımıza dergimizden de duyurulacak.

● **Yaşar Nabi Nayır Gençlik Ödülleri** sahiplerini buldu.
Geçen yıl ilki düzenlenen Gençlik ödüllerine şiirde 300, öyküde 100 dolayında dosya katıldı.
Kemal Özer, Hilmi Yavuz, Metin Altıok, Ataol Behramoğlu ve **Sennur Sezer**'den oluşan şiir seçici kurulunun yaptığı değerlendirmede Gençlik Ödülü'ne **İdris Özyol** oy çokluğuyla değer bulundu. Özyol, 1967 Zonguldak doğumlu.
Leyla Erbil, Tarık Dursun, K. Orhan Duru, Adnan Özyalçıner ve **Sulhi Dölek**'ten oluşan öykü geçici kurulu, Gençlik Ödülü'ne yine oy çokluğuyla **Semra Topal**'ı değer buldu. Topal, 1964 Eskişehir doğumlu.

● Bu yıl 9.su 4-5 Temmuz 1992 günlerinde gerçekleştirilen **Devrek Baston ve Kültür Festivali**; sergiler, paneller, söyleşiler, kitap imza etkinlikleri, defile, konser, tiyatro ve futbol turnuvası yoğunluğu içinde geçti.

● Subutay Hikmet Sanat gecesi
İstanbul'da, Maçkalılar Kültür ve Dayanışma derneği'nin, Beşiktaş'daki lokalinde, 25 Nisan 1992'de, Subutay Hikmet için, 67. yaş ve 46. sanat yılı gecesi düzenlendi.
Dernek Başkanı ve eski parlementer Ertuğrul Yolsal'ın açış konuşmasından sonra, Yönetim Kurulu, Kültür ve Yayın Komisyonundan araştırmacı - yazar İ. Gündağ Kayaoğlu, Subutay Hikmet'in biyografisini sunmuş ve Maçka folklarından öğeler taşıyan "Kuymak" şiirini okumuştur. Yönetim Kurulu ve Kültür Yayın Komisyonu Başkanı, folklor araştırıcısı Dr. Mustafa Duman yaptığı konuşmada Subutay Hikmet'in özellikle pek bilinmeyen halk şiiri alanındaki şiirlerini tanıtarak beş kadarını okuyup üzerlerinde açıklamalar yapmıştır. Okuyucularımızın yakından tanıdıkları şair Ömer Kayaoğlu ise, Subutay Hikmet'e ithaf ederek yazdığı iki şiiriyle, Subutay Hikmet'in "Dünyanan Tadı" kitabından "Saadetin En Güzeli" isimli uzun şiirin okumuştur.
Derneğin hazırladığı plaketi,Subutay Hikmet'e Ömer Kayaoğlu'nun vermesinden sonra, Erkan Ocaklı, Volkan Konak'ın sazı eşliğinde üç eski ve bilinen türküsüyle son çıkan yeni kasetinden ve Doğu Karadeniz yöresindeki Rus pazarlarını konu edinen "Moskovalı Nataşa" türküsünü okumuştur.
Subutay Hikmet'in torunları Müfide ve Ali Fahri'nin de dedelerinin birkaç şiirini okumalarından sonra, Volkan Konak'ın Nazım Hikmet, Ömer Kayaoğlu, Subutay Hikmet ve Yaşar Miraç'ın şiirlerinden yaptığı güzel müziği izleyiciler beğeniyle izlediler.
Subutay Hikmet'e daha nice sağlıklı sanat yılları diliyoruz.

● Ağustos ayı nice değerlerimizin aramızdan ayrıldığı aylardan biridir. Bu değerlerimizin bir kaçını adını vererek eğitim kültür ve sanatımıza, yaşamının en güzel yıllarını veren güzel insanlarımızı saygıyla anıyoruz. İşte Ağustosun aldıklarından bir kaçı:
Abdürkadir Bulut (1943 - 8 Ağustos 1985)
Tevfik Fikret (1867 - 19 Ağustos 1915)
Halit Tanyeli (1921 - 19 Ağustos 1991)
Ömer Faruk Toprak (1920 - 20 Ağustos 1979)
Turgut Uyar (1927 - 22 Ağustos 1985)
Ömer Akbulut (1903 - 25 Ağustos 1981)
Necmi Duman (1929 - 26 Ağustos 1982)
Şükrü Gümüş (1948 - 28 Ağustos 1984)

● **Yunus Nadi Ödülleri** açıklandı
1992 **Yunus Nadi Ödülleri** sahiplerini buldu. Afiş dalında **Zafer Baran**'a, Fotoğraf dalında **Emine Ceylan**'a, Karikatür dalında **Eray Özbek** ve **Alper Suzulu**'ya, Sosyal Bilimler Araştırması dalında **"Tarkiye'de Kentleşme ve Kat Mülkiyeti"** çalışmasıyla **Murat Balamir**'e, Yayımlanmamış Öykü kitabı dalı ödülü **"Yakutiler"** adlı kitabıyla **Cihat Burak**'a, Yayımlanmış Şiir kitabı dalı ödülü **"Deniz Unutma Adını"** aldı kitabıyla Ahmet Erhan'a, Yayımlanmış Roman dalı ödülü **"Ölü Erkek Kuşlar"** adlı kitabiyla İnci Aral'a, Yayımlanmamış Roman dalı ödülü **"Ares Harikalar Diyarında"** adlı kitabıyla **Derviş Zaimağaoğlu**'na, Uzun Metrajlı Film Senaryosu dalı ödülü de **Cemal Şan**'ın "Her Şey Yolunda"adlı çalışmasına verildi. Sosyal Bilimler Araştırması dalında seçici kurul **Gıyasettin Demirhan**'ın **"Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin Yüksek Öğretim Politikalarına Etki Eden Faktörler"** ve **Ayşe Gözen'in "Yeni Bitkilere Doğru"** adlı yapıtlarını **"Övgüye Değer"** bulurken, Yayımlanmamış Şiir kitabı dalında ödül verilmedi.

● **Trabzon** Lisesi'nde 1958 - 1966 yılları arasında Resim ve Sanat Tarihi öğretmenliği yapan sevgili dostumuz, öğretmenimiz **T. Zühtü Ellezoğlu** 22 Haziran - 13 Temmuz günleri arasında **Trabzon**'daydı. Ellezoğlu'nun 50'li 60'lı yıllar **Trabzon**'unu, 26 yıl yaşadığı Almanya'yı çok yönlü değerlendiren anılarını dinleme olanağı bulduk.

● Sanat danışmanımız Şair **Ahmet Özer** gezi ve incelemelerde bulunmak amacıyla, 20 Temmuz 1992 günü **Kıbrıs**'a gitti. Gelecek sayılarımızda arkadaşımızın Kıbrıs izlenimlerini yayımlamayı ümidediyoruz.

● Eylül sayımızda buluşmak dileğiyle tüm okurlarımıza sağlıklar, başarılar, esenlikler...

Kurucusu: **Ahmet Selim TEYMUR**

Sahibi: Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. Adına
M. Naci ÖZKAN

Yazı İşleri Yönetmeni : **Gündoğdu SANIMER**
Sanat Danışmanı : **Ahmet ÖZER**
Müessese Müdürü : **Melih S. ERTÜZÜN**
Dizgi : **İsmail FANDAKLI**
Kapak ve İç Düzenleme : **M. Reşat SÜMERKAN**
Film - Montaj : **Ahmet ÖZKAN**

Baskı: **sakarya matbaacılık** Kunduracılar Cad. No.: 42 / D
Tel.: (03) 21 72 32 Fax: (03) 21 91 59 61200 - TRABZON

Abone Koşulları : **Yıllık: 80.000 TL.**
Yurtdışı Abone : **50 DM**
Yazışma Adresi : **P.K. 183 - TRABZON**
Ederi : **8000 TL. (KDV Dahil)**
Aylık Dergi

Abone ederinin, Gündoğdu SANIMER adına 731607 numaralı postaçeki hesabına yatırıldıktan sonra, dergi adresine bilgi verilmesi rica olunur.

Gönderilen ürünlerin daktiloyla yazılması rica olunur.
Ürünler yayınlansın, yayımlanmasın geri verilmez.
(P.K. 183) Kod No.: 61001 - TRABZON

dağlar üstüne

● **Nazif EVREN**

Çocukluğumda, **Salihli**'nin **Poyraz Köyü** kahvesinde borulu, sonraları da üzeri köpek resimli **"Sahibinin Sesi"** gramofonunun cızırtılı taş plağından bir şarkı dinlemişimdir:**"Dağlar dağlar"**... Makamını bilmem, bestesinden anlamam ama ezgisinden hoşlanmışımdır. Bu ezginin etkisiyle hep dağları düşünürüm. Koca koca dağlar, tabanlarının ölçümü güç, tavanları 9000 metreye varan bu doğa harikaları, bana okyanusların önüne kurulmuş Tanrısal barajlar gibi gelir. Onlar olmasaydı denizlerin saldısından nasıl kurtulurduk? Diyelim ki **Nuh Peygamber,** yüzlerce gemi yaptı, içine her yaratıktan bir ya da bir kaç çifti bindirdi ama hangi dağın tepesine konacaktı bu gemiler, dağlar olmasaydı? **Kaf** dağını nerden bulacaklardı? İnsanoğlu da belki suda yaşayan bir çeşit yaratık olup çıkacaktı. Her yer su. Garip bir dünya... Tanrı korusun. Yok yok dağlarsız olmaz. Onlar olmasaydı, umutlarımızın gizleneceği yeri nerden bulurduk?

Büyük toplulukları etkisine alan inançlar hep dağlardan başlamıştır. **Muhammed Peygamber "Hira"** dağındaki **"Vahiy"** suyunu içip, mest olmasaydı Peygamber olup yüzmilyonları peşinden sürükleyebilir miydi?

Dante, yapıtında suçlu kişileri yerin katlarında suçlarına göre çeşitlendirdiği cezalarla yakarken, günahsız kişileri gümüş ırmakların üzerindeki altın köprülerden, Huriler ve Melekler yardımı ile geçirerek türlü güzelliklerle süslenmiş yamaçlardan **"AĞRAF"**ın tepesine doğru yükseltmiş ve zirvede Tanrı'yı bulmaya çalışmış.

Dağlar, bize herşeyi veren, bundan karşılık istemeyen yaşam kaynağımız olmuş. Minarelerimizi, yatırlarımızın kubbelerini onun tepesi yönünde yükseltmiş, onu örnek almışız. Dua ile de olsa ona yetişmek istemişiz. Sanki dağlar, dünya **Mevlana**'sının **"Dergah"**ı olmuş, **"Gel** demiş, **"Elinde balta, sırtında kazma da olsa gel. Ormanımı kessen, bağrımı deşsen de gel." "Suçlu olsan, suçsuz da, gene gel" "Ferman Padişahın olabilir, dağlar senindir. Fırtına olup kayalarımı ufalasan, deprem olup altımı üstüme getirsen gene gel. Keşiş de olsan, yatır da olsan, adın dın kitaplarında gördüğümüz Peygamberlerden birl de olsa gene gel. Burası, dünya dergâhı, zıtların ahenkleştiği yerdir"** demektedir.

Gün olmuş insanoğlu onlarla konuşmuş, **Kurtuluş Savaşı**nda şanlı ordumuz ona şöyle seslenmiş: **"Yol ver bize ey Uludağ, biz Bursa'ya geçeceğiz, Dedemizden miras olan o Bursa'yı alacağız"** Türküler yakmışız, onlar için maniler söylemişiz:

Yüce dağ başında bir bölük kar Idim / örüzgâr estikçe ılgım ılgım erldim/eveli muhabbetli yarin ben Idim şimdi karşılardan bakan ben oldum.

Emirdağ'ı bir geçmeyle yol olmaz, altın yere düşmeyle pul olmaz demişiz. Ne güzel de demişiz. **"Yere düşmekle cevher, sakıt olmaz kadrü kıymetten"** dizeleri, bunun yanında ne kadar kapsamsız ve sönük kalıyor.

Bilmeceler düzmüşüz dağlar üstüne **"Dağdan gelir taştan gelir ağzı bağlı aslan gelir. Dağda taktak suda şıpşıp, arşın ayaklı burma bıyıklı"** bilin bakalım bu nedir demişiz.

Atasözleri geliştirmişiz dağlar üstüne. **"Dağ dağ üstüne olmuş da, ev ev üstüne olmamış"**

Umutlarımızı hep onların ardında aramışız. Dağ ardı, umut kaynağımız olmuş. Birçok ozanımız da şiirlerine dağları konu etmişler. Örneğin: **Bedri Rahmi Eyüboğlu,** bir şiirinde **"Dağların Güzel Ile Faydalının buluşmasına engel"** olduğunun söylüyor ama birçok sevgilinin vuslatına dağlarda ilaç bulunmuş ve geç de olsa dağlar, **Türk** boylarına **Ergenekon**'dan çıkış yolları açıvermiş.

Aynı ozan: **"Dağların en mahrem yerlerini gördüm, ormanın en karanlık yerinde günahların katmerlisi"** diyor. Gene başka bir dizesinde **"Kiraz ayı geliyor çocuklar, önümüzdeki dağlar şaha kalkıyor"** Gene aynı ozan **"Dağları böldüm ortasından, zıplayarak kaybolan bir köstebek yoluyla göğüs geçiren mağaralardan başka birşey çıkmadı içinden"** diyor. Başka bir ozan da son dilek olarak dağlara taht kurmak istiyor. **"Dilerim kış mevsiminde olmasın"**

"Örtsün gözlerimi sonsuz bir diyar / Mezarım dağlara kalsa yadigâr / Gönlümü çiğneyip geçen nazlı yar / Belki mezarımdan ağlar da geçer" diyor ama bunun yanında: **"Mezarımı yol üstüne koysunlar, Yar geçerken belki bana can gelir"** dizelerini anımsamadan geçmek olur mu? Bu kadar güzel dizeleri hangi ozan söyleyebilmiş?..

Derin, sessiz mağaraları, buzları buzulları, çağlayan kaynakları, gür ormanları, yalçın kayaları, zaman zaman bağrına sindiremeyip, **Mevlana** dergahının kuralları dışına çıkarak canlılar üstüne yolladığı çığlarıyla zıtların ahengidir dağlar. İnsanoğlu, orada **Tanrı**'ya yaklaşmıştır.

Söylenecek elbetteki daha çok şeyler var dağlar üstüne. Uzun etmeye gerek yok.

"Dağ başını duman almış / Gümüş dere durmaz akar / Güneş ufuktan şimdi doğar / Yürüyelim arkadaşlar"●

haydar

Arife Kalender Önel

Kocamasa baban kocamazdı Haydar
O ki kırmızı top güneşi
İki eliyle tutup
Atardı denize kınalı sırtlarından
Ve eflâtun ışıltısında suyun
Uçardı darmadağın kuşlar..

Mavi adamdı
Bunu duydun mu Haydar
Ellerine Atatürk çiçekleri diker
Gözlerlyle mimoza satardı
Tüm şallar onun boynunda şaldı
Akşamların gittiği mor dağlı gecelerden
Şiiri ışıklı neyler çalardı
Yaşlı
Islak göllerlnden..

Kocamasa baban kocamazdı Haydar
Sırt çevirdiği Ince topuklu kadınları
görürken...

rıfat ılgaz öğretmen 80 yaşında

● Vedat YAZICI

Karlı, buzlu sokakları aşarak, yürekleri sanat, yazın coşkusuyla atan Ankaralılar 80 yıllık onurlu bir yaşamı, bir o kadar yapıtı anıtlaştıran kişiyi, Rıfat Ilgaz'ı alkışlamak için Kızılırmak Sineması'nı doldurdular 13 Aralık 1991 günü akşamı.

Ankara Devlet Konservatuvarı'ndan bir grup gencin oluşturduğu orkestranın büyüleyici dinletisiyle açıldı kutlama izlencesi. İzmir, İstanbul, Kastamonu kutlama günleriyle sürdürülecek etkinliklerin ilkine Ankara'da başlanıyordu.

Usta sunucu Jülide Gülizar, kutlamaya Ankara'dan başlamanın sevincini, gururunu dile getirdi. onun yaşamını uzun uzun anlatmanın yersizliğini vurgulayarak sürdürdü konuşmasını: "Doğdu ve 80 yaşında. Dile bile kolay değil bu 80 yıl. Bu 80 yıla pek çok ömür sığdırdı Ilgaz. Bu 80 yılda korkudan, baskıdan, yasaklardan dost bildiklerinin selâmı sabahı kesmeleri var. O, bunlara aldırmıyor. 80 yaşında bir dikili ağacı yok ama bir sokağı, bir caddesi, bir parkı var."

İlk sözü alan Kültür Bakanlığı müsteşar yardımcısı T. Rüştü Aras, Yunus Emre'nin "Sevelim sevilelim" dizesini ilke edindiğini belirttiği Rıfat Ilgaz'ın gülmece yazarlığı üstünde durdu.

Ayağındaki rahatsızlığından ötürü sahne önüne getirilen mikrofonda başladı 80'lik delikanlı Rıfat Ilgaz usta tatlı tatlı; gülmece öğeleriyle bezediği söyleşisine. Özetle şunları söyledi: "Çok iyi saatler geçiriyoruz Ankara'mızda. Gazi Eğitim Enstitüsü'nden doğru Ankaralıyım. Yurdun bir köşesinden hak iddia edebilmek için orada okuduklarım aklıma gelir. Sonra gördüklerim. Ankara'yı önce başkent olduğu için seçmedim. Bir şeyler alıp verdiğim bir yer olarak anımsıyorum. Cide'de yaptığım gezintilerde hep Ankara aklıma gelir. 6 yıl hocalıktan sonra Ankara'ya geldim, Gazi Eğitim Enstitüsü'ne. Oradan Adapazarı'na bir elimde diploma, bir elimde verem raporuyla geldim. Ankara'dan bir diploma daha aldım. Yenigün gazetesinde köşe yazıları yazdım. Basın şeref kartı aldım. Ankara okurları, yazarları yetiştirdi beni, nasıl unuturum! İzmir'i de unutamam... Muhalefetteyken bizim yazdıklarımızla iktidara gelenler bize karşı oldular. Giden ağamdı ama gelen paşam değildi. Mizah iktidarlar değiştirir. Demokrasi kavgasında üstümüze düşeni yapmışız. Ne güzel günler bunlar! Biz toplatılıyoruz, kitaplarımız toplatılıyor. 6 ay özgürlüğümden, çok sevdiğim öğretmenliğimden oldum. Öğretmenlikten attılar. Haysiyetsiz sayıldığım için öğretmenliğimden oluyorum. Bir başka T.C. bakanı basın şeref kartı veriyor. Türkçe hocasıyım, edebiyat hocasıyım. Hiçbir yerde mesleğimi unutmadım. Yazı yazdırmadılar, dizdim. "Stepne" imzasıyla yazdım, adımı yazamadım. Bugün bakanla konuştuk. Fikri Sağlar'la ne güzel oturup konuştuk. Özgürlükten, insan haklarından yana bir çağ başladı. Bunu elbirliğiyle koruyalım. On yıl sonra buluşmak üzere..."

Rıfat Usta'nın konuşmasının ardından P.E.N. Yazarlar Derneği adına sahneye çıkan Atilla Özkırımlı coşkulu konuşmasında, 40'lı yıllarda "herkesin, tanrının bile karşı olduğu" dönemde Rıfat Ilgaz'ın onurlu, yılmaz savaşamını yansıttı. "Eğer demokrasiden, özgürlükten söz edebiliyorsak, içimiz umutla doluyorsa bu, Rıfat Ilgazlar yaşadığı içindir." sözleriyle konuşmasını noktaladı Özkırımlı.

İzlencenin bundan sonraki sırasında şiirler yer alıyordu. Tiyatro sanatçıları Tomris Çetinel'le Meral Üner'in ustalıkla sundukları çok sesli şiir dinletisiyle duygularımız canlandı, duyarlığımız yenilendi. Bu iki sanatçı yetersiz ışığa, el değiştirerek okumak zorunda kaldıkları tek metne karşın iki sesten özgün bir seslendirmenin başarılı örneğini verdiler. Gönlüm bu tür bir çalışmanın yaygınlaştırılmasından, çoğaltılarak halka iletilmesinden yana. Kültür Bakanlığı böyle bir çalışmayı neden yapmasın?

Eleştirmen, yazın araştırmacısı Asım Bezirci, "ağabeyim, ustam, yoldaşım" nitemleriyle seslendiği Rıfat Ilgaz'ı Namık Kemal'in, Tevfik Fikret'in, Nazım Hikmet'in soyundan gelen sanatçı olarak nitelendirdi. "Onun bir eseri var ki bütün eserlerini özetliyor: SINIF. Hapsedilmiş, toplatılmış. Sınıf 25 gün piyasada kalıyor, hemen sıkıyönetim tarafından toplatılıyor. Kırmızı kapaklı sınıf Türk toplumunun alınyazısı gibi... Önce kitabın kapağı kırmızı olduğu için, bir de H.İzzettin Dinamo'nun arkadaşı olduğu için mahkûm ediliyor Rıfat Ilgaz. 6 ay hapiste yatırılıyor. 6 ay sonra ne öğretmenliği kalıyor ne de sağlığı. "Bezirci sözü 12 Eylül uygulamalarına bağlayarak; "12 Eylül'de yazarları düşüncelerinden ötürü cezalandıran yargıçlar bugün olduğu gibi topluluklar önünde cezalandırılacaklardır." dedi ve konuşmasını Ilgaz'ın 2000 yılındaki yaş gününde buluşma dileğiyle bitirdi.

Yazar Uğur Mumcu; "O günlerde yazarlara kan kusturan basın savcısını kimse

Rıfat Ilgaz, Trabzon'da imza gününde. Gündoğdu Sanımer (solda) Ahmet Özer (ortada) (Trabzon, 14 Aralık 1985)

anımsamıyor, Rıfat Ilgaz bugün onu yargılıyor. Rıfat Ilgaz Kültür Bakanı'nın da, devletin de kabul ettiği bir Türk yurttaşı oldu. Devlet bugün Rıfat Ilgaz'ı resmen kabul etmiştir." sözleriyle yazarın düşünce özgürlüğü savaşımındaki yerini, değerini, onun bugün vanlan noktadaki katkısını vurguladı.

Yazar Mustafa Ekmekçi de konuşmasında Rıfat Ilgaz'ın bir ömür adanan dirençli, soylu yazarlık savaşımını dile getirdi. Ekmekçi, Ilgaz'ın atamasında imzası olduğu için Hasan Ali Yücel'in komünistleri korumaktan başının derde girdiğine değindi. Konuşmasını; "Bir yazı sizi gülümsetmiyorsa ona yazı demeyin." diyerek bağladı.

Daha sonra tiyatro sanatçıları Mümtaz Sevinç, Gülsen Tuncer Ilgaz'ın şiirinden örnekler sundular. Önemli bir işi çıktığı için geceye katılamayan M.Ilhan Erdost'un hazırladığı metni Jülide Gülizar okudu.

Sovyet Türkolog Radi Fiş, "Moskova'dan selamlar getirdim." sözüyle başladığı içtenlikli konuşmasında Sovyetler Birliği'nde Rıfat Ilgaz adının çok bilindiğini özellikle vurguladı. Şiirlerini Rusça'ya çevirdiğini, yeni hazırlanan Hiciv Antolojisi'nde Rıfat Ilgaz'a büyük yer ayrıldığını sözlerine ekledi.

Tiyatro sanatçısı Mehmet Atay'ın okuduğu şiirin ardından müzisyen Öner Özgeç, ustanın şiirinden bestelediği özgün bir ezgi seslendirdi. K.Bayram Çukurkavaklı'nını (1) (1) üç dakikaya sığdırılan anılara ilişkin konuşmasından sonra son etkinlik fotoğraf sanatçısı İsa Çelik'in hazırlayıp sunduğu Rıfat Ilgaz saydam gösterisiydi. Ustalıkla düzenlenen akış içinde çalışan çocukların, emekçinin, üreten insanın çekisini vurgulayan anlamlı fotoğraflarla bütünleşen 80 yıllıkyaşam gözler önüne serildi.

Kızılırmak Sineması'ndan sonra belediyenin Buz Pateni Merkezi'ndeki kokteylle sürdürülen kutlama gecesinde konuklar Rıfat Ilgaz'ı yakından tanıma, onun mizah yüklü delikanlı zekasıyla tanışma olanağı buldular. Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Karayalçın, Rıfat Ilgaz'a granit dikdörtgen prizma üstüne oturtulmuş mavi cam küreden oluşan bir andaç sundu. Karayalçın bu andaç'ın anlamını şöyle açıkladı: "Granit sizin güçlü, dayanıklı, savaşımcı yanınızı, cam küre saydamlığınızı simgeliyor." Buna Ilgaz, "Saydam ama kırılabilir." esprisiyle karşılık verdi, mutluluğunu dile getirdi. Karayalçın da "Bugünlerde herkes saydam, şaşırtıcı değil mi?" sözüyle çevresindekileri gülümsetti.

Rıfat Ilgaz öğretmene, sanat - yazın ustamıza 80. yılında sağlıklı, üretici nice yıllar diliyoruz.

(1) 92'nın ilk aylarında yitirdiğimiz basın, yazın emekçisi Çukurkavaklı'yı saygıyla anıyorum.●

tutunduğum

bedrettin aykın

Kuşatıldığım taş duvarlar
Yıkılıyor bir anda seninle
Çiçek açıyor kuruyan dalım
Bir anlam katıyorsun doğan güne
Özgürlüğüm oluyorsun dilimde

Ölümdür gelen ayın aylasında
Bunca yoksulluğun ortasında
Bir istiridyeyim içimdeki senle
Ayrımım onurlandırıyor beni
Varsıllığımsın elimde kalemimde

Kurtarıcımsın el verdin bana
Sevgisizlik bile boğamaz artık
Ürperten o soğuk sularında
Sana tutunup çıkıyorum kıyıya
mutluluğum oluyorsun şiirlerimde

Batardı çağmın dikenleri
Daha bir kanatırdı kalbimi
Yitebiliriam sensiz büsbütün
Oysa ne kadar çoğulum şimdi
Buluşuyor bir yerde sesim sesinle

Hakedilmemiş acıllar alnacında
Boğulduğum mutsuzluklar burgacında
Yine de böylesine güzelse yaşamak
Biliyorum ki senin yüzenden
Sevincimsin dergilerde kitaplarda

üç yaşında türküler

b.orhan atabaş

türkülerin en güzeli dudağımda asılı,
üç yaşında türküler,
üç yaşındaki çocuklar gibi,
türküler...

ellerime kırpık dökük düşler takılı
bin yıllık düşler...
bin yıllık özlemler gibi,
düşler...

kör kuyuların dibindeki sağır taşlar
dolu ceplerimde,
yüreğimin ortasında ılık bir yel,
gözlerimden bir merdiven yıldızlara,
uzaklarda, çok uzaklarda türküler,
üç yaşında türküler,
üç yaşındaki çocuklar gibi,
türküler...

bir kitap - bir şiir

● Fahrettin DEMİR

"adımız düşer"

Şiir "sevincin cemresi" midir? Yoksa sevincin cemresi, şiirle mi başlar? Yürür hayatın damarlarına. Ayaklandırır, yoğurur, yeniden yaratır hayatı. Hayatın zenginliğini, karmaşasını, onun kılcal damarlarından süzer de yeniden örgütler, yeni bi dünyanın yapı taşlarını örer.

İşte bu kıpır kıpır, canlı organizmanın soluklanışını sunuyor İbrahım Dizman "Adımız Düşer" adlı kitabında. Nice güzelliklerden süzülerek giriyor hayatımıza şiirleriyle.

İlk kitaplar hep heyecanlandırır beni. Bu biraz da tedirginliği yedeğinde getiren iç kanatlanmasıdır. İlk kitaplar, kendine yer edinmeğe çalışan, hayatın ritmini tutturmağa çalışan bir yürek vuruşu gibi gelir bana. Yüreğinin ritmini hayatın ritmine ayarlayan şair, ürünleriyle onu yakalamağa çalışıyor gibidir.

İşte bu sestir, tedirginliğimi besleyen. Bu güzel soluk, bu meltem esintisi güçlenerek yayılacak mı hayatımıza? Şair kendi dilini bulup, kendi şiir evrenini kurabilecek mi?

Şairler, evrenin güzel insanları... Bu güzellikleri paylaşmak için çentik çentik derilerine çizerler hayatı. O süzülmüş beğenileriyle, dilin, hayatın, insanın karmaşasına buyur ederler okuyanı. Kimi zaman da, İbrahim Dizman gibi "etimize gömülmüş bir bıçak" gibi savururlar ortalık yere.

Daha ilk dizesinde yakalıyor okuyanı Dizman:

"Sonsuz bir tuval midir dünya
ömrümüze"

Bir sorumu bu? Yoksa cevabını içinde taşıyan, okuyanın çözümlemesine sunulmuş, okuyana yeni ufuklar açan; dünyayı insanın şekillendirmesine çağrı çıkaran bir önerme mi? Cevabı yine kendinden geliyor şairin:

"yaşamın tuvaline işlendikçe acılar
ellerimde sızlayan el izleriyle
koşarım tarihin içinden kentlere"

Kentler... Yaşanan karmaşanın, ayrılıkların, özlemlerin, umutların, unutuşların mekanı. Gidenlerin acısıyla yoğrulan, "gidenlerin boşluğunda çırpınan kentler. "Uygarlıkların, altüst oluşların, aşkların, ihanetlerin, bırakıp gitmelerin, kavuşmaların tanığı kentler. İnsanın tanığı, "uçurum olan yüzlerin gezindiği kentler." "Dua ve dolar yeşilinin" geceye açılan kapılarında insanı gizleyen; aşağılık ve yüce, korkak ve yiğit kentler.

"Şiir insana benzer" diyor bir yazısının başlığında Özdemir İnce. Onun gibi güçlü ve zayıf, onun gibi karmaşık ve sade, onun gibi dağınık ve düzenli. İnsan gibi, hayat gibi. Dizman'ın şiiri de "yoğunluğu, karmaşıklığı ve ritmiyle hayatın içinde, onunla yoğrulan, onu yoğuran bir işlevsellikle çıkıyor ortaya. Damarlarını uzatıp, kollarıyla geçmişi ve geleceği, bugünü ve yarını kavramaya çalışıyor.

"İçli annelerin düşleriyle büyüyen" çocuklar, Nazım'ın "Saman Sarısı"na ulanıyorsa, elbette "gökyüzü ölmeyecek."

doğur beni

Nedir şiir? Tanımlanabilir mi? İşin kolayına kaçıp "sanat değeri taşıyan manzum parçalardır" diyerek "Edebiyat Bilgileri" kitabını mı aktarmalı? Eğer ile de bir tanım gerekiyorsa, herkes kendince bir tanım bulsun şiire. Belki de en doğrusu "tanımlanamaz" oluşu. Sözcüklerin sınırladığı dar kalıplara hapsedilmeyen, sınırlanamaz, ele avuca sığmaz bir dünyalı.

Sözü Çiğdem Sezer'in KIYI'nın Ocak 1992' tarihli 70. sayısında yayınlanan "Doğur Beni" adlı şiirine getirmek istiyorum. "Doğur Beni"yi görüp hemen Cemal Süreya adına sarılanlar olabilir. (Ne yalan söyleyeyim, Cemal Süreya'nın "öp beni sonra doğur beni"sini bulup yeniden okuyuncaya kadar aynı "acaba" beni de tedirgin etti.) Ne var ki, şairler dolayımdaki günlük dili kullanırlar. Önemli olan sözcüklere kendi rengini verebilmek, kendi damgasını basabilmektir. Ortak dilin içerisinde kendine has özel bir dil yaratabilmektir. Çiğdem Sezer, bunu başarıyor.

Öncelikle şiirle ilgili belirlemeler:

Şiir "acılarla doğurulan çocuk"tur, "koyunda büyütülen kan pıhtısı"dır, göğüsten toplanan yorgun şarkılardır.

Hepsinden önemlisi de "her şiir / bir intihar"dır.

Turgut Uyar, yıllar önce bir dergideki toplu söyleşide "üstüne yazı yazılacak bir şiir ya da şiir gelişimi yok" diliyordu. Sanırım Turgut Uyar, Çiğdem Sezer'in, görselliğin çarpıcı kullanımını, yoğun bir gönderme yükünü, tedirgin, kırılgan bir söyleyişle dengeleyen bu şiirini görseydi; şiir gelişimi açısından değil de, "üstüne yazı yazılacak şiir" konusunda biraz düşünürdü.

En azından " her şiir / bir intihar" dizeleri üzerine birşeyler söyleme ihtiyacını duyardı.

"Her şiir / bir intihar" dizeleri, şiir - şair, şiir - okur bağlamında değişik yorumlara açık bir arka plan zenginliği taşıyor.

Neden her şiir bir intihardır? Kimin için intihar? Şair için mi, şiir için mi, yoksa okur için mi? Belki her üçü için de.

İntihar, sadece bir yokluğa, bir hiçliğe kaybolma mıdır? Aynı zamanda yeniyi arama, eskinin intiharı; yeni bir öz ve biçimde varolma değil midir? Her şiiriyle şair, yeniden yaratıp, yeniden yaratılmaz mı?

Okur için de ayn ıdurum sözkonusu.

Bir yerde okudum sanıyorum, kimin olduğunu şimdi çıkaramıyorum, şöyle bir cümle kalmış aklımda: "Bir kitabı okuyup bitirdiğimde, artık aynı kişi değilim" diyordu yazar.

Yazar, değiştiğini, okuduğunun, farkında olsun ya da olmasın, onu değiştirdiğini söy-lüyor. Bu, önceki varlığın intiharı değil midir?

"Her şiir / bir intihar" daha başka neler söylüyor dersiniz.

Not: Bu yazıyı bitirdiğimde Çiğdem Sezer'in "Kanadı Atlas Kuşlar" adlı şiir kitabı da elime ulaştı. Aynı yoğun şiirsel atmosferi soluyacağıma inanarak kitabın sayfalarını çevirmeğe başladım bile.●

littera / edebiyat yazıları

● İbrahim DİZMAN

Littera / Edebiyat Yazıları'nın 1991 yılını içeren ikinci cildi de yayımlandı. Yönetmenliğini Cengiz Ertem'in yaptığı Littera'nın yayın kurulu Olcay Önertoy, Burhan Günel ve Tuna Ertem'den oluşuyor. Üniversitelerdeki akademik çalışmalarla sanatçıların ürünlerini birlikte sunan Littera'nın geçen yıl yayımlanan ilk sayısında Cengiz Ertem, amaçlarını şu tümcelerle açıklıyordu: "... yılda bir kez ortak kitap biçiminde yayımlanacak olan Littera, edebiyat alanında uğraş veren bilim adamlarımızın, araştırmacılarımızın ürünlerine ağırlık vererek bu ürünleri resmi bir kimlik taşımadan Türk okuruna ulaştırmayı amaçlıyor."

Bu amacını ikinci sayıda daha da geliştiren Littera'da geniş bir yazı kadrosu oluşmuş. Prof. Dr. Türkan Saylan'dan Mucize Özünal'a, Prof. Dr. Olcay Önertoy'dan Burhan Günel'e, Prof. Gürsel Aytaç'tan Ahmet Özer, Metin Turan'a değin edebiyat ve bilim dünyamızın nice değeri katkıda bulunmuş ortak kitaba.

Littera, ilk sayısındaki gibi yine şiirle başlıyor. Gültekin Emre'nin, Abdullah Akay'ın, Ahmet Özer'in, Romen yazar Nevzat Yusuf Sarıgöl'ün ve Nedim Kula çevirisiyle Henri Michaux'un şiirleri ortak kitabın ilk sayfalarında yer alıyor. Türkan Saylan, "Bir Anı" başlıklı yazısında insanın direncini, umudunu bir hekim gözüyle öykü tadında yazıyor. Burhan Günel'in "Akide Şekerleri" ve Charles - Ferdinand Ramuz'un "Yoksul sepetçi" adlı öykülerinin ardından bir özel bölüm açılıyor: "Yunus Emre Sevgi Yılı" Bu bölümü oluşturanlar Talat Sait Halman ve Ali Rıza Önder. Halman'ın İngilizce "Yunus Emre: A Triumph of Humanism" başlıklı denemesinin bir geniş özeti de Türkçe veriliyor. Ali Rıza Önder de "Yunus Emre'nin Kimliği ve Kişiliği" başlıklı yazısında Yunus'un adı üzerine açıklamalarda bulunarak, ozanın yaşamına ilişkin bilgiler aktarıyor.

Littera'nın tiyatroya ilişkin yazılarının ilki Olcay Önertoy'a ait. Yazı, "Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro Anlayışı" başlığını taşıyor. Ayşegül Yüksel ise Samuel Beckett'in yapıtlarına geniş bir çerçeveden bakıyor ve oyunları hakkında saptamalarda bulunuyor. Metin And da

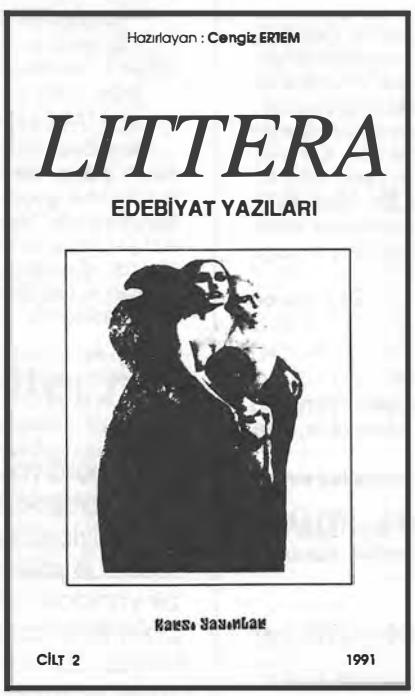

"Çağlar Boyunca Turquerie" başlıklı incelemesinde geçmiş yüzyıllarda Avrupa tiyatrolarında oynanan oyunlardaki Türk öğelerini ele alıyor.

Strasbourg Üniversitesi Türkoloji Enstitüsü Müdürü Paul Dumont da "Çocuk Edebiyatı: Türk İlericilerinin Yeni Bir Silahı" başlıklı yazısında çocuk edebiyatımızı inceliyor. Metin Turan'ın, Enver Gökçe'nin şiirini ve yaşamını inceleyen yazısının ardından Gürsel Aytaç'ın incelemesi yer alıyor. Yıldız Ecevit de Knut Hamsun'un "Göçebe" romanını inceliyor yazısında. Bir diğer roman incelemesi ise Ayten Genç imzasını taşıyor: Hermann Hesse'nin "Demian" Adlı Yapıtında Simgeler.

Sami Karaören ise Lamartine'in "Göl" şiiini yeniden Türkçeye çeviren Doç.Dr.Tuna Ertem'in çevirisini inceliyor ve her yeni çevirinin dilimize yeni bir şiir kazandırdığını vurguluyor. Yazının hemen arkasına ise Tuna Ertem'in çevirisiyle "Göl" şiiri eklenmiş. "Göl" şiiri eklenmiş. Littera'nın şiire ve incelemelere ayrılmış sayfalarına Nedim Kula ve Serdar Ünal da yazılarıyla katkıda bulunuyorlar.

Littera'nın sosyal bilimler alanındaki yazılarından biri Zafer İlbars imzasını taşıyor. "Köy Kültürünün Özellikleri ve Sorunları" başlıklı incelemede köy kültürünün altyapı değişimleriyle birlikte nasıl dönüştüğü ele alınıyor.

Littera / Edebiyat Yazıları'nı katkıda bulunan diğer yazarlar ise Gürsel Aytaç, Doç. Dr. Ayşegül Yüksel, Prof. Dr. A. Hamit Sunel, Prof.Dr.Tanju İnal, Michel Butor,Prof. Dr. Tuğrul İnal, Doç. Dr. Nevin Haddat, Yrd. Doç. Dr. Nedim Kula, Serdar Ünal, Prof. Dr. Necla Aytür, Yr. Doç. Dr. Lerzan Gültekin, Carmen Riera (çev: Ali Özçelebi), Doç. Dr. Yıldız Ersoy Canbolat, Mucize Özünal.

Littera / Edebiyat yazıları akademik çalışmalarla, edebiyatın harmanlandığı bir yapıt olarak, yıllardır üniversitelerimizde üretilen ancak çevreye açılamayan bir birikime kültürümüz adına öncülük ediyor. Emeği geçen herkesi kutluyor edinme adresini veriyoruz:

Karşı Yayınlar: Meşrutiyet Cad. 10 / 44 06640 Kızılay - ANKARA●

benim eğitmenlerim / 3

● **Osman BOLULU**

ADALET DUYGUMU PEKİŞTİREN EKSİKLİ

U.R.F. nın adın Gazi'ye girmeden de biliyorduk. "Matbuat Umum Müdürlüğünde" bulunmuştu galiba. Tarih (ders) kitapları da vardı. Böyle birinin öğrencisi olabilmek, biz taşralılar için, bulunmaz mutluluktu. Türkçe - edebiyat yanında "tarih" de öğrenecektirk. U.R.F. bize doğrudan tarih dersleri vermeyecek. "Tarih seminerleri" yapacaktı. Ne güzel: Tarihi uygulamaya indirerek öğrenecektik. U.R.F. bize doğrudan tarih dersleri vermeyecek. "Tarih seminerleri" yapacaktı. Ne güzel: Tarihi uygulamaya indirerek öğrenecektik. İlk derste "Ne yapacağımız?" üzerinde konuşuldu, yıllık izlenence / program çizildi. İlkin Ankara'nın tarihi yerlerinden başlayacaktık. Gel gör ki, hoca derslere gelmiyor, öğretmenler odasında sohbetini sürdüyor, biz de sınıfta kendi başımıza, canımız ne isterse onu yapıyorduk.

Tombalak yapılı, her tarafından sağlık taştığı için yaşlılığı örtülenmiş hocamız, titiz giyimliydi, beyaz gömleğinin yakası, her zaman kolalıydı. İri boynunu döndürürken, onun sıkıntısını sanki siz de yaşardınız. Arada sırada sınıfa uğradığında, giyiminin dış cılâsına benzer konuları havanda dövmekten başka işimiz yoktu. Bu, su soğan derslerden birinde bize ödev verdi: Şubat dinlencesinde gittiğimiz yerlerden "Kurtuluş Savaşı" anılarını derleyip getirecektik.

O sıralarda, dünyanın en büyük aşkını yaşıyordum. Geceleri, kuş olup sevgiliminin yanına uçamadığım için deli divaneye dönerdim. Balkonlara, bahçelere çıkıp gökte ay'ı görünce "Acaba, o da şimdi ay'ı seyrediyor mu?" diye aramızda köprü kurmaya çalışırdım. Şubat dinlencesi verilince kuş olup Niksar'a uçtum. Benim gözüm görür mü U.R.F. nin ödevini?.. Niksar'dan Kurtuluş Savaşıyla ilgili olarak getireceğim pek bir şey de yoktu aslında. Hem olsa da getirmeyecektim. Çünkü U.R.F.nin, bir öğretmenin kendisine incelenmek için gönderdiği bir yapıtı değiştirerek kendi adına bastırdığını duymuştum. (O yapıt şimdi bile satışta.) Ben onun aracı mıydım, ırgatı mıydım?

Dönüşte, herkese soruyor. Getiren ödevini, iyi - kötü veriyor hocaya. Bana gelince:

- Yok, dedim.

- Nasıl olmaz, Niksar bir cumhuriyet kasabasıdır.

- Hocam, Niksar adı "Niksos"tan gelir,yeni şehir demektir. Bana orası için "Danişment"lerle ilgili bir ödev verseydiniz, size Türk tarihiyle ilgili iyi bir araştırma getirirdim.

- Senin Türklükle ilgin ne? 12 Türk bir kaleyi müdafaa etmiş, sen bir ödevi yapmıyorsun!

- Ben Kurtuluş Savaşında "yedek topçu zabiti" iken rapor alıp İstanbul'da yatarları biliyorum, benim sülâlemin Kurtuluş Savaşında ne yaptığını anlatıyım mı?..

İpler kopuyor.

- Sizinle aynı sınıfta kalamam, siz hoca olduğunuz için ben çıkıyorum deyip kapıyı dıştan kapatıyorum.

O, beni disiplin kuruluna veriyor, ben de "Türklüğüme sövdü." diye mahkemeye başvuruyorum. Aramıza giriliyor, sorun kapatılıyor.

Meğer bununla bitmeyecekmiş: Coğrafyadan geçmem için "6" almam gerekirken "5" olmuş. Yıl sonunda kurula alınıyorum, sözlü için U.R.F.de ayırtmanlar arasında. Hocalardan biri "7", diğeri "8" veriyor, o ise sıfır. Ortalama gene "5". (Öteki hocalardan temelli olan şöhret - kâzip hocanın isteği kırılır mı?) Takıntılı kalıyorum, gidip Turhal Atatürk ilkokulu'nda bir yıl daha öğretmenlik yapıyorum. Hayata, arkadaşlarımdan bir yıl sonra başlıyorum.

Ona, her bayramda, belli günlerde kart atmayı sürdürüyorum. Yıllar sonra Ankara'da karşılaştığımızda:

- Osman, sana haksızlık ettim. Meğer sen ne iyi çocukmuşsun; beni hiç unutmadın, hep kartlarını alıyorum. Çevremde pervane olanlardan bir tane bile gelmedi.

- Hoca, o kartlar pek sevgi ifadesi değil, ölmedim, öğretmenliği de senin gibi yapmıyorum anlamındadır.

U.R.F. bana neyi öğretti, örnekleyeyim: Reşadiye Ortaokulu'nda öğretmenken, "Sarı Gelin" namlı, yaşlı bir kadından süt alırdık. Ama bu eski yosma, karı koca "bizim anlımızdaki enayi yazısını" çabuk okumuş olalım ki, fazla para alırdı. Ondan süt almayı kestik. Satacak başka yeri yok, bize kızıyor. Torunu Cihan da öğrencim. Yıl sonu gelmiş, Cihan'ın son yazılısı elimde: Eviriyorum çeviriyorum, kâğıt "4"e yaklaşmıyor bile. Cihan kalacak. Sarı Gelin olayı süte bağlayacak. Cihan geçmeli; Türkçe Öğretmeni Osman Bolulu, duygularına kapılan kişi damgasını yememeli. İstiyorum ki, bir yerden yarım notluk bir umut bulayım, yanın da ben sallayayım, "4,5"tan Cihan kurtulsun. Derken "hile-i şeriye" götürecek bir yeri yakalar gibi oldum. "4,5"tan beşi basarak kâğıdı imzalayıp, bir oh çektim. Benim Nermin Hanım izlermiş kocasını:

- 45 dakikadır, o kâğıtla uğraşıyordun. Neydi, dağ mı devirdin, oh çekiyorsun.

Olayı anlatıyorum.

- Öğrenci bilecek mi, senin çektiğin sıkıntıyı?

- O bilemez, ben öğretmenim bilmem gerekir. Sorumluluğu bu!..

- Herkes biliyor mu, senin gibi yapıyor mu?

- Güzelim, benim U.R.F. diye bir hocam vardı. Ondan öğrendiği adaleti (!) ve insafı (!) uyguluyor senin enayi kocan.

BENİ ÜTOPİK MİLLİYETÇİLİĞE KAYMAKTAN KURTARAN ADAM

Köy Enstitüsü öğrenciliğinin son yıllarında elime geçen "835 Satır"ı Yahya Gündüz'le çoğaltıp arkadaşlarımıza dağıttığımız için soruşturma geçirmişim. Köy öğretmenliğimin üçüncü ayında, köyüme kadar "Bakanlık Müfettişi", komünist yuvalarından (!) geleni yakalayıp,komünistlerin kaynağına ulaşacaktı, sözüm ona. "Solda" diye damgalanmış bir ilkokul öğretmeniyken,yıllarca kapıları kapalı bir yüksek okula girmişim. Korkuyorum. bilincim kristalleşmemiş. 1950'lilerin rüzgârında, herkes gibi "milliyetçi"

son eylül

betül tarıman

son eylül'ü yaşayacaksın
olgun başakların hasatında
kıl çadırlarda söyleyeceksin
mutluluk şarkını.
bir yandan kahven köpürecek
bakır cezvede
bir yandan ılık bir rüzgâr esecek
yanık teninde.
kır çiçekleri yeşerecek bir yanında
son eylül'ü yaşayacaksın
bir yanın kış
öbür yanında bahar.
son kuşlar geçecek
aniden gözlerinin önünden
son kez bakacaksın
kışkacında kaldığın kara dağlara.
son eylül'ü yaşayacaksın
olgun başakların hasatında.

görünmekten kaçınmıyorum. Bu sıralarda bizim Necmi ile Sıhhıyedeki Milliyetçiler Derneğine bile uğradık. (Bunu da anlatacağım ya.) Girdiğim yüsek okulda, biz Köy Enstitüsü çıkışlılar, sayılacak kadar azız. Herkes, bize nerden geldiğimiz sezdirme çabası içinde. Dikelecek kişiliğe de gereği kadar ulaşmamışız mı ne? Daha kötüsü Makkartizmin, boğazımızı sıkacağını bilmek...

K.D. Türkçe / dilbilgisi derslerimize geliyor. Kendisi çok çalışkan fakat ufku geniş olmayan, öğrendiklerini aktaran biri. O da biliyor kim olduğumuz. Bir gün tiyatro konusu tartışılırken, ben "tiyatromuzun Ankara'daki uygulamasıyla çok başarılı olduğunu,fakat Anadolu'da tiyatro deyince baldır bacaktan başka bir şey anlaşılmadığını, ulusun parasıyla oluşturulan bu kurumun Anadolu'ya yayılması gerektiğini" ileri sürerek - ayırdına varmadan - bölge tiyatroculuğunu savunuyorum. K.D.:

- O senin söylediğin fikirler Kuzeyden gelir, diyor.

Dersten çıkınca hocayı Beşevler'de yakalıyorum:

- Hocam, bizim üstümüzde esen havayı biliyorsunuz. Sınıfta söylediğiniz sözü, ya tam açıklığa kavuşturun ya da bir dil sürçmesi olduğunu söyleyin. Çevremdeki çemberin daralmasına neden olacaksınız.

- Peki, zaten ben sizi suçlamamıştım. Suçu kanıtlanıncaya kadar herkes masumdur.

Aradan zaman zaman, ders ders geçiyor, hocanın gözüne bakıyorum; açıklama yok. Hocadan tüyo alan milliyetçi aslanların (hele bir ince kız var onun) salvosu da kesilmiyor. Hocanın yoluna çıkıp dileğimi yeniliyorum. Yine yok. Bir daha. Yine yok...

Derslerin birinde örnek öykü olarak, hoca, Ömer Seyfettin'in Topuz öküsünü açıklıyor. Sonunda:

- İşte bütün öykülerin planı bunun gibidir, diyor.

- O Topuz'un (!) planı, başka düzende de öyküler yazılıyor, sözünü yapıştırıyorum.

Başka bir derste Yahya Kemal'den bir şiir inceleniyor. Hoca:

- Bütün büyük şiirlerde tasvir (betimleme) vardır deyince:

- Öyleyse peyzaj (kır resimleri) da bir şiirdir, sözüm, aradaki ilişkilerin ipini kökten kesiyor.

Yıl sonu sınavında, önüme koyduğu metnin açıklamasında, K.D.nin açıklamasına katılmıyorum. O ısrar ediyor, ben ısrar ediyorum. Huyum kurusun, mantığıma sığmayana "evet" demeye alışmamışım. Hooop! Eylül'e kalıyorum. Arkadaşlarım yazı, gezip eğlenerek geçirirken, ben azapların salıncağındayım.

Eylül'de kurula alınıyorum. Önümde gene aynı metin. Gene aynı biçime yorumluyorum.

- Hayır diyor hocam. Benim inadımı kıracak, kendisini kabul ettirecek. O, Bakanlıkça kabul edilmiş ders kitaplarının yazarı, öye olması gerek.

Sınıfı geçemezsem, yatılılık hakkını yitireceğim. Paralı okuyacak gücüm de yok. Dönüp gideceğim ilkokul öğretmenliğine. Can alıcı noktama takmış öksesini. Onun da hocası olan M.N.Ö.den medet umuyorum. O, her zamanki gibi sigarasının kesmiğini dudağının yanına iliştirmiş, pencereden dışarıyı seyrediyor, ilgisiz. Yeniden başlıyorum açıklamaya, ama M.N.Ö işitsin diye yüksek sesle konuşuyorum, sanki seçim meydanındayım. Soru soranın suratı duvar: Bitiğim.

- Bir de sen açıklasana! Sen ne diyorsun? diyor, sigarasını dudağından düşürmeden, M.N.Ö hoca. Ses yok. Bana da:

- Çık çık,haydi çık!

- Çıkamam hocam, geçemezsen yatılılık hakkımı yitireceğim, okuma olanağım kalmayacak.

- Sen aptal mısın? Çıksana be!

Yolu yok. Çıkacağım. Sonucu nasıl öğrenirim? Hocalar sanki kahve ısmarlamışlar gibi, hizmetliyle içeriye kahve gönderiyorum. Hizmetli tembihli, not çizelgesinin başındaki ada bakacak. Dönüşte hizmetliyi öpüyorum. Ona da bir kahve benden: Başka ne yapmaya gücüm var ki?..

Türk diline pek çok emeği geçmiş, yılar sonra yakınlaşabildiğim hocam, nereye gitsem, damgamın çıkmayacağını bana öğretmiş oluyordu. Bildiğim doğruların üzerinde yürüyecektim artık. Toprağı bol olası hoca da, yıllar sonra, hele emekliye ayrılışının ertesinde, bizim gibi düşünmeye yabancı değildi. Neler dönüşüyor neler değişiyor. Korkaklık edersek, yolumuzdan dönersek, sadece bizler yok oluyoruz. Benim gibi dürtülerden doğruya gelemeyip de, baskıların altında yok olup ezinlere, yitenlere yüreğimin bütün acılarıyla...●

şiirler

zincirleme

Sait KÜÇÜK

1
an gelir
bakarsın bir an gelir
yüzündeki ışıkla
çevirip geceyi
kuşatan gelir
2
umudu sanmayın ki
yol işlemez kervan göçmez dağların
en ıssız yerindedir
umut yüreğimizin
derinindedir
3
yeter ki dayatsın gönül
acının içinden fışkırır sevinç
4
baharda uyanır toprak
toprakta
tohum uyanır
çiçekler biter
5
arılar oğul verir
oğullar
oğul balı
canı başı uğruna koyduğum
benim gönlüm yine sana sevdalı

hava durumu

bazen hava serin olur
oturur demlenirsin
çiçekli kırların eteklerinde
bazen hava ağır olur
bir kurşun kadar
namlunun ucundan sürmek istersin

ölüm ve aşk

M.Özer CIRAVOĞLU

Neden
Neden dışlanırım
Aşklardan

Yağmur yağmaz
Gözpınarlarım kurur
Seni
Seni aramaktan

Defteri kapadım
Yok sana içimde yer
Öldürdüm aşkımı
Arzular dolu
Bedenimde

hasanoğlan günleri

● İsmail GENÇTÜRK

Merhaba okulum benim. Kafamın içindeki karanlıkları aydınlığa çeviren ışıklı yuvam, merhaba.. Kır çiçekleri gibi sevimli, onlar gibi ayrı güzellikte öğretmen adayı kardeşlerim, arkadaşlarım merhaba. Ve merhaba, gözümün önündeki perdeyi açarak, aydınlığımın, bilincimin, iç evrenimin yaratıcısı dost öğretmenlerim..

★

Hasanoğlan İstasyonu'ndan inince uzun bir yol. Sonradan tenekelerle su çekerek suladığımız çamlarla kaplı yolun kenarı, küçük bir bozkır ormanı... Yemyeşil.

Okulun kuzeydoğusunda, yamaca yakın Hasanoğlan Köyü. Belli belirsiz evler, üstleri toprak. kalabalık bir köy, ama gelişmemiş. Belki şimdi değişmiştir orası da. Anlattığım 1956 yılı,

Okulun içi, çevresi ağaçlık... küçük küçük, sıvalı, bakımlı binalar. Bina önlerinde renk renk çiçekler. Güzel görünümlü, özenle hazırlanmış parklar... Her yerde insan emeğini görmek olası. Bozkırı değiştirmenin somut örnekleri her yanda göze çarpıyor...

Sınavları kazanıp geldik buraya. Köyümüz ve köyümüzün ilkokulu uzaklarda artık. Okulumuzun açılmasına kısa bir süre var. Bu süreyi gezerek, binasına, yemekhanesine, dersliğine, herşeyine alışarak geçireceğiz. Bizden büyük olan ağbilerimiz okulumuzun eski halini anlatıyorlar.. Eskiden daha da güzel olduğunu, kız - erkek karışık öğrenim yapıldığını söylüyorlar. Anılarını anlatıyorlar, öğretmenler hakkında, özelliklerini açıklayıcı bilgiler aktarıyorlar.

Ve doya doya geziyoruz. Dostluk, arkadaşlık kuruyoruz birbirimizle. Sevinçli ve umut doluyuz. boş zamanlarımda şiirler döktürüyorum:

öğretmen olacağım
anadolu köylerinden birine
çocuklarım olacak
hasan yusuf emine

Okulumuz açıldı daha sonra. Sınıfımız kırkaltı kişi oldu. Yoksul, köy çocuklarıydık. Ankara, Çankırı, Çorum ve Kırşehir yöresinin köylerinden gelmiştik. Kısa zamanda adlarımızı, nereli olduğumuzu öğrendik birbirimizin. Düzgün konuşamıyor, rahat yemek yiyemiyorduk. Ama iyi çocuklardık. Tertemizdik. Akpaktı yüreklerimizin içi. El ele bir kardeşliğin potasında arkadaşlığı, dostluğu pekiştiriyor, bir başka dünya ile yeni yeni karşılaşıyorduk. Hergünümüz ayrı bir merak, ayrı bir güzellikti...

Köydeki gibi bir tek öğretmen değil, her dersin ayrı öğretmeni vardı. Bir kısmı da bayandı öğretmenlerin. Çoğumuz bayan öğretmenlerle ilk kez karşılaşıyorduk.

Hepimiz de öğretmen adayıydık. Altı yılı burda tamamlayıp, yine geldiğimiz yerlere, köylere dağılacak, ordaki çocuklara öğrendiklerimizi öğretecektik.

Ülkümüz ülkemizin kalkınmasıydı. Bizler bir okuma seferberliğini başlatarak, tüm yurtta okur - yazar olmayan insan bırakmayacak ve böylece ülkemizin çağdaşlığına katkıda bulunmuş olacaktık. Öğretmenlik mesleklerin en güzeli, en yücesiydi. Verilecek maaşın şunun bunun önemi yoktu. Önemli olan yurda hizmetti.

Bu duygularla yetişiyorduk. Aradan yıllar geçecek bu huyumuza kızacak ve hangi işi yaparsak yapalım, önce ülke çıkarlarını düşünecektik. Bu yüzden çağ atlayan bu dönemin herşeyi bize ters gelecek, nerede birbirimizi görsek, "onurlu yaşıyoruz ya" diye yine birbirimizi teselli edecektik...

Oysa, günümüzde o günkü ülkü, o günkü duygularla yetişmek gülünç ve geri kafalılık sayılabiliyor. Önemli olan köşeyi dönmek, kitap ve kültür düşmanı olmak ve milliyetçi geçinerek her şeyi örtbas etmekten ibarettir.

Bugünleri gördükten sonra, o günün öğretmenlerini, ordan mezun olan ve yaşamboyu ülkücü, yurtsever davranışlarını sergileyen arkadaşlarımı daha çok seviyor, daha çok saygı duyuyorum onlara.

O yüzden bir candan merhaba daha!..

★

Öğretmen Okulunun dördüncü sınıfına dek yıllarım olaysız, tekdüze geçti. Kışları okulumda okuyor, yazları köyüme ya da Bolu'da ormancı olan ağabeyimin yanına gidiyor, orman işçisi olarak çalışıyordum. Okulda ders kitaplarının dışında durmadan kitaplar okuyor, dergileri, gazeteleri izliyordum. Gözümün önündeki bazı karanlık perdeler, yavaş yavaş açılıyor, ışıklı çizgiler beliriyordu. Bazı öğretmenlerim de okumaya, öğrenmeye, şiire olan ilgimi beğeniyorlar, yardımcı olmaya çalışıyorlardı. Uyanmamda, gelişmemde öğretmenlerimin çok büyük katkısı oldu. Özellikle Necati Mutlu'yu, Cahit Öztelli'yi burada saygıyla anarım.

Çalışkan bir öğrenci değildim kuşkusuz. Ama yeterince, sınıf geçecek düzeyde çalışıyordum. Okuduklarımı anlamak için çok çaba gösterirdim. Arkadaşlarımın çoğu ezberlerlerdi dersleri ve çok yüksek notlar alırlardı. Not mot umurumda değildi. Sadece okuyup anlamak, öğrenmek için çalışıyordum. Derslerin dışındaki bütün zamanım okul kitaplığında geçiyordu. Kitaplık memuru da özel bir ilgi gösterirdi nedense.

DP İktidarının en azgın dönemiydi o yıllar... Yazarları, gazetecileri susturmaya çalıştığı, hapsettiği günlerdi.

Sınıflarımızda, yemekhanede, yatakhanede, her yerde tartışıyorduk. İçinden çıkıp geldiğimiz köylerimizi, köy emekçisi olan yakınlarımızı örnek veriyor, onların insan yerine konmasını, kandırılmamasını, kurtulmalarını istiyorduk. Fakat nasıl kurtulacaklar, nasıl kurtaracaktık bunu bilmiyorduk. Öğrenmeye çabalıyorduk. Haklıyı haksızı biliyorduk. Ve duygusal olarak yoksullardan, ezilenlerden yanaydık... O gün nereden bilecektik bunun bir düzen işi olduğunu ve bu düzen değişmedikçe emekçilerin de kurtulamayacağını?.. Yasakladıkları kitaplarda bile tam olarak yoktu böyle bilgiler. Ama ne olursa olsun elbet birgün öğrenecektik işin içyüzünü.. Kurtuluşun gerçek yolunu. Ama bu bize pek pahalıya oturacaktı...

Okuyorduk. Şiirler ezberliyor, şiirler yazmaya çalışıyorduk.

Hiç unutmam o günlerde köyümün, köylümün yoksulluğu üstüne yedi sekiz şiir yazardım!.. Dünüşüyorum da bugün, şiir miir değil onlar.. Bir heves sadece. İçimizdeki duyguların, gerçeklerin daha bir özenli söylenişi. Söz olarak bugün de ilginçtir onlar, ama şiir değiller...

Okulumuz, sosyal hayatın bir deneme yeri gibiydi. Okul gazetesi çıkartıyor, düşünce forumları düzenliyor, seçimler yapıyor, hayata karşı kendimizi hazırlıyorduk.

O yoğun günlerde öğrenci örgüt başkanlığı için çok direndi arkadaşlarım ille bir grup da biz kuralım diye. Mevcut örgüt

başkanlarını beğenmiyordum. Okul idaresinin ispiyonu gibi çalışıyorlar, sigara içenlerin listesini idareye veriyorlar, daha bir sürü gereksiz şeyler yapıyorlardı.

Beş tane grup kuruldu. Tıpkı partiler gibi. Çalışabileceğimi umduğum arkadaşları bir araya toplayıp ben de UMUT grubunu kurdum. Siyasi hayattaki gibi seçimlerden önce propaganda sırasında herkes birbirine saldırıyordu. Biz onlardan farklıydık. Onlar ağacın aynı dalları gibiydi. Bizse bir başka ağaçtık. Öyle açıklıyorduk. Karma eğitim istiyor, Köy Enstitülerinin yeniden açılmasından söz ediyorduk Kitaplık deposuna indirilen kitapların serbest olmasını, herkesin yararına sunulmasını istiyorduk. Ve gelecekten umutlu olduğumuz için de "Umut" koymuştuk grubumuzun adını. Ötekiler de meşale, ülkü, ay gibi adlar koymuşlardı.

Yıllar sonra oğlumun adını Umut koydum. Orda burda karşılaştığım kimi arkadaşlarımdan, o grupta olan arkadaşlardan birçoğunun çocuğunun adını Umut koyduğunu öğrendiğimdeki sevincimi hiçbirşeye değişmem.

Öteki gruptaki arkadaşlar okul gazetesinde çıkan şiirlerimizi ele alıp köylüyü yoksul gösterdiğimizi, aslında köylünün "refah" içinde olduğunu söylüyorlardı. Bizse onlara biz köy çocukları olarak refah içinde olsak yatılı okulda ne işimiz olduğunu soruyorduk. Yüksek okulların kapılarının bize kapalı olduğunu, memleketimizden ayda kaç lira harçlık geliyor diyorduk? Büyük kentlerdeki kaymak tabakanın çocuklarının bir oyuncak parasınınbile, bütün bir yıl harçlık olarak bizlere gelmediğini söylüyor, çürütüyorduk yalanlarını, palavralarını...

O günlerde yöneticilere yakın olmak isteyenlere şimdiki gibi yağcı değil, hoşafçı deniliyordu. "Hoşafın yağı kesildi" diyorduk o tür davranışları yapanlara.

Hoşafçı olmadığımız, kişiliğimiz bilindiği için büyük oy farkıyla kazandık seçimleri. Artık, sorumluluklarımız artmıştı. Okulun öğrenci örgüt başkanıydım. Okuluma ve arkadaşlarıma karşı görevlerim vardı. Söylediklerimizin sözde kalmamasını hayata geçirilmesi gerektiğini biliyordum. Yıllarca, okul idaresiyle çatışmadan, müdürün her dediğine "peki efendim" diyenler yapmıştı başkanlığı.

Bu yüzden olacak birgün okul müdürü,

"Sizin Yeşilay Kolu Başkanı sigara içenlerin listesini getirmiyor?" dedi.

Şaşırmıştım. Bu adam nasıl olur da bu sözü söyleyebiliyordu. Bizim propaganda sırasında yaptığımız konuşmaları duymamış mıydı?

"Ben Yeşilay Kolu Başkanı değilim. İspiyoncu hiç değilim. Kol Başkanı arkadaşım da böyle birisi değil. Bunlar bizim görevimiz değil" dememi çok yadırgamıştı.

Okulda adımız solcuya çıktığından öğretmenlerin bir kısmının davranışı da değişmişti. Hatta bazı arkadaşlarımızı öğretip üzerimize saldırtıyorlardı.

Birgün, ırkçı bir öğretmenin nöbetçi olduğu sırada hem bana hem çok yakın bir arkadaşıma "Tonguç'un piçi" diye saldırdılar. Bir anda bütün arkadaşların haberi oldu, bizi kurtardılar. Ama, nöbetçi öğretmen yanlı davranarak bizim olayı başlattığımızı, idareye bildireceğini söyledi. Hırsımdan ağladığımı, o gece zor uyuduğumu anımsıyorum.

Okuldaki alttan alta kaynaşma sürerken, ülke genelinde de olaylar hızla gelişiyordu. Gazetelerin havası değişmişti. İri puntolarla verilen manşetler hep gericiliğin azdığını gösteriyordu.

Okul müdürünün iktidar yanlısı olduğunu biliyorduk. Kitaplıktaki Reşat Nuri'nin kitaplarını bile kaldırtmıştı depoya. Olaylar kızıştıkça bizim müdür de bir tuhaflaşıyordu. Okula gazete sokmamaya kadar götürmüştü işi. Kovmuştu gazete satan çocuğu. O günlerde Dilekçe adlı bir şiirimi bazı arkadaşlar defterlerine yazmışlardı. Israrlara dayanamayıp, okul gazetesinde de yayımlamıştım.

Ben köylüyüm, fakirim
Sense şehirli zengin
Bana gelir misin?
Altınlar alamam sana
Anam gelinlik gümüşünü versin.

Müdürü küplere bindirmiş şiirim. Aslında şiirim diye söz ederken sıkılıyorum. Ama o günleri yansıtması ve okul yöneticisinin tavrını anlatabilmek için buraya alıyorum.

Vay, sen misin bu yazan? Kentli - köylü; yoksul - varsıl ayrımı yapıyormuşum. Disiplin kurulunda bunun cezası çok ağırmış. Söylendi durdu. Disiplin kurultına verdi. Sonu beli olmadan, müdür muradına ermeden iktidar değişti.

Sık sık İsmet Paşa'nın "Işıklı günler yakın" dediğini yineleyip duran bir öğretmenimiz,

"Koşun, ne duruyorsunuz, radyoyu dinleyin" dedi, gür sesiyle.

Radyo sonuna dek açıktı. "Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimi ele almıştır..."

Ne müdür gözüküyordu ortalıkta, ne nöbetçi öğretmeni. Mayısın yirmiyedisiydi ve yıllardan 1960... Bahardı. Yemyeşildi parklarımız, sınıflarımızın önleri. Tatlı bir güneş vardı. Çok güzeldi o sabah Hasanoğlan bozkırı... Doğanın cümbüşlü, sevdalı bir günüydü sanki!.. Arılar vızır vızır.. Kelebekler, karıncalar. Ve kuşlar özgürce uçup duruyorlardı daldan dala.

Doğa eylem halindeydi...●

sesim... konuş bana

Feriha ALTIOK

Bir ateş pervaneydi
geçti küçük ateşlerden
yüreğime düştü

zaman unuttuğumuz bir soruydu
o yangında
söz de tutuştu

erdem...
ey kutsal hücrem hep varmış
günaha açılan bir penceren
ay bulutta
aşka aktık sırlı sularda

zaman unuttuğumuz bir soruydu
o yangında
zamana düştü karanlık
şimdi ikimiz kaldık
buzul okyanuslarda
söz söndü
sessizlik ki aşkın diliydi o da
sesim... konuş bana

dağlar yeşiller açacak

Ali Kemal GÖZÜKARA

Gün gelip güneş
daha da hoş doğacak
çayacak bütün insanlığın
yüzüne.

Çiçekler renkli açacak
daha güzel görünecek
gözlere
kuşlar sevdalanacak
sevdalar ötecek.

Dağlar daha da yeşillenecek
otlu ormanlı dağlar
aldatmayacak
aldatamayacak insan
insanı
ve de insanlar!..

şiir üzerine derlemeler */1

● Derleyen: **Subutay HİKMET**

● Şiirlerden bir hayat yaratmaktansa, hayatın kendisini şiire dönüştürmek daha iyi olmaz mı? (s.6)

● Şiir bilgidir, kurtuluştur, güç ve terkediştir. Dünyayı değiştirebilecek güçte bir eylemdir şiir, doğası gereği devrimcidir. Ruhun eğitilmesi ve içsel özgürlüğün yoludur. Şiir bu dünyaya anlam kazandırır, onu yüceltir; bir başkasını yaratır. (s.7)

● Şiir ayırır, birleştirir. Yolculuğa dâvet, yuvaya geri dönüştür. (s.7)

● Şiir, hiçliğe yakarış, yoklukla yapılan söyleşi, dua, pişmanlık, tövbe, ilâhi güce boyuneğiş, huzur bulmadır. (s.7)

● Şiir, ırkların, ulusların ve sınıfların tarihsel açıklamasıdır. (s.7)

● Şiir, üstün biçimde konuşma san'atıdır. (s.7)

● Şiir ilkel dildir. (s.7)

● Şiir, çılgınlık, sevinç sarhoşluğu, insanın tanrılaşmasıdır. (s.7)

● Şiir, çocukluğa geri dönüştür. (s.7)

● Cennet ve cehennem nostaljisi, unutulma isteği ve sürgün arzusudur şiir. (s.7)

● Şiir, oyun, iş, çile ve itiraftır. (s.7)

● Şiir, içinde dünyanın tınladığı bir midye kabuğudur. (s.8)

● Şiirsel, eylem, insan ürününde toplanır, bütünleşir ve tüm diğer şeylerden ayrılır. (s.8)

● Şiir, şiirsel eylemle insanın buluşma noktasıdır. (s.8)

● Her şiirsel yapıt kendi kendisine yeten bir dünyadır. Orada, parça, bütünün kendisidir. Her şiir tektir. (s.10)

● Şiiri anlayabilmenin ipuçları şairinin biyografisinde yatar. (s.10)

● Her bir şiir eşsiz bir nesnedir ve tam yaratılı anında ölen bir "teknik"le yaratılır. (s.11)

● "Şiir tekniği" denilen şay aktarılamaz (Öğretilemez), çünkü, formüllerden değil sadece yaratıcısına hizmet eden "buluşlardan" meydana gelir. (s.11)

● Şair bir biçem (şekil) kazandığında, artık şair olmaktan çıkar ve edebiyat malzemeleri üreten bir işçiye dönüşür. (s.11)

● Şair, döneminin ortak birikimini, yani dönemin biçimini kullanır, uyarlar ve taklit eder; fakat sonunda tüm bu malzemeleri dönüştürerek benzersiz (kendine özgü) bir yapıt üretir. (s.12)

● Kimi zaman şair biçeme yenik düşer. (Biçem hiçbir zaman onun değil, döneminindir. Şairin biçemi olmaz.) Ve işte o zaman bu başarısız imgeler, savaş ganimetleri gibi, gelecek kuşakların tarihcilerinin ve dilbilimcilerinin ortak mallarına dönüşürler. (s.12)

● Şair ve şiirinde dil, yinelenemez bir şiirsel eyleme, imgelere, renklere, ritimlere, görünümlere yani "şiir"e dönüşmüş olur. Şair biçemle beslenir. Biçemsiz şiir olamaz. Fakat, biçemler doğar, büyür ve ölürler. Şiirler ise kalıcıdırlar ve hiçbiri asla yinelenemeyen, kendi kendilerine yeten ve tüm diğer şeylerden ayrı varlıklardır. (s.12)

● Şiir sözcüklerden oluşur, renk, ses belirsiz olsa da gizli anlamla yüklüdürler. (s.13)

● Biçem yardımıyla bir şiiri bir risaleden, bir tabloyu eğitici bir resim baskısından, bir mobilyayı bir heykelden ayırdedebiliriz. Bu ayırdedici unsur "şiir"dir. (s.14)

● Düzyazıda sözcükler, diğer anlamlarının yokedilmesi pahasına,mümkün olan anlamlarından sadece bir tanesi ile anlamlandırılması eğilimi taşırlar. Bu, çözümsel bir işlemdir ve zor kullanmayı gerektirir. Çünkü sözcüklerin birçok gizli anlamı vardır. Oysa, şiirde sözcüğün bu çok anlamlı yapısına asla saldırılmaz. Dil, günlük konuşmanın ve düzyazının kendisine zorla yüklediği dar kimliğinden şiirde kurtularak o ilk oluş ve özgünlüğüne geri döner. Şiirde sözcükler, sahip oldukları açık ve gizli anlamlarının tümünü göstererek, olgunlaşmış bir meyva ya da gökyüzüne fırlatılmış bir roket gibi özgürdürler ve bütün sırlarını, açık, gizli anlamlarını göstererek bizlere içlerini dökerler. Şiir maddesine özgürlük verirken, düzyazı maddesini mahkum eder. (s.15 - 16)

● Sözcükler, şiir içine girer girmez, bir dönüşüm başlar. Anlamlarını ve bir iletişim aracı olmalarını yitirmeksizin sözcükler "bir başka şey"e dönüşürler. Bu değişim ve dönüşüm, teknolojide olduğunun aksine, özgün doğallığı terkediş değil, bilakis ona geri dönüştür. Burada, "bir başka şey" olmak, "aynı şey" olmaktır, gerçekte ve asıl o şeyin ta kendisi olmaktır. (s.16)

● Şiirsel eylem; taşı, rengi ve sesi imgeye dönüştürür. Ve işte bu imge olma niteliği ve bu imgelerin seçkin birlikteliğinin uyandırdığı tuhaf (değişik) güçtür sanat yapıtı olarak şiiri oluşturan. (s.16)

● Şiir bir dil olmakla birlikte, - anlam ve anlamın aktarılması - dilin sınırlarını aşar. (s.16)

● Şair, dilin hizmetkârıdır, fakat dili aşar. Aşarak imgeyi üretir. Sanatkâr imgelerin yaratıcısıdır. (s.17) Şair, sanatçı imgelerin yaratıcısıdır. (s.17)

● Şiirlerin çokluğu şiirin bütünlüğünü reddetmez, tersine onu doğrular. (s.17)

● Her bir şiir tektir. tek bir şiiri okumak, bize şiirin ne olduğu konusunda tarih ve dilbilim araştırmalarından çok daha sağlam ve güvenilir bilgiler verecektir. (s.17)

● Her okur şiirden birşeyler umar, aradığını bulur da. Çünkü aradığı şey zaten arayanın kendi içindedir. (s.18)

● Çeken, sürükleyen birşey ve sayısız karşıt güçlerin gizli buluşma noktasıdır şiir. Şiir, kişilikleri, eğilimleri ve yapıları ne olursa olsun, tüm insanlara açık bir olanaktır. Bütün şiirlerin sadece tek bir ortak noktası vardır ve onsuz asla şiir olamazlar: Katılım. Bu katılımla okur her seferinde şiiri gerçek anlamında yeniden yaşar. Bu yaşamayla şiirsel bir konuma yükselir. Bu yükseliş, geçici duvarları yıkma, kendini aşma, bir başkası olmaya doğru bir gidiştir. (s.18 - 19)

● Şiir kendinden geçmedir. Şiir sayesinde gerçek zaman, bütün zamanların öz anaşı, tek bir anın içinde yeniden can bulur. Süreklilik saf şimdiki ana dönüşür. Şiir kendi kenidini besleyen bir ırmaktır. Şiir okuma eylemi, son derece belirgin olarak şiir yaratma eylemi gibidir. Şair imgeleri yani şiiri yaratır ve şiir de okuyucusunu imgeleştirir, şiirselleştirir. (s.19)

● Ruhumuzun; felsefe, ahlâk gibi yabancı sakinlerinin, şiiri anlamaya ilişkin her türlü çabada söze (konuya) karıştığı doğru olsa da, şiirin bizde uyandırmış olduğu birkaç saatlık duyguların, bu karışmaları etkisiz bırakacağı da aynı şekilde doğrudur. (s.19)

● Şiir, saf zamana ulaşmanın yolu, varoluşun gerçek sulanının derinliklerine dalıştır. Şiir, sonsuza dek yaratıcı zaman ve ritimden başka bir şey değildir. (s.19)

● İnsan sözcüklerden ayrılamaz. Sözcükler olmadan insan kavrayamaz.Sözcük, insanın kendisidir.Sözcükler bizim tek gerçeğimizdir. Dilden kaçamayız.Dil ve efsane, gerçekliğin uçsuz bucaksız benzetmeleridir. Dilin özü simgeseldir. Çünkü, gerçekliğin bir yönüne ait olan bir unsurun, bir başka unsur ile temsil edilmesine dayanır. Bilim, bütün zamanların şairlerinde ortak olan, "Doğal haliyle dil şiirdir" inancını doğrular. Sözcük, aynı zamanda, bambaşka birşeye dönüşmeye ve dokunduğu şeyi de bir başka şeye dönüştürmeye hazır büyülü bir araçtır. (s.22 -23 ve 25)●

(★) Octavio Paz; Yay ve Lir-I, Şiir Nedir?, Armoni Edebiyat Kuramları: 1, İstanbul, Nisan 1991, Çeviri: Ömer Saruhanlıoğlu.

atardamar

TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE HAMSİ

Hamsi. Bu küçük balık neredeyse Doğu Karadeniz kıyılarının, özellikle Trabzon'un sembolü olmuştur. Evliya Çelebi'den günümüz yazar, şair ve diğer sanatçılarına kadar bir çok kişinin konu edindiği **hamsi** bu kıyılarda oluşan halkbilgisi varlıklarına da sinmiştir. **Hamsi** üstüne türküler söylenmiş, destanlar yazılmıştır. Çoğu kez de **hamsi** Doğu Karadeniz yöresi halkının şakacı yaradılışı nedeniyle fıkralara, karikatürlere konu olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Araştırmacı - yazar Dr. Mustafa Duman, **fındık, tütün** ve **çay**dan sonra, bu kez de **hamsi**nin halk kültürümüzdeki serüvenini izleyerek siz KIYI okurlarına sunuyor. Karadeniz'de gün geçtikçe azalan neredeyse yokolmaya yüz tutan **hamsi**nin avı konusunda ilgilileri daha dikkatli olmaya, özellikle küçük **hamsi**leri avlamamaya, yumurta ve balık yavrularını yokeden teknikleri kullanmamaya çağırırken, **hamsi**yi sofralarımıza olmasa bile gönüllerimize sunan Dr. Mustafa Duman'a, severek okuyacağınıza inandığımız bu çalışmasından dolayı teşekkür ederiz.

KIYI

türk halk kültüründe hamsi

● Dr. Mustafa DUMAN

I.GİRİŞ

Doğu Karadeniz bölgesi halkının yakın dostu, kış sofralarının değerli yiyeceği, bazılarına göre 14, bazılarına göre 49 türlü yemeği yapılan hamsi üstüne çok şey söylenmiş ve yazılmıştır. Trabzonlu şair ve yazar Hamamizade İhsan'ın 1928 yılında yayımladığı **Hamsiname** bu konuda yazılan ve söylenenleri derli - toplu olarak bir araya getirmiştir. (1) Klasik bir eser olan **Hamsiname**'nin yayımlanışından bu güne dek hamsi kültürü gelişmesini sürdürmüş ve bu konuda daha bir çok malzeme birikmiştir. Biz bu çalışmamızda sevimli hamsinin halk kültüründeki serüvenini izlemeye çalışacağız. Doğu Karadeniz yöresinde, özellikle Trabzon'da, hamsi kültürünün ne derece zengin olduğunu göreceğiz. Ama öncelikle hamsiyi tanıtmakla işe başlıyacağız.

II. HAMSİNİN ANATOMİ VE BİYOKİMYASI

Meydan - Larousse'da hamsi şöyle anlatılır: "Geniş ağızlı, karın kısmı keskin omurgamsı yapıda kemikli küçük ince uzun bir balık. İlmi adı: **Engraulis** Hamsinin Avrupa denizlerinde (Akdeniz, Karadeniz, Atlas Okyanusu, Kuzey Denizi) bulunan biricik türü **Engraulis Encrassicholus**tur. Hamsinin gövdesi uzun, yassı ve basıktır. Ağız açıklığı gözlerinin gerisine kadar uzanır. Sırt tarafı yeşil - mavi veya siyaha yakın koyu mavi, yan ve karın tarafları parlak gümüşi beyazdır. Boyu 15 - 20 cm.dir. 2 - 3 yıl yaşar. Bir yaşına doğru erginleşir. Hamsi, **dalyan, manyat saçma** ile kasımdan nisana kadar avlanır. Sinop ve Trabzon kıyılarında fazladır.(2)

Ringa, sardalya ve tirsi balıkları da hamsigillerdendir. Hamsinin irisine halk arasında **çatalkuyruk** denir. 15 cm.den uzundur. Ayrıca **tombul** ve **ince hamsi**ler vardır.

Araştırmalar hamsi türünün bağlı olduğu **engraulidea** familyasının temsilcilerinin önceleri güney ve kuzey yarımkürelerinin tropikal ve subtropikal bölgelerinde, Atlantik ve Pasifik Okyanuslarında yaşadıklarını göstermiştir. Atlantik Okyanusu'nun Avrupa sahilerinde geniş şekilde yayılmışlardır. 62 Kuzey paralelinden Güney Kanarya Adaları'na kadar yayılarak Akdeniz'e ve nihayet Boğazlar'ın açılmasından sonra da Karadeniz'e ulaşmış, Azak Denizi'nde en elverişli ortamı bulmuştur. (3)

Zoolojik açıdan hamsiyi incelersek **pisces** sınıfından, **telostei** alt sınıfından **physostomi**ler grubundan ve **engraulidea**lar familyasından olduğunu görürüz. Bu familyadaki balıkların alt çeneleri kısa ve sivridir. Alt dudakları yoktur. karınlarında pulları yoktur. bu familyanın 9 cinsi ve 80 türü vardır.

Engraullis Cuvier cinsinin Karadeniz'de iki türü yaşamaktadır. Bunlar:

1. Engraulis Engrasicholus Ponticus Alexandrow (Karadeniz hamsisi).

a. Engraulis Engrasicholus Ponticus Natio Orientalis: Karadeniz'in doğu kıyılarında yaşar.

b. Engraulis Engrasicholus ponticus Natio Occidentalis: Karadeniz'in batı kıyılarında yaşarlar.

Bu iki tür sürüler halinde göç ederler. Doğu sürüsü Karadeniz'in doğu sahilleri boyunca güneye göç eder. kafkasya ve Anadolu kıyılarının 30 - 50 m. derinliklerinde kışlarlar. Batı sürüsü ise Ekim, Kasım aylarında güneye doğru göç eder. Anadolu kıyılarında, Boğaz bölgesinde ve kısmen de Kırım kıyılarında kışlarlar.

2. Engrauilis Engrasicholus Maeoticus Pusanow (Azak Hamsisi): Bu ginsin rengi açık, ağızları ise büyüktür. Boyu Karadeniz hamsisinin boyundan kısadır. Sonbaharda Azak Denizi'nden Karadeniz'e çıkarlar Karadeniz'de sürüler halinde göç ederler. (4)

Karadeniz hamsisinin biyokimyasal açıdan vücut analizi yapılmış ve ortalama 14 cm boyunda ve 15 gr. ağırlığındaki hamsilerde aşağıdaki bulgular elde edilmiştir: Vücut ağırlığının Yüzde 69'u su, yüzde 20 si protein, yüzde 9,5'u yağ ve yüzde 1,5'u da diğer maddeler. (5)

III. HAMSİNİN AVLANMASI

Hamsiler Kırım kıyılarında ve Azak Denizinde mayıs - haziran arası yumurtlarlar. yavrular kasım ayına kadar büyür ve kasımdan sonra Karadeniz'e çıkarlar. Zayıf oldukları için bazan dalgaların tesiriyle karaya vururlar. Trabzon yöresinde buna: **"Hamsi karaya vurdu"** denir ve şu türküyle çok güzel anlatılır:

"Hamsi vurdi karaya

Batmani on paraya

Aldi oni zenginler

Kalmadi fukaraya"

Hamsi, Mrmara Denizi'nde ve Karadeniz'de, kasım'dan kadar avlanır. Trabzon kıyılarında "zinos" denilen martılar ve karabatak kuşları hamsi sürülerine saldırırlar. Deniz yüzeyine yaklaşan hamsi sürülerine palamut ve yunuslar da saldırırlar. Ayrıca hamsinin varlığı denizin yakamozundan da anlaşılır. Hamsi avı bu işi için özel olarak hazırlanmış ağlarla ve geceleyin ışıkla yapılır. Hamsi sürüleri ışığa hücum ederler. İyice yaklaştıklarında ışıklar söndürülür ve ağlar atılır. Karanlıkta şaşıran hamsiler kaçmaya fırsat bulamadan ağlarla toplanır. (6)

Son yılarda Karadeniz ve Boğazlar'da yapılan bilinçsiz hamsi avı ve çevre kirlenmesi nedeniyle hamsi iyice azalmıştır. resmi makamlar 8 - 10 cm. boyundaki hamsilerin avlanmalarına izin vererek hamsinin yokoluşunu adeta hızlandırmışlardır. Böyle giderse az zaman sonra diğer balıklar gibi hamsi de kitaplarda ve resimlerde kalacak.

IV. SEYAHATNAMELERDE HAMSİ

Trabzon'u gezenler az veya çok hamsiyi anlatmışlardır. Aslen Trabzon'lu olan **Mehmet Aşık** (1555 - ?) tanınmış eseri **Menâzır ül Avalim**'de Trabzon'u anlatırken sözü Trabzon denizinde yetişen ve avlanan balıklara getirir:

"Trabzon denizinde hamsin günlerinde (31 Ocak - 20 Mart arası) bir küçük balık avlanır ki Trabzon halkı **hamsin** sözünü bozarak **hapsi** balığı derler. Trabzon halkının za-

rifleri avamıyla "hapsi balığı" diye alay ederler. Doğrusu alay edilecek denli vardır. Çünkü hamsin günlerinde bu küçük balığın avcıları küçük kayıklarla bunu avladıkları zaman halka bildirmek için bir boru öttürürler ki sesi iki üç fersah mesafeye erişir. Bu borunun sesini işitenlerin ölüsü dirisine binip "hapsi balığı çıkmış" diye baş açık yalın ayak giderler. bununla birlikte bu küçük balık bir ağır yiyecektir. Meğer "**Mahlküş**" dedikleri bir içecekle sindirilsin." (7)

Evliya Çelebi de Trabzon'u gezdikten sonra Trabzon'la ilgili izlenimlerini yazarken sözü Trabzon kıyılarında tutulan balıklara getirir ve şunları yazar:

"Levrek balığı, kefal balığı gayet lezzetlidir. Bir karıştan uzun kırmızı başlı tekir balığı, uskumru balığı daha bin çeşit balıkları vardır. Ama bunların hepsinden fazla üzerine düştükleri, alış verişi üstüne kavga ettikleri **hapsi** balığıdır. Bu balık **hamsi**nde avlandığı için **hamsi** balığı da derler. Balığın çıkışını tellâllar halka haber verirler. Tellalların bir çeşit mürves ağacından boruları vardır. Bir kere sur urunca "Ahçamuzla bir makrama hamsi ver" diye ince sırmalı çantalara koyup giderler. Balığın suyu akarak giderken bazıları suyun aktığına acıyarak: "bre balığın suyunu akıtıyorsun. Suyuna bir pilavcık salsana" diye şaka ederler. Şu dizeleri söylerler:

Trabzon'dur yerumuz
Akça tutmaz elümuz
Hapsi baluk olmasa
Ne olurdu halumuz" (8)

Evliya Çelebi sözlerini hamsinin özelliklerini ve yararlarını anlatarak sürdürür. Bunları ilgili bölümde göreceğiz. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesine aldığı yukarıdaki mani - türkü bugünkü bilgilerimize göre yazıya geçirilmiş en eski Trabzon türküsü özelliğini de taşımaktadır.

Katip Çelebi tanınmış eseri **Cihannüma**'da yukarıda verilen bilgileri tekrarlamıştır. Hamsi konusunda değişik bir şey söylemediği için alıntı yapmıyoruz.

V. HALK DİLİNDE - DEYİMLERDE VE ATASÖZLERİNDE HAMSİ

Hamsi sözcüğü yukarıdaki kaynaklarda da belirtildiği gibi **hamsin** sözcüğünden gelmektedir. Halk arasında, özellikle köylerde **hapsi** de denmektedir. (9) Halk arasında:

Hamsi gözlü: Çakır gözlü.

Hamsi gibi: İnce yapılı, zayıf.

Hamsi Kolu: Hamsi avına çıkanların oluşturduğu kol.

Hamsili pide ve ekmek: Hamsiyle hazırlanan içle yapılan pide veya ekmek. Hamsili ekmek

Hamsi kuşu: Bir hamsi yemeği, bir çeşit balık ağı.

Çaça: Hamsiye benzer acı lezzetli bir balık.

Platika: Çirozluk küçük hamsi.

Hamsinin karaya vurması: Çok hamsi olması.

Hamsinin kavağa çıkması: Pek olmayacak işlerin gerçekleşmesini anlatmak için kullanılan deyimdir.

Hamsisiz düğün olmaz: "Bu kanbersiz düğün olmaz" anlamında hamsinin sofra ve düğünlerin aranan yemeği olduğunu veya mecazi anlamlarda kullanılır.

Hamsi kurban olur mu? - Kanı da var, canı da (Hamsi niçin kurban olmasın, kanı da var canı da): Yanlış iş yapmaya kararlı olanlar, bunun doğru olduğunu kanıtlamaya çalışırlar. Ömer Asım Aksoy, hamsi sözcüğü geçen tek atasözü olarak bunu veriyor. (10)

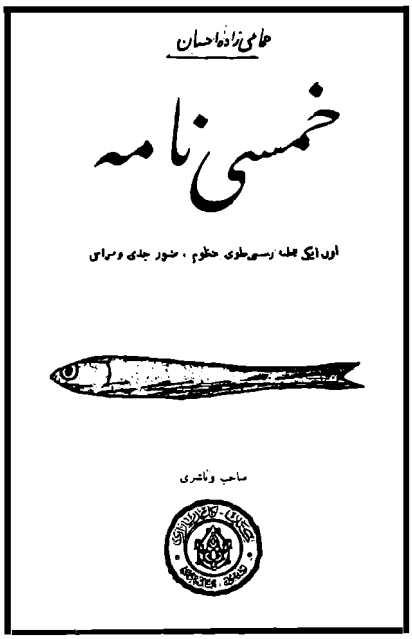

Hamsiname'nin 1. baskısının dış kapağı

VI. TEKERLEMELERDE HAMSİ

Doğu Karadeniz yöresinde balık avcılığında "Heyamola" diye başlıyan türkü - Tekerlemeler söylenir. Hamsi avına çıkan balıkçıların söyledikleri tekerlemelerden biri de şöyledir:

"Heyamola heyamol
Heyavaçı heyavaçı
Ali Reis siya siya
Hamsi geldi küpeşteye
Siya Reis Ali, Reis Ali
Hadi kuvvetli siya
Çabuk hoppa doldu
Kayık limana
Doldu limana kuzum
Haydi kopça kocamustuna
Biçepe." (11)

VII. BİLMECELERDE HAMSİ

Türk halk bilmeceleri içinde karşılığı balık olan bir çok bilmece vardır. Karşılığı **hamsi** olan bir bilmece şöyledir:

"Canı var
Kanı var
Mercan gibi gözleri var
Duyulmaz sözleri var." (12)

VIII. MANİ VE TÜRKÜLERDE HAMSİ

Doğu Karadeniz yöresinde, özellikle Trabzon ve Rize'de mani yerine türkü denmektedir. Halk Edebiyatı açısından mani diye değerlendirilen dörtlükler bu yörede türkü olarak çalgısız veya kemençe - kaval eşliğinde belirli ezgilerle türkü olarak söylenir. Bu mani - türkülerde hamsinin avı, özellikleri, yemekleri bazan ince bir mizah eşliğinde anlatılır. Hamsi bu türkülerde kişilik kazanır. Hamsiden sanki bir insandan veya başka yüce bir yaratıktan sözedilirmiş gibi sözedilir. Bu mani türkülerden bazı örnekler verelim:

Hamsiden sözeden en eski Trabzon türküsünün Evliya Çelebi tarafından derlendiğini biliyoruz. Bu türküyü yukarıda verdik. 19. Yüzyılın sonunda Türkiye'ye gelen ve halk kültürü alanında derlemeler yapan Macar Doğu bilimcisi Dr.I.Kunos'un derlediği türkülerden biri şöyledir:

"**Hamsi** koydum tavaya
Başladi oynamaya
Geldım baktım **hamsi** yok
Başladım ağlamaya" (13)

Yüz yıl kadar önce, Of'ta, hamsi almak için kayıkların yanına gelen bir kadının parası çıkışmaz. İrticalen yüz dizeden fazla türkü söyler ve sepetini bedava hamsi ile doldurur. Bu türkülerden bir bölümü şöyledir:

"**Hamsilar** kurban size
Evunuz var denize
Yakarlar çiralari
Düşerler peşunuze
Atarlar size ağı
Çekerler sizi yüze
Doldururlar kayığa
Satarlar sonra bize
Keseruk başunuzi
Sereruk sizi köze
Yedukça gani gani
Dua ederuk size." (14)

Hamsi avını ve sonra közde pişirilmesini anlatan bu güzel türkü, Of yöresinde yaygın olan ardarda ikili dizeler şeklinde düzenlenmiştir. Gene hamsi avını anlatın dörtlüklerden oluşan bir türkü:

"Kızılırmak başına
Şu ırgatı atalım
Tutalım **hamsi** baluk
Keyfumuze bakalım

Hamsi kurban o göze
Başun bakar denize
Atarlar sana saçma
Alurler seni yüze

Oy gözini sevduğum
Hamsi girdi ağına
Verun bana bıçağı

Bakayim iç yağına." (15)

Hamsi avını anlatan bir başka türkü de şöyle:

"Köprüden Adalar'a
Geçelim yüze yüze
Gece yarisi oldi
Ağı attık denize
Mübarek **hamsi**lari
Çikaracağuk yüze

Hamsi kurban o göze
Ne bakarsın denize
Bir tabiyetun vardır
Su içurursun bize" (16)

Hamsiyi anlatan türkülerden birisi de Ömer Turan Eyüboğlu'nun bir şiirinin halk arasında türküye dönüşmesiyle meydana gelen şu dizelerdir:

"Kız Fadime duydun mi
Gene **hamsi** çikayi
Mübareğun kokusi
Yüreğumi yakayi

Kasimoğlu Mustafa
Akşam şeherden geldi
Baluk gibi **hamsi**nin
Okkasi onbeş dedi

İşte deduğum gibi
Çaruklari koy suya
Yarin sabah erkenden
Gideceğum **hamsi**ya

Misafirun gelirse
Hiç düşünma oni ver
Evde bir şey yok ise
O yuzuni ak eder

Sira sira dizerek
Kızart oni tavada
Bak ki onun lezzeti
Var midur baklavada" (17)

Hamamizade İhsan'ın derlediği hamsi manilerinden üç tanesini veriyoruz:

"**Hamsi** benum canumdur
Neylerım başka avi
Paklava olsa yemem
Yedim **hamsi pilâvi**
Kaça aldın he yavrim
Elundeki tepsiyi
Bu sene pahalidur
Yiyemeduk **hapsi**yi

Hapsi baluk olur mi
Dedem çecuk olur mi
Hapsi baluk olsa da
Kızdan sevduk olur mi." (18)

Bizim derlediğimiz iki hamsi türküsü de şunlardar:

"Bizim kızlar çok sever
Hamsi ayıklamayı
Anneleri da bilir
Tavasini yanmayi

Desen: Orhan Peker, Ahmet Selim Teymur tarafından Özdemir Asaf'a imzalanmış.

Bobalari da bilir
Oturu çorlanmayi" (19)

"Oy **hamsi hamsi hamsi**
Denizde oynar tansi
Bu yıl çok **hamsi** oldi
bobamun vardi şansi." (20)

Muraz Uraz'ın Trabzon'dan derleyip yayınladığı bir mani:

"Ayağında iskarpin
İskarpinin iyisi
Yarimi sorarsanız
Hamsicinin birisi." (21)

Veysel Arseven'in 1940'larda, Beşikdüzü Köy Enstitüsü öğrencilerinden derleyip notaya aldığı bir balıkçı türküsü:

"Sert karayel esiyor
Yok denizin limanı
Bize şeref veriyor
Şirin Vona limanı
Lo lo lo lolo lolo
Geliyor **hamsicl kolu**

Lale sünbül kokuyor
Şu Vona'nın dağları
Bize şeref veriyor
Şirin Vona bağları

Lo lo lo lolo lolo
Geliyor **hamsicl kolu**". (22)

Ramazan davulcularanın ve mahalle bekçilerinin söyledikleri manilerde de hamsiden sözedilir. Bu manilerin bir araya getirildiği **Ramazanname**'de "Balıklar Faslı" başlıklı bölümde diğer balıklar anlatıldıktan sonra söz hamsiye getirilir:

"Gümüştür alâdan alâ
Hamsiye ne diyem cana
Kadırga balığın dahi
Büyük yaratmıştır Mevlâ." (23)

IX. DESTANLARDA HAMSİ

Trabzonlu Şair Hafız Mehmet Zühtü (1811 - 1875) Trabzon müftüsü Ebezade'nin bir sözü üzerine hamsiyi ve hamsi yemeklerini anlatan çok güzel bir destan yazmıştır. Bu güzel destanın tam metni şöyle:

"Hamsi Destanı

Dinle ey birader bu desitanı
Anla nedir **hamsi** olan mübarek
On dört türlü taamını yaparlar
Şimdi olur sana ayan mübarek

Avlanup satlığa geldiği zaman
Görenlerin yüzü güldüğü zaman
Kadr ü kıymetini bildiği zaman
Zengin olur o gün satan mübarek

Çok kişi cem olur başına nagâh
Almayan olursa çeker ah vah
Ne kıymetli yapmış halkeden Allah
Balık şöyle dursun aman mübarek

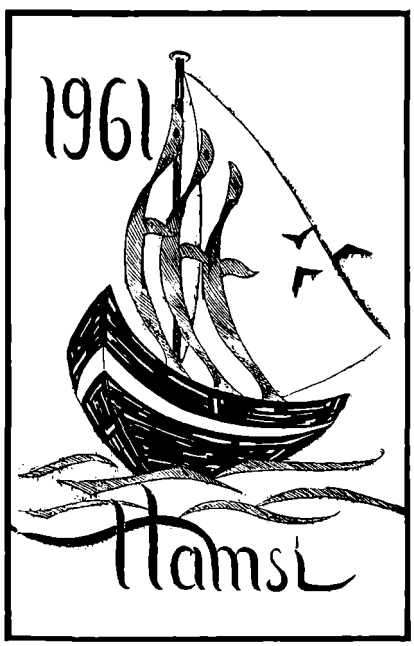

İstanbul'da yayımlanan Hamsi dergisininn 1961 tarihli 10. sayısının kapağı.

Kayık çekilmeden deryaya dalup
Herkes ellerine bir sepet alup
Çocuklar kadınlar geride kalup
Çağnşırlar heman heman mübarek

Hele kavgasının hesabı olmaz
Mübarek yanında can beha bulmaz
Pişmediği evde bir kimse gülmez
Büyük bayram eder alan mübarek

Buralardan hele tezden geçelim
Nice piştiğinin bahsin açalım
Her tanesi için bir su içelim
Korkma vermez sana ziyan mübarek

Pirinçle yapılır **İçli tavası**
Baharla üzümle çıkar safası
Buna hiç söz olmaz canlar gıdası
İşte budur her bir zaman mübarek

İkincisi sade **yağda kızarmış**
Yedikçe ademin dişi kızarmış
Kadaifin şöhretini bozarmış
Tabakta görünmez kalan mübarek

Üçüncüsü **papaz yahnisi** derler
Lezzetine herkes parmağın yerler
Ana yoğurt yahut sirke dökerler
Söylemez mi ana cihan mübarek

Dördüncüsü **salamura** adlıdır
Sirke ilen yiyen çok muratludur
Suretine bakın pek de tatludur
Hastasına olur derman mübarek

Beşincisi **soğan ile** yaparlar
Bir büyük yaprağa muhkem sararlar
Lazut ekmeğiyle nâre atarlar
Nasıl tatlı yenir o can mübarek

Altıncısı **bulgur ile pilâvı**
Acem pilâvına olur müsavi
Kim vaz gelir böyle mübarek avı
Var mı böyle bir şey her an mübarek

Yedincinin **hamsi kuşudur** adı
Soğuk su başında çıkarmış tadı
Gerçi kuştur amma yoktur kanadı
Hoş refiktir o uçmayan mübarek

Sekizinci **suda haşlama** anı
Hıyar ile yerler sahra zamanı
Derler ki kanı var hem dahi canı
Ya niçin olmasın kurban mübarek

Dokuzuncu **közde kebap** ederler
Küllü müllü demez yerler de yerler
Tatlı tatlı pek çok sular içerler
Çok açlar doyurur sudan mübarek

Onuncusu **pilekide kızarma**
Baş kuyruk karışık birbirin sarma
Rast gelince sakın öteye varma
Ağırlamak ister mihman mübarek

On birinci **lazut pideye** korlar
Yiyenlerin heman karnında gürler
Uykuya varanlar dere görürler
İçirir çok ab-ı revan mübarek

On ikinci **kiremitte kebabı**
Yiyenlerin cismi çalar rübabı
Küpleri doldurur olan hesabı
Çünkü ekser olur pinhan mübarek

On üçüncü **yumurtalı tavası**
Yiyen olur hanesinin ağası
Her bir evin olsa on beş sakası
Sönmez midelerde yanan mübarek

On dördüncü **sebze ile kaygana**
Çekişir anınçün gelin kaynana
Koparır evlerde büyük fırtına
Üst gelir ziyade atan mübarek

Hamsiname'nin 2. baskısının kapağı. Semih Baloğlu tarafından hazırlandı.

İşte tamam oldu **hamsi** taamı
Yiyenler beylere vermez selâmı,
Gel tuzlu suyuna dinle kelâmı
Hekim nedir işte **Lokman** mübarek

Köylerde birisi hasta olursa
Ölmez kalkar eğersuyun bulursa
Eğer o hastaya ecel gelirse
Yeryüzünden olur pinhan mübarek

Zühtü bu sözleri yazmazdım amma
Ebezade bana eyledi ima
Yine esrarını eyledim ifşa
Lâyıkıyla oldu beyan mübarek." (24)

Hamsi üstüne şiirler yazan halk şairlerinin başında Trabzonlu Baba Salim Öğütçen (1887 - 1956) gelir. Destan, koşma ve mani tarzında yazdığı hamsi konulu şiirlerinde mizah ögesi baskındır. Baba Salim'in hamsi konulu bir destanı:

MÜBAREK HAMSİ DESTANI
Tuzladılar ızgaraya dizdiler
Çatlattılar seni nazardan **hamsi**
Beğenmiyenler de işi sezdiler
Kapa kap ettiler pazardan **hamsi**

Bilenler bahtiyar senin özünü
En kibar tabaka yapar sözünü
Haçan ki kayıkta gördüm yüzünü
Sandım babam çıktı mezardan **hamsi**

Ondan zevkli bir şey var mı uşaklar
Sofraya geldi mi gevşer kuşaklar
Yüz bin derdin olsa bir anda paklar
Daha neşe verir bahardan **hamsi**

Ona peygamber der Trabzon Maçka
Yahnisini yiyen tutular aşka
Bir yıl yemedim de düştüm kuluçka
Dize kuvvet verir damardan **hamsi**

Allah yaratmadı böyle bir nimet
Hele suyunda var bambaşka hikmet

Hocalar diyor ki görmesin cennet
Gidip dilenmiyen civardan **hamsi**

Bütün her tarafa namı yayıldı
Tavuğun etinden üstün sayıldı
İstanbul halkı da şimdi ayıldı
Korkum bu isterler Bayar'dan **hamsi**

Anlatayım sana dinle arkadaş
Hamsi yemez isen işin olur yaş
Derler ki hıyarla ikisi kardaş
Bence kıymetlidir hıyardan **hamsi**

Trabzon'da haçan çıkıyor ince
O gün iş düşüyor kocaya gence
Toplanır bütün halk davul kemençe
Asılır ocağı kukardan **hamsi**

En üstün kimyadır deseler eyek
Büyütür enseyi şişirir göbek
kurut da tozunu burnuna bir çek
Zevk verir daha çok sigardan **hamsi**

Arkasında bir incecik deri var
Vücuda kan veren hem cevheri var
Oku da bak dört kitapta yeri var
Ab-ı hayat içti **Hızır**'dan **hamsi**

Ey Baba hamsiye yazdın bir destan
Aferinler aldın düşmandan dosttan
Bir pileki **hamsi** üç beş de bostan
Kurtarır bin kişi zarardan **hamsi.**" (25)

X. TÜRK HALK ŞİİRİNDE HAMSİ

Hamsi halk şiirimize konu olan canlıların başında gelir. Öncelikle Trabzon ve Rizeli halk şairleri hamsi üstüne şiirler söylemiş, yazmışlardır. Hamsi konusunda şiir yazan şairlerin en tanınmışı Trabzonlu **Baba Salim**'dir. **Baba Salim**'in hamsi konulu şiirlerinde mizah en önde gelen öğedir. Yıllarca yerel basında ve yayımladığı kitaplarda hamsinin çıkışını, çıkmayışını, ucuz veya pahalı oluşunu işlemiştir. Onun hamsi şiirleri destan, koşma ve mani şekillerindedir. Hamsi üstüne yazdığı

şiirlerin en eskisi olan bir koşmayı yayımlandığı kaynaktaki şekliyle veriyoruz:

HAMSİ
bir yıl görünmezsen artar kederum
Yetiş imdaduma imanum **hamsi**
Yüzuni görince bayram ederum
Sen olursan benum kurbanum **hamsi**

Maraza oğrarum **hamsi** demesem
İçerim tutuşur **hamsi** yemesem
Üstini bir varel pekmezlemesem
Çıkar asumana dumanum **hamsi**

Kuyruğun tutarum merd oğli merdum
Olsa da bir batman bişirup yerdum
Çok yeyup içince artarsa derdum
Olursun derdume dermanum **hamsi**

Hamsisun gezersun uli deryade
Bişince beşlarsun ah ü feryade
Aşkunlan yanarum yetiş imdade
Kurbanın olayım civanum **hamsi**

Salim hamsi yerum ben seve seve
Kamyonet yuklerum yetmese deve
Duşurdum mi seni bir gece eve
O gece keyfumden şadanum **hamsi.**" (26)

Trabzonlu şair Niyazi Tarakçıoğlu bir şiirinde yerel dille hamsinin tutuluşunu ve satılmasını anlatmıştır:

HAMSİNİN TUTULUŞU
Ay karanluğa girdi binduk hep kayıklara
Gezduk bütün denizi sulari yara yara
Gözcü Mehmet bağırdi: Bakun **hamsi** akayi
Oy gözini sevduğum şemşek gibi çakayi
Reis dedi: Uşaklar kürekler yavaş siya
Hazir edin ağlari ha yanaştuk **hamsiya**
Sokulduk biraz daha tamam yanina girduk
Ağlari yavaş yavaş iki baştan endurduk
Reis gene bağurdi: Mehmet obir başi al
Sanki gümüş döktiler denize çuval çuval
Haçan daraldi çenber birbirini yeyiler
Oy nenem ya baksanuz nasil da kaynaşşler
Kimisi yüze çikayi kimi eneyi derine
Kurban olsun Süleyman o güzel gözlerune
Ne olursun mübarek her zaman ha böyle çık
Oynatma kuyruğuni yerum seni ha şindik

SATILIŞI
O duyuldu duyuldi yiri **hamsi** buraya
Uzatma sepetuni nene ya gir siraya
Bakma öyle yuzume hemşerim aluk aluk
Sen ne kadar istersun söylesana bobaluk
Ver bağa on beş batman gözleri kansuz olsun
Al ne kadar istersan cinsun sülâlen doysun

DEDİKODUSU
Duydun mi e kız komşi **hamsi** çikti bu sabah
esseh mi diysun hatun duyamadum vah vah vah
Sen almişsan bize de bir tavaluk ödünç ver
Dört batman aldum ancak üçüni bizim bey yer
Başumuza gelenigördun mi komşi hanum
Bahçede pişir bari kokusini alalum." (27)

Rizeli halk şairi C.Tayyar Tuzcu'nun yazdığı **Hamsi** şiirini veriyoruz:

HAMSİ
Kalkana sipara kefala inat
Bütün sahilleri dolaştın **hamsi**
Yok başka balığa böyle iltifat
Yalnız sen bu zevke ulaştın **hamsi**

Şehir bayram eder taşar yalılar
Uşaklar yürüyün bugün **hamsi** var
Tenekeyi kapan sahile koşar

KARADENİZ
HAMSİ
Kilosu 3000 TL
Yıl:1 Sayı:1
OCAK 1991
Balıkçılarımız, kaikan balığını Sovyet subaylarından çalıyor
YAZIŞIK
OKURLARIMIZA...
SEL GİTTİ, ACI KALDI

Trabzon'da yayımlanan Hamsi aylık mizah gazetesi.

Yine denizleri kararttın **hamsi**

Fadime ya yürü **hamsi** bitecek
Mübarek bu sene iriymiş de pek
Sofra şenlenecek yüzler gülecek
Emsalsiz bir lezzet bir tatsın **hamsi**

Ula Hasan bi dur ben de alayım
Kızartıp tavada şöyle dalayım
Hoy senin gözüne kurban olayım
Sahilde ne şenlik yarattın **hamsi**

Ey **Tayyar** beyhude uzatma lâfı
Her şeyin kadrini bilir sarrafı
Buna **hamsi** derler şöhreti kâfi
Hasretle tadını arattın **hamsi.**" (28)

Çaykaralı halk şairi Ali Rıza Kaya'nın "Hamsi Pilâvı" adlı şiirinin son dörtlüğü şöyle:

"Ali der ki oldum vatan aşığı
Karadeniz medeniyet beşiği
Hamsi Pilâvında kırdım kaşığı
Ne güzel memleket ne güzel vatan." (29)

Trabzonlu şair Fikret Sert de hamsinin azalmasından hamsi avının kısıtlanmasından şikâyetçi. Duygularını şöyle dile getiriyor:

SENSUZ OLMAYI HAMSİ
Sensuz Karadeniz'in
Tadi olmayi **hamsi**
Boynu bükük sofralar
Sensuz dolmayi **hamsi**

Seni ettiler yasak
Pilmezuk ki ne etsak
Yakışır mi ağlasak
Sensuz olmayi **hamsi**

Dediler ki çok ufak
İlla beyuk olacak
Tava nasil dolacak
Sensuz olmayi **hamsi**

Sana adak adaduk
Sana ağlar salladuk
Seni da bulamaduk
Sensuz olmayi **hamsi**

.....

Şarkılarun dillerde
Fıkralarun her yerde
Ümidimiz tek sende
Sensuz olmayi **hamsi**

Tez elden çiksun karar
Hamsimuz bizi arar
Yoksa kavgalar başlar
Sensuz olmayi **hamsi.**" (30)

Trabzonlu halk şairleri hamsi konusunda maniler de söyleyip yazmışlardır. **Baba Salim**'in yazdığı hamsi manilerinden birkaç tane:

"Hamsi çıkmadı yazık
O idi bize azık
Ne yapalım uşaklar
Onsuz yaşayamazuk

Hamsi hamsi dersiniz
Gece gündüz yersiniz
O da ne gaybanadır
Gözünü öpersiniz

Ola birak şakayi
Durma yüzdür takayi
Hamsi burun başinda
Şimşek gibi çakayi

Hamsi çıktı diyorlar
Tavasını yiyorlar
Şişte kebap yapmayi
Çoklari bilmiyorlar

Bu yıl çok oldu avi

Tamam gelmiştir tavi
Ula Mehmet yedin mi
Bugün **hamsi pilâvı**

Hamsi doldur da tasi
Dil oni yassi yassi
Benim hoşuma gider
Sarmusaklı çorbası

Şükür atlattık kışı
E kız bırakın işi
Çıkalım Boztepe'ye
Yiyelim **hamsi kuşu**" (31)

Hamsi konusunda çok güzel maniler yazanlardan birisi de Trabzonlu şair **Ömer Kayaoğlu**'dur. **Ömer Kayaoğlu**'nun Hamsi mani - türküleri:

"Bir kutsal yaratıktır
Hem ekmek hem katıktır
Vaktinde çıkar gelir
Sözlerine sadıktır.

Hamsi alınca hızı
Titrer denizin yüzü
Haber şehre yayılır
Mest eder gönlümüzü

Gurbetlerde düş idi
Tava idi **kuş** idi
Saysam yirmiye çıkar
yemeğinin çeşidi

Uzaklarda dolanır
Kış başında yollanır
Ne zaman adı geçse
Hemen ağzım sulanır

Ne derinde gizlenir
Ne çırpınıp sızlanır
Fakiri fukarayı
Doyurunca hazlanır

Ne olta bilir ne yem
Reise etmez sitem
Pek alçak gönüllüdür
İstemez rütbe kıdem

Yazsak bin ululama
Yine sığmaz kelâma
Hamsi geliyor hamsi
Haydi durun selâma." (32)

XI. EFSANELERDE HAMSİ

Acaib ül Mahlûkat adlı eserde hamsinin atasının dünyayı boynuzunda tutan öküzün dayandığı balık olduğu bildirilir.Hamsi bu balığın karaciğerinden çıkmıştır. (33)

Garaib ül Mükevvenat adlı eserde de hamsinin Yunus Peygamber'i yutan balığın solungaçlarında meydana geldiği bildirilmektedir. (34)

1940'lı yıllarda Trabzon'da bir söylenti dolaşmıştı. Buna göre; Ruslar Azak Denizi'nin ağzına çelikten ağlar gererek hamsinin Karadeniz'e çıkmasına engel olmak istemişler. Hamsi sürüsü bu ağlara öyle hızla ve kuvvetle çarpmış ki bu ağlar parçalanmış ve hamsiler Karadeniz'e açılarak Trabzon ve Rize kıyılarına gelmişler! Bu modern efsane o yıllarda, o derece yaygındı ki Trabzonlu halk şairi **Baba Salim** iki şiirinde bu olaydan sözetmişti. **Baba Salim**'in hamsinin kahramanlığını öven dizeleri şöyle:

"Tavadan dışarı taştı yağlan
Durma ye bu sene çok yaman **hamsi**
Yıprattı Azak'ta **demir ağları**
Geldi Trabzon'a kahraman **hamsi**"(35)

"Bu sene mübarek buldu çağını
Yıprattı **Azak'ın demir ağını**
İsterse satmasın köylü yağını
Küplere girmeye amede **hamsi**" (36)

XII. FIKRALARDA HAMSİ

Hamsi mizah ve fıkralar, bu arada karikatür konusunda yıllardan beri çok zengin bir malzeme olarak dikkati çekmiştir. Hamsi adına dergiler çıkarılmıştır. İki yıldan beri Trabzon'da **Hamsi** adlı aylık bir mizah gazetesi yayımlanmaktadır. İstanbul'da, 1948 - 1979 yılları arasında, Trabzon Liselerinden Yetişenler derneği tarafından yılda bir sayı **Hamsi** dergisi çıkarılmıştır. Ankara'da da 1964 yılında **Hamsi** adlı bir mizah dergisi Trabzonlu Yüksek Öğrenim Gençlik Derneği tarafından bir sayı çıkarılmıştır. 1989 yılında, İstanbul'da, Trabzon Liselerinden Yetişenler Derneği tarafından **Hamsi - Magazin** iki sayı çıkarılmıştır.

Hamsi konusunda en çok bilinen üç fıkrayı veriyoruz:

Sarıdur Öter

Karadenizli arkadaşına bilmece sorar:

- Sarıdur, kafestedur, öter.

Arkadaşı:

- Kanarya, diye karşılık verir. Bilmeceyi soran:

- Bilemedun hamsidur, der. Arkadaşı itiraz eder:

- Hamsi sarı midur?
- Tut ki boyadum oni.
- Hamsi kafeste midur?
- Tut ki koydum oni kafese
- Hamsi öter mi?
- Ha bu da aldatmacasidur da.

Ancak Altı Tanesi Tesir Etti

Karadenizli, arkadışına hamsinin yararlarına anlatır.

- Hamsi cinsel gücü arttırır, der, arkadaşi karşılık verir:

- O kadar da değil. Akşam on tane hamsi yedum ancak altı tanesinin tesirini gördüm.

Bir Yellen de Koklanayım

Trabzon'dan dönen Bayburtluya arkadaşı sorar:

- Trabzon'a gittin mi?
- He.
- Hamsi baluğu yedın mi?
- He.
- Bi yellen da koklanayim. (37)

XIII. HALK ADET VE İNANMALARINDA HAMSİ

Hamamizade İhsan nasıl olduğunu anlatmadan yalnızca, "hamsi ile fala bakarlar" diye yazıyor. İri hamsinin yani **çatalkuyruk** cinsinin bel kemiği çıkarılır, kurtulur ve yeni doğmuş çocukların başlanna takılırsa saçları gür olacağına inanıldığını kaydediyor. (38)

Hamsi ilk çıktığı zaman kedi başına benzeyen bir tanesi para kesesine atılırsa berekete ve paranın artacağına inanılır.

Üzerinde bir hamsi taşıyanlara cinler ve şeytan yanaşmaz. (39)

Hamsi başı tütsü gibi yakılırsa yılan ve çıyanlar kaçarlar. Bu tütsü böyle hayvanların görüldüğü evlerde yapılır. (40)

XIV. HALK HEKİMLİĞİNDE HAMSİ

Hamsinin sağlık üzerine olan iyileştirici etkilerinden ilk kez Evliya Çelebi geniş bir şekilde bahsetmiştir. Hamsinin yararlarını anlattığı bölüm şöyle:

"Bu balık bir karış kadar, ince ve morca cilâlı gümüş gibidir. Faydası o derecedir ki yedi gün devamlı yiyen kimsenin cinsel gücü son derece artar. Çok kuvvet verici ve hazmı kolaydır. Yemeğinde balık kokusu olmadığından yiyene hararet vermez. Ağrı hastalığına tutulan adam yese şifa bulur. Bir evde yılan ve çiyan olduğu zaman hamsi balığının başı tütsü yapılırsa kaçar." (41)

Hamsi suyu ağrılı durumlarda hastalara içirildiği gibi göz ağrılarında da, harici tedavi olarak, göz hamsi suyu ile yıkanır.

Halk veterinerliğinde de hamsi suyundan ilâç olarak yararlanılır. zehirlenen hayvanlara hamsi suyu içirilir. Örneğin zehirlenen ineklerin ağızlarına hamsi suyu dökülür. Hamsi suyundaki tuzdan yararlanmak için hamsi suyunu ekmeğe ve hayvan yallanna katarlar. (42)

XV. HALK MUTFAĞINDA HAMSİ

Hamsi içerdiği protein ve fosfor bakımından değerli ve besleyici bir gıdadır. Yağı az olduğu için sindirilmesi kolaydır. Tıpta beyaz et diye adlandırılan et grubuna girdiği için kolesterin bakımından fakirdir. Bu özelliğiyle sağlıklı beslenmede diğer yağı az balıklar gibi tercih edilir.

Hamsinin yirmiden fazla yemeği bilinir. Evliya Çelebi bu konuda kendisine özgü anlatımıyla şöyle yazar:

"... Bunu yemek Trabzonlulara hastır ki kırk çeşit yemeğini pişirirler. Kebabı, çorbası, yahnisi, böreği ve baklavası olur. Fakat pileki derler bir çeşit ot taşından tavada yaparlar. Önce bu hamsi balığını güzelce temizleyip onar onar karnışa dizerler. Maydanoz, kereviz, soğan ve pırasayı ince kıyıp tarçın ve siyah fülfül ile karıştırdıktan sonra pileki tavasının içine bir kat hamsi, bir kat bundan döşeyip Trabzon'un **ab-ı hay-**

ata benzer zeytinyağını üzerine dökerler. Bir saat kadar kuvvetli ateşte pişirdikten sonra yerler ki doğrusu sevilecek mübarek yemek olur." (43)

Evliya Çelebi tatlı anlatımıyla toprak güveç kabında yapılan **hamsi güvecini** tarif ediyor.Hafız Zühtü'nün yukarıdaki **Hamsi Destanı**'nda hamsinin on dört türlü yemeğinin adlarını öğrenmiştik. Trabzon yöresinde yapılan hamsi yemeklerinin adlarını şöylece sıralayabiliriz:

1. Hamsi çorbası
2. Hamsi güveci,
3. Hamsi oturtması,
4. Hamsi kuşu,
5. Hamsili pilâv,
6. Hamsili bulgur pilâvı,
7. Kâğıtta hamsi,
8. Saçta hamsi,
9. Kiremitte hamsi,
10. Hamsi pilâki,
11. Hamsi ızgarası,
12. Hamsi haşlaması,
13. Hamsi çıtlatması,
14. Hamsi salamurası,
15. Hamsi salatası,
16. Hamsili pide,
17. Sebze ile hamsili kaygana,
18. Hamsili mısır ekmeği,
19. Hamsili börek,
20. İçli hamsi tavası,
21. Hamsi ekşilisi,
22. Közde hamsi kebabı,
23. Hamsi tavası.

Her ne kadar Evliya Çelebi **hamsi baklavasın**dan sözetmişse de buna rastlamadık. Ancak hamsinin her çeşit yemeği yapılır anlamında alıyoruz bu iddiayı. (44)●

KAYNAKÇA:

1) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** Sebat Matbaası, İstanbul, 1928, 150s. Bu kitabın ikinci baskısı yeni yazı olarak, yazarın oğlu Orhan Hamamioğlu tarafından yapılmıştır. Bu yazımızda yararlandığımız bu baskının künyesi şöyle: Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** Bütün ekleri ile ikinci baskı, İstanbul, 1972, 128 s.

2) **Meydan - Larousse,** Cilt: 5, s. 582.

3) Erdinç Kaya, **Hamsi (Engrauiis Engrasicholus L.) nin Biyokimyası ve Biyoekolojisi,**Tübitak teşvik. ödülü alan çalışma metni. (Basılmamış), (1991); Bu konuda ayrıca bkz: E.Bennet, "Fisches of Trabizon", Proc.Zooloji Soc.III. 1835, s. 91 - 93

4) Erdinç Kaya, A.g.y. s. 4 - 7

5) Erdinç Kaya, A.g.y. s. 13 - 15

6) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** 2. Baskı, s.20 - 26

7) Mehmet Aşık, "Trabzon", **Türk Dili Gezi Özel Sayısı,** (Sadeleştiren: O.Şaik Gökyay), Sayı: 258, Ankara, 1973, s. 480 - 481.

8) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** 2.Cilt, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984, s. 419

9) İsmet Zeki Eyuboğlu, **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü,** 2.Baskı, İstanbul, 1991, s. 313.

10) **Derleme Sözlüğü,** VII. TDK. Ankara, s. 2269, Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri Sözlüğü,** TDK. Ankara, 1984, s. 251; Bu kaynaklarda olmayan sözler tarafımızdan derlendi.

11) Ursula und Kurt Reinhard, **Auf der Fiedel Mein...,** Berlin, 1968, s.260

12) İlhan Başgöz - Andreas Tietze, **Bilmece: A Corpus of Türkish Riddles,** University of California Press, 1973, s.73

13) I.Kunos, "Chansons populaires turque", **Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft,** band: 53, Heft: 1, Leipzig, 1899

14) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** 2.Baskı, s.57 - 58

15) Bu türkü 1986 yılında, Maçkalı Dursun Ağaryılmaz'dan derlenmiştir.

16) Ursula und Kurt Reinhard, A.g.e. s. 262

17) Ursula und Kurt Reinhard, A.g.e. s. 262; Bu türkünün TRT. tarafından bestelenerek yayınlanan metninde 2. kıta olarak:

"Kaç gündür Osmancuğum
Hamsi deyi ağlayi
Uşağumun feryadi
Yüreğumi dağlayi."

dörtlüğü yer alıyor. Bkz: **Trabzon Kültür - Sanat Yıllığı 87.** İstanbul, 1987, s. 531 Bu kaynakta türkünün notası da verilmektedir.

18) Mustafa Duman, "Hamamizade İhsan'ın Derlediği Trabzon Manileri", **Trabzon Kültür Sanat Yıllığı 88 - 89**'dan ayrıbasım, s. 47 ve 51

19) Mustafa Duman, "Trabzon - Sürmene Manileri", **Halk Kültürü** Sayı: 1985 - 3 - 4, İstanbul, 1986, s. 89

20) Mustafa Duman, A.g.y, s. 90

21) Murat (Uraz), **Halk Edebiyatı Şiir ve Dil Örnekleri,** İstanbul, 1933, İstanbul, s. 370

22) Veysel Arseven (Derleyen), **Karadeniz bölgesi Halk Türküleri,** Kastamonu, 1948, s. 23

23) **Ramazannâme** (Hzl: Amil Çelebioğlu), İstanbul, 1973, s. 249

24) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** 2.baskı, s. 65 - 68

25) **Divan-ı Baba Salim, 4. Kitap,** Eskişehir, 1952, s. 39 - 40

26) Hamamizade İhsan, **Baba Salim,** İstanbul, 1930, s. 16 - 17

27) Niyazi Tarakçıoğlu, "Hamsinin Tutuluşu" (şiir), **Hamsi,** Sayı:3, 1950, s. 21

28) C.Tayyar Tuzcu, "Hamsi" (şiir), **Vakıf Rize,** Sayı: 3, Ocak 1991, s. 28

29) **Halk Şairi Ali Rıza Kaya'dan Seçmeler,** 1973, s.64

30) **Hamsi Magazin,** Sayı: 1, İstanbul, 1990, s. 17

31) **Divan-ı Baba Salim, 4.Kitap,** s.43 - 46

32) Ömer kayaoğlu, **Trabzonlu Kemençeden,** Anadolu Sanat Yayınları, İst. 1985, s. 83 - 84

33) ve 34) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** 2.baskı, s. 82

35) Tevfik Vural, "Bizim Karadeniz ve Halk", **İnan,** Yeni Seri Sayı:9, Trabzon, 1943, s. 25

36) Nesip Yağmurdereli, **Baba Salim Hayatı ve Şiirleri,** Trabzon, 1946, s. 75

37) Bu fıkralar tarafımızdan derlendi.

38) ve 39) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** 2.Baskı, s.42

40) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** s.14

41) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** 2. Cilt, s. 419 - 420

42) Hamamizade İhsan, **Hamsiname,** s.42

43) **Evliya Çelebi Seyahatnamesi,** 2. Cilt, s.420

44) Hamsi yemekleri için bkz: Şamil Horuluoğlu, **Trabzon ve Çevresine Özgü Yemekler,** Akçaabat, 1983

Karadeniz Hamsi, sayı: 4'den.

vedat türkali'nin romanları üzerine

● Mehmet USLU

Türk romancılığında özgün bir yeri ola Vedat Türkali'nin "Bir Gün TekBaşına", "Yeşilçam Dedikleri Türkiye", "Mavi Karanlık", "Tek Kişilik Ölüm" adlı romanlarındaki kişileri, aşkı,cinselliği, yeri, zamanı ve dilini irdeledim.

İncelememde olgulara başvurduğum kadar önsel davrandığım da olmuştur. Çünkü hata yapmaktan korkmadım. "Hatasız kul olmuz" savından değil de, "Hatayı yapa yapa doğruyu bulma" düşüncesinden güç aldım. Ve bu irdelemeyi yeterince sağın düşüncelerle yapmaya çalıştığımı da belirtmeliyim.

Bir kitabı, bir yazıyı, bir düşünce konusunu incelemede otorite değilim. Böyle bir savım yoktur.. Ne anladım? Benzerlikler, ayrılıklar nelerdir? Yazar neyi anlatıyor? Nasıl anlatıyor? sorularına yanı bulmaya çalıştım.. Okuyucu olarak bu soruları, her kitabı okuyup bitirdiğimde kendime sorup yanıtlar üretmişimdir. Aksi halde ne okuduğunu anlayamayan, zaman geçsin veya uykusu gelsin diye eline kitap alan okuyucu durumuna düşerdim. Oysa ben okuduklarımı özümsemek durumundayım. Çünkü zaman hızla akıp gitmektedir. Ve insanoğlunun boşa geçirecek bir anı bile olmaması düşüncesindeyim.

Okuduklarımdan ne anladığımı yazdım. Başka biriside benim anladıklarımın tersini yazabilir. Çünkü çok fikir üretmek doğruya ulaşmayı yakınlaştıracaktır.

VEDAT TÜRKALİ'NİN ROMANLARINDA
YER, ZAMAN VE DİL

Vedat Türkali'nin "Bir Gün Tek Başına" adlı ilk romanının konusu İstanbul'da geçmektedir. 1960 yılı öğrenci olaylarının yoğun olarak yaşandığı Üniversite ve aydın insanların çevresidir anlatılan.

Romandaki kişilerden Kenan, Nermin, Rasim. Refia, Baba aydın insan; Günsel, Sermet, Handan Üniversiteli genç; Hasan, Şevket, Burak, işçi sınıfının insanları olarak belirgin tiplemelerdir. Bu roman kişilerinin 1960 yılı DP iktidarının son dönemi ile Menderes Hükümetine karşı direnişe öncülük eden İstanbul Üniversiteleri gençliğinin, o tarihi koşullardaki yaşam kesiti duru bir dille sunulmaktadır. Öykü öylesine güçlü betimlemelerle örülmüş ki, bir solukta okuyup romanın sonucuna ulaşmak sizi evecen kılmaktadır.. Anlatımdaki yer, zaman öyküye uygun olunca ve dilde kurguyla bütünleşince izlek gerçekçi bir yapıya oturtulmuştur. Romanda yer, zaman, dil bir bütünlük oluşturmaktadır. Birbirlerinden ayrı değil, bağıntılıdır. Zaten romanda yer ve zaman olguları sürekli işlenmiştir. Romanın dilinde bir anlatıcı olarak yazar gizlidir. Daha çok kişiler iç monologlarla kendilerini tanıtırlar. Dedi, etti gibi dış müdahaleler anlatıma ustaca katılmıştır. Okuyucuyu bıktırmamakta, monologları akıcı bir hale getirmektedir.

"Açıklığı savunuyordun, dedi, beni cezalandırmayı düşünme sakın."

"Yooo, dedi. Bir şey düşündüğüm yok..."

"Kurtar beni, dedi. Ne olursun kurtar beni..."

"İşin kötüsü, ben de istiyorum dedi." (s.119)

Romandaki öykünün zamana uygunluğu hiç kuşkusuz roman tiplerinin konuşmaları ve fikirlerinden daha iyi anlaşılır.

"Ahmet Emin Yalman'ı bile içeri tıktılar. Türkiye eski Türkiye değil. Ankara'da, burada, Rize'de, teknikerler yürüdü. Adana'dakileri copla dağıttılar. Halkçılarla, Demokratların kavgası mı bu yalnız?.. Uşak'ta, Konya'da İsmet Paşa'ya yapılanlar?.. Gaz bombaları... Aralarındaki çelişkiler öylesine sert, derin ki, dışlarında bir götürücü beklemeye gerek yok sanıyorum..." (s.241) diye konuşur Hasan.

"...1960'ın Nisanına da varıldı. İyiden iyiye sallanıyordu Türkiye... Mart sonunda, Kayseri'de Yeşilhisar'da, vilayete zorla girdiler diye CHP'liler üstüne ateş açıldı, 17 kişi yaralandı... 2 Nisanda İnönü Kayseri'ye vardı. Trenini Himmetdede'de durdurdular. Olay büyüdü. Bir sürü kavga, gürültü... CHP 11 soru önergesi vermiş, hemen hepsi geri çevrilmişti. Gideceksiniz diyordu İnönü..." (s.357 - 358) diye anlatır yazar. Ve 1960'lı yılların güncelliğine sadık kalarak, zamana uygunluğuyla gerçekçi bir çizgide geliştirir konuyu.. Vedat Türkali'nin tüm romanlarında yer ve zaman olguları çokça işlenmiştir. Yer ve zaman bildirimlerinde düş yolu değil, gerçekler egemendir. Şehir, cadde, mahalle ve tarih i kişilerin adları olduğu gibi kullanılmıştır.

İkinci romanı "Mavi Karanlık"ın konusu yer olarak Bodrum'da geçmektedir. Romandaki tiplemeler aydın insanlar arasında seçilmişlerdir. Nergis, Korhan okuyan Üniversiteli genç; Muhtar, Fatoş, Rahmi, Jale ortayaş üstü varlıklı insan; Özgür Ressam; İbrahim yöre köylüsü genç olarak çizilmiştir.. Konu 1980 öncesi o insan kaçırmaların, kahvehane taramaların, insanların çok basit ayrımlar yüzünden öldürülmelerinin yaşandığı 1970'li yılların son günlerinde geçmektedir. Akdeniz'in mavilerinden Bodrum anlatılmaktadır. Ahtapot, barbun, gemi, kıyı çayevleri, barlar yaşatılmaktadır. Ve anarşiden, kıyımdan, en çok da kendi benliğinden kaçan insanlar betimlenmektedir.

Romanda anlatılan aydın yaşamı size biraz soğuk gibi gelse de, öykü sizi sıcacık sarıveriyor. Tüm romanlarında olduğu gibi bu başarı, Vedat Türkali'nin duru dilinde, anlatımında ve kurgusunda simgeleşmektedir.

"Kendi kendine söylenir gibi,

- Beş on gün sonra dönerim ben, dedi Korhan.

- Delirdin, dedi, Nergis,

- Ağustos'a kadar iznin var. Raporla uzatırız olmazsa. Durumu biliyorlar, kimse dön demez sana...

Gözlerini Nergis'e dikip baktı bir süre, başını salladı olmaz anlamına,

- Laboratuvardaki deney bile öylece kaldı, dedi.

Sinirli güldü Nergis,

- Hay senin deneyinin içine ben.. dedi, Öldürecekler, herif deney diyor. Git de tam deney yapsınlar seni..." (s.21)

"- Duymadın değil mi? dedi Özgür.

- Neyi duymadım?

- Gene bir kahveyi taramışlar Anakara'da dedi. Ölenleri okuyordu..." (s.384)

Romandaki gerçek ve akıcı anlatım öyküyü ve kurguyu bütünleştirerek, sığlığa düşmeden romanı gerçekçi bir yapıya oturtmaktadır.

Vedat Türkali Trabzon'da (15 Ekim 1986 Akademi Kitabevinde.)

- "Düşündüğünü söylemekten korkmaya başladı mı kişi, düşünmekten de korkmaya başlar. İşte bizdeki. Herif salt benim dediğim, diyor. Olacak şey mi bu?.." (s.90) diye konuşturur yazar Özgür'ü, 1980 öncesi ülke yapısına ışık tutar.

"- Tümünü bilsem, dedi. Ah tümünü bilebilsem... Buralara sığınmak yok artık; onu biliyorum. Bu kıyılarda bize ev yapacaklar... AKİTAŞ... EYTAŞ... YÜKİNTAŞ... Taş her yanımız... Sağlığınıza." (s.137) diye konuşur Haberci. Kıyı yağmacılığındaki mantar gibi türeyenleri dile getirir.

"- Gene arıyorlar beni.

- Arıyorlar mı?.. Kim arıyor?

Güç duruma düşmüş de yol bulmak istiyormuş gibi bakındı Banu, sonra birden,

- Polis arıyor, dedi. Onun için geldim buraya. Adım da Banu değil. Filiz... Banu'yu unutmaya çalış lütfen..." (s.157) O kargaşa döneminin öğrenci, polis kovalamacalarına dikkat çeker yazar. Tüm bu anlatılar o anarşi ortamı zamanına uygunluğuyla, gerçek bakış açısıyla yorumlanır.. roman kahramanlarımız karanlığa karşı mücadelenin kaçmak değil, meşaleyi ele alıp aydınlatmak olduğunu çok geç anlarlar. Bu uzun zaman sürecinde kayıplar verirler. Korhua vurularak öldürülür, Özgür işkence görerek yıkıma uğrar. Nergis'in yaşam dolu yüreği söner, muutsuz bir insan olarak ölüme doğru yol alır...

Vedat Türkali "Mavi Karanlık" romanında da bir dönemin gerçeklerine ışık tutar. Halktan kopuk aydın insanların dramını gözler önüne serer.

Türkali'nin üçüncü romanı "Yeşilçam Dedikleri Türkiye"nin konusu da İstanbul'da geçmektedir. Romandaki kişiler yine Sinema dünyası içinde yer alan aydın insanlardır. Refik, Gündüz, Şahin Doğu, Narin Ceylan tipleri Sinema; Seniye, Emine, Fuat tipleri Üniversite; Pervin ve Zühtü ise bu iki dünyanın dışından eklenmiş tiplemelerdir.

Bu roman kişileri de Türkali'nin diğer romanlarında olduğu gibi, ülkenin kargaşa içinde bulunduğu yıllarda yaşarlar. Yani 1970'li yılların sonudur romanda yaşanan zaman. Vedat Türkali'nin tüm romanlarında konu ve kişiler ülkenin çalkantılı dönemlerinden seçilmişlerdir. Ve bu yılları, olayları yaşamayan insanın bu denli etkili bir şekilde anlatımı bence mümkün değildir. Türkali yaşadıklarını anlatmaktadır. Türk sinemasında da büyük emeği olan Türkali'nin "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanındaki gerçekçi anlatımı hiç kuşkusuz düş değil, kendi tanıklıklarıdır. Romandaki senarist Gündüz tiplemesi yazarın kendisini çağrıştırmakta, aynı şekilde Şahin Doğu tiplemisinde de Yılmaz Güney portresi çizilmektedir..

"... Elmadığ'nda, Madam Annik'in üst kat odasını ucuza kiralamaktan başka yüzünü güldüren hiçbir şey anımsamıyordu şu son bir yıldır... Köy içinde, Beşiktaş pazarında dolaşmak, inip deniz kıyısında, Boğaza, gemilere, Üsküdar tepelerine bakmak, Hayrettin İskelesine doğru gezinip parkta oturmak..." (s.31 - 32)

Türkali'nin romanlarında değişmeyen bir yan da hep İstanbul'u anlatmasıdır. Dört romanın üçünde konu İstanbul şehrinde geçmektedir. Ve bu durum yazarın İstanbul şehrini çok sevmesinin bir göstergesidir.. Dil konusunda da Türkali akıcı bir anlatıma sahiptir. Betimlemelerinde Öztürkçe sözcükleri yerinde ve olağan bir biçimde kullanmaktadır. "Evecen" kelimesini bu romanda çokça kulandığını görürsünüz. Küfür sözcüklerini kullanmaktan çekinmediğine tanık olursunuz: "...Yaptıkları da bir boka benzese..." (s72), "...işimiz pezevenklik zaten..." (s.73), "- Senden önce gideceğimi mi sandın ibne?.."(s.85)

Bunun gibi örneklere Türkali'nin tüm romanlarında raslamak mümkündür. Yer, zaman, dil olgularının birbirine uyguluğu da "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" adlı romanda Türkali'nin gerçekçi anlatımını pekiştirmektedir.

Vedat Türkali'nin dördüncü romanı "Tek Kişilik Ölüm"ün konusu da İstanbul'da geçmektedir. romanın kişileri olgunluğa erişmiş iki aydın insan: Nazif ve Gülşen. Bir de idam hükümlüsü oğulları Levent.. Ayrıca romanda Türkiye'deki Sosyalist hareketin önde gelen isimlerinin yer aldığı bölümler vardır. Zaten yazar kitabın başında, "Salt düşlemeye dayanmayan bu romanda gerçek kişilerle ilgili olaylar, konuşmalar aslına tastamam bağlı kalınarak,belge niteliğinde verilmeye çalışılmıştır. bol belgesel kullanılmış bir film deyin isterseniz." diye açıklama gereğini duymuştur.

Vedat Türkali tüm romanlarında başvurduğu iç monologlara bu romanında daha çok başvurmuştur. Çünkü roman bir iç hesaplaşmalar konusu üzerine kuruludur.. Bu romanda zaman çok yönlü kulanılmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül oldubittileri ve de Şefik Hüsnü'lerin, Hikmet Kıvılcamlı'ların, Nazım Hikmet'lerin yaşadığı yıllar anlatılmıştır.

Dil konusunda akıcı bir anlatımı başarmıştır yazar. Hem de belgesel bir romanda sığlığa düşmeden konuyu gerçekçi yaklaşıma oturtmuştur. hiç şüphesiz bu başarı yazarın iç monologlardaki üstün anlatımı sayesindedir.

"...Doktor Gülşen güçlü olabilir, hiç kuşkum yok ki ben yenilmedim. Tuttuğum yoldanda mutluyum, yaptıklarımdan da; bu da yetiyor bana. Yetmediği olmuyor mu? Eksiksiz olan ne ki? Aslında yenilen onlar..." (s.9)

"...Oğlumun kurtulmasını istiyorum, bütün yollar kesilmiş. Dünkü sorularıma kocaman, kara gözlerini kaçırarak susan İlyas Ağbi'nin bulabildiği yanıt da kendini boşluğa bırakıvermekse sen ne yapacaksın Doktor Gülşen?" (s.146)

Bu iç monologların duru bir dille betimlenmesi, yer, zaman olgularının çok yönlü kullanılması sonucu, roman kendisini merakla okuyucuya okutturmaktadır,

VEDAT TÜRKALİ'NİN ROMANLARINDA AŞK, CİNSELLİK VE KİŞİLER

Vedat Türkali'nin romanlarına Aşk ve Cinsellik önemli yer tutmaktadır. "Bir Gün Tek Başına" da Kenan ve Günsel'in, "Mavi Karanlık"ta Nergis - Korhan ve Nergis -Özgür'ün, "Yeşilçam Dedikleri Türkiye"de Gündüz - Pervin ve Refik-Emine'nin, "Tek Kişilik Ölüm"de Nazif - Gülşen - Müslüm'ün aşkları geniş bir biçimde anlatılmaktadır.

Bu aşklardan en çarpıcısı kanımca "Bir Gün Tek Başına" romanındaki Kenan ve Günsel'in aşklarıdır. Bu aşkın ilgi çeken diğer yanıda iki insan arasındaki yaş farkıdır. Kenan kırk yaşlarında olgun ve evli bir erkek, Günsel ise yirmiiki yaşlarında Üniversiteli genç bir kızdır. Türkali bu romanındaki aşkı diğer romanlarındaki aşklardan daha yetkin

betimlemiştir. Kenan ile Günsel'in tanışmalarından, ölümün araya girip ayrılmalarına dek büyük bir aşk hikayesi görüntülenmiştir romanda. Osa "Mavi Karanlık"ta Nergis ile Korhan'ın ve Nergis ile Özgür'ün aşklarında sarsıcı, meraklandırıcı hissi duyumsayamıyorsunuz. Nergis'in Özgür'de bulduğu aşktan çok cinsellik arayışı olarak çıkıyor karşımıza. Çünkü Nergis cinselliği ilk kez Özgür'de tatmış ve uzun bir ilişkileri olmuş. Sonra Özgür yurtdışında yaşamaya başlayınca bu aşk sona ermiş ve Nergis, Korhan'a sevgi duymaya başlamış. Romanda Nergis - Korhan sevgisi gerçek aşka daha yakın. Korhan'ın ölümünden sonra yaşama küsmesi de,Nergis'in Korhan'a büyük bir aşkla bağlanmasının işareti zaten.

"Yeşilçam Dedikleri Türkiye" adlı romanda ise aşktan çok sevgi bağları ve cinselik ön planda tutulmuştur. Gündüz - Pervin ve Refik - Emine birlirteliklerinde ihtiyaçtan doğan sevgiler dile getirilmiş. "Bir Gün Tek Başına"daki gerçek aşka bu romanda ve diğer romanlarda raslayamıyorsunuz. Roman kişilerimiz günübirlik yatak ihtiyaçlarının esiri durumundalar. Yazarca "Mavi Karanlık" ve "Yeşilçam Dedikleri Türkiye"deki aydın ve entel çevre konusu, Kenan ile Günsel'in yaşadığı gerçek aşkın sunulmasında sağlıklı bir zemin olarak görülmemiş olabilir. Çünkü çevrede kokuşmuşluk, bencillik ve kişiliklerinden kaçan insanlar yığınağı vardır. Çıkar anlayışı ve gününü gün etme onursuzluğuna batmış kişilikler doludur. Oysa "Bir Gün Tek Başına"da mücadele ve kişilik kazanma ruhu vardır. bu romanda da onursuz tiplemeler vardır. Rasim ile Refia kişilikleri bu konuma örnektir. Fakat diğer iki romanla kıyaslandığında Rasim ile Refia kişiliklerinden başka çıkarcı, bencil tiplemesi yoktur.Yazar aşkın, sevginin en büyük anlatımını "Bir Gün Tek Başına" romanında gerçekleştirmiştir. "Mavi Karanlık" ve "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" adlı romanlarda ise cinsellik ön planda tutulmuştur..

"Tek Kişilik Ölüm" romanında işlenen Gülşen - Nazif - Müslüm sevdasını, ilk üç romanından çok ayrı bir konumda ele almıştır Türkali. Biten evlilik ve evlilikte uğranılan ihanet. Bu anlayış üzerine oturtmuştur tiplemelerini. Gülşen ve Nazif evli iki insanken bile, aralarında aşk ve sevgi bağının olmadığını anlıyorsunuz. Çünkü Gülşen evli bir kadın olarak Müslüm'le ilişkiye girmiştir. Ve bu kaçak ilişkinin sonucunda bir çocuk sahibi olmuştur Gülşen. Tüm bu olanlardan, çocuk büyüdükten sonra idam edileceği zaman haberi oluyor Nazif'in. Oğlu olarak sahip çıktığı Levent'in Müslüm'ün çocuğu olduğu açıklanıyor Gülşen tarafından. Bu tür şok açıklamaları ve sonuçları özellikle romanlarına koyduğunu görüyoruz Türkali'nin. "Bir Gün Tek Başına" romanında da Kenan'ın intihar etmesi ve Günsel'in Kenan'dan hamile kalması gibi. Yani roman bütünlüğünde sonucun nasıl bitebileceği fikri, okuyucu tarafından önceden bilinemiyor. Yazar bir ipucu vermiyor. Oysa "Mavi Karanlık"ta Korhan'ın öldürüleceği fikrini yazarın verdiği ipuçlarıyla önceden kestirebiliyorsunuz. Ama "Bir Gün Tek Başına" ve "Tek Kişilik Ölüm" romanlarında şok sonuçlarla sarsılıyorsunuz.

"Tek Kişilik Ölüm"de tiplerin yaşadığı olaylar gösteriyor ki, ilişkilerde aşk yok. Sadece evlilik bağı ve Nazif açısından ihanet. Ve de Gülşen açısından Müslüm'e duyulan sevgi ve Müslüm'ün kaybedilişi.

Cinselliğin daha çok "Mavi Karanlık" ve "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanlarında yoğunluk kazandığını daha önce belirtmiştim. Fakat tüm romanlarında Vedat Türkali cinselliği az çok anlatmıştır. Ama "Binr Gün Tek Başına" daki yaşanılan büyük aşk cinseliği olağan duruma sokmuştur. Çünkü hiçbir aşk cinsellikten yoksun eğildir. "Mavi Karanlık" ve "Yeşilçam Dedikleri Türkiye" romanlarında büyük aşk işlenmediğinden cinsellik ön plana çıkmıştır.

"- Beni kız aldığını sanıyordu budala, dedi, Oysa kürtaj yaptırmıştım... Piçi kazıttım karnımdan... Sonra da...

Utanmazca bir gülüşle bakıyordu.

- Sonra da yamattırdımdı kızlığımı..." (s.198, Mavi Karanlık)

"... Kızın incecik dal kollarıyla tırmanmasına da karşı koyamadı. Islak dudaklarını karanlıkta aranır gibi yüzünde gezdirmesinde asıl karşı koysundu?.. Taş mıyım ben? Ateş gibiydi Seniye'nin ağzı... Avuç dolusu meyveleriyle kımıl kımıl bir dal gibiydi kız..." (s.361, Yeşilçam Dedikleri Türkiye.)

Vedat Türkali romanlarında cinselliği abartılı bir biçimde değil de, duyguyla yoğurup olağan bir şekilde sunuyor. Erkek ve Kadının fizyolojik yapılarının gerekliğini gözler önüne seriyor. Yani yazarın amacınının seks değil, ilişkilerdeki olağan cinsellik olduğunu görüyorsunuz.

Vedat Türkali romanlarında; aşk, sevgi, cinsellik üzerindeki hakimiyetini hiç kaçırmayarak ressam gibi güzel renklerle tiplerini çizmesini çok iyi biliyor. Zaten usta yazar olmanın koşulu da çok iyi anlatabilmekte değil mi?

SONUÇ

Vedat Türkali'nin romanlarında öne çıkan iki unsurdan biri, İstanbul şehrinin üç romanında da yer alması; İkincisi, cinsellik öğesinin dört romanında da bolca işlenmesidir.

Yazarın dili anlaşılabilir bir Türkçe'nin yanısıra, öztürkçe sözcüklere de çokça yer vermesi açısından akıcıdır. Anlatımına duruluk sağlamıştır.. Anlatılarında yazar kendini saklayarak iç monologlarla anlatımını sıkıcılıktan kurtarmıştır. Dedi, etti gibi dış müdahaleleri yerinde kullanarak konuşmalara uygunluk kazandırmıştır.

Vedat Türkali betimlemelerinde görüntü unsuruna çok önem vermiş, bu tutumu romanın, sinemada film seyreder gibi okunması kolaylığını sağlamıştır.. Olaylar, kişiler gözlerinizin önünde canlanıyorlar ve siz de okuyucu olarak roman kişileriyle birlikte o olayların içinde yer alıyorsunuz. Bunu başarmak, yazarın dil, kurgu, betimleme konularındaki yetkinliğinin, ustalığının bir göstergesidir hiç kuşkusuz.

Vedat Türkali, roman yazmayı iyi biliyor; bu başarısını da romanlarını geniş kitlelere ulaştırarak kanıtlıyor.●

gözyaşları nereye akar

Kenan SARIALİOĞLU

Oturduk günbatımına karşı
Masamızda ürperiyor sessizlik
Göğsümüzden damlıyor sevginin ter!
Kuşlar geçiyor başımızın üstünden
Hikaye bilindiği gibi değil
Ne topraktadır ölü, ne gökyüzünde
Ölü, ikimizin yüzünde
... Ve kendi külünü yakıyor acı

Oturduk günbatımına karşı
Çay ve rüzgâr içiyoruz...

Ganita, 1992

eğitim emekçisi ferit oğuz bayır / 2

● Mehmet BAŞARAN

Elinde öğretmen okulunun merdivenlerinde çekilmiş, yıllar öncenin solgun bir fotoğrafı. Her biri on dokuz, yirmi yaşlarında sarıklı, fesli, cübbeli donuk bakışlı gençler... Kendilerini nasıl bir geleceğin beklediğinden habersiz-tümü. Yoğun bir hüznün fotoğrafı... Bir yerler oyulup oyulup gidiyor içinde. Kulaklarında, arkadaş sıcağı uzak sesler: "Edirneli", "Kırklarelili", "Tekirdağlı" diye seslenirlerdi birbirlerine, ülkenin değişik yörelerinden soluklar aldıran bir hava...

Türkistanlı, Yemenli, Romanyalı, Bulgaristanlı, Osmanlı sınırlarının içinden dışından, sancılı bir kuşağın insanları... İmparatorluğun son yıllarından silik bir kalabalık... Bir şeyler kurtarmaya, her şeyden önce de, canlarını kurtarmaya çalışacak her biri. Kimi cephelerde, kimi...

Altmış yıl geçti aradan.. Savrulup gittiler bir yanlara. Sağ kalanlar acaba nerelerde, ne haldedirler şimdi...

"Beş yılım geçti öğretmen okulunda (Bir yılım askerlikte) İki yüz elli dolayındaydı sayımız. Komşu liselere kaynaşmıştık. Savaş yıllarının kararsızlığı, ezikliği içinde nasıl bir öğrencilikti!..

Bir yanda insanlar kırılır, ülkeler yakılıp yıkılırken şu dersleri görüyorduk biz:

Kur'an-ı Kerim, Malumat-ı Diniye, İlm-i Ahval-i Ruh, Fenn-i Terbiye, Kavaid-i Edebiye, Sarf ve Nahiv, Kıraat ve İmla, Ezber ve İnşat, Tahrir, Hüsn-ü Hat, Lisan-i ecnebi, Usul-ü Tedris, Hesap, Cebir, Hendese, Fenn-i Mesaha, kozmografya, Tarih, Coğrafya, Ziraat, Hikmet-i Tabiyye, Kimya, Hayvanat Nebatat, tabakat, Teşrih ve Fizyoloji, Beşer ve Hıfzısıha-i Mekatip, Ahlak ve Malumat-ı Medeniye ve Hukukie ve İktisadiye, Musiki, Resim - Elişleri, Terbiye-i Bedeniye...

Görüldüğü gibi hem Osmanlı, hem batılı bir eğitim öğretim çizgisinin sürdürümü...

Malumat-ı Diniye, her sınıfta ayrı konular ele alınarak okutulur; öğretmeni Hüsn-ü Hat derslerine de girerdi. Daha sonra Darülfünün çıkışlı bir matematik öğretmeni geldi bu derse.

O günlerde derginin birinde: "Dinin insanın sürüklemeye mahkum olduğu paslı bir zincir" olduğunu anlatan bir yazı çıkmıştı. Çarpıcı bir yazıydı. Öğrencilerce okunması sakıncalı sayıldı. İzlencenin ikili yapısı gereği kafalar karışıyordu; sürekli, çelişik düşüncelerle karşı karşıyaydık.

Namaz, oruç konusundaki baskı, aileye göre okulda daha gevşekti. kimi bekar öğretmenler oruç tutmuyordu.

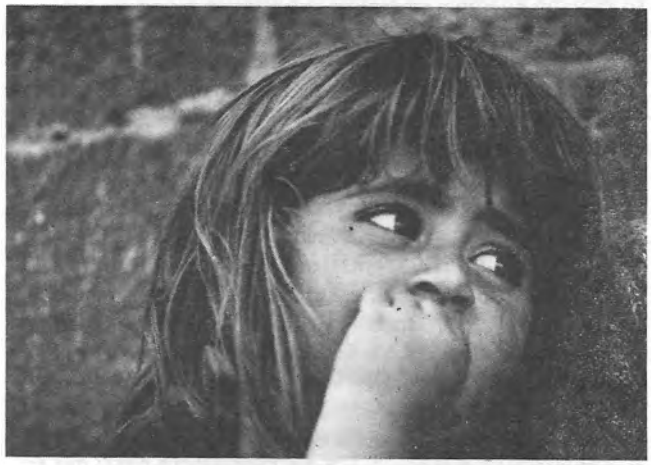

(Fotoğraf: Türkün SÜMERKAN)

ÖĞRETMENLİĞE HAZIRLIK

İlm-i Ahval-i Ruh ve Fenn-i Terbiye dersleri, çeviri kitaplardan okunuyordu. Yetkili öğretmen denetiminde, bir ilkokulda uygulama dersine giriyorduk. Satı Bey'in, İstanbul Öğretmen Okulu Dergisi'nde çıkan, "ders verme yolları" üstüne yazılarını izliyorduk. Öğretmenimiz de derslerinde bu yazılardan yararlanıyordu.

Uygulama dersine araç ve gereçlerle girmemize önem verilir, ders sonunda topluca değerlendirme yapılırdı. Az da olsa, öğretmenlikle ilgili kitap vardı. Son sınıfta J.J.Russo'nun Emil'i vb.kitaplar hepimize verildi.

Cami bitişiğindeki okulu, mezarlığı, tabutu, tenişiri; ermişlere çaput bağlamayı, sofuluğu kabul eden, bunların dokunulmazlığına inanan bir anlayışla eğitiliyorduk. Öte yandan, böyle bir ortamda verilecek eğitimin çocuğun yaşama sevincini, coşkusunu kurutacağını, okulun böyle yerlerden uzak olması gerektiğini de benimsemiştik. Ak badanalı, bahçeli okullarda çalışmak hayaldı. Softalar, Meşrutiyet'in "hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet" ilkelerine de karşıydı. İttihat ve Terakki'nin yaptırdığı okulları, buralarda yetişenleri hafife alıyorlar, iyi gözle bakmıyorlardı onlara. Öğretmenlikte tutunabilmek için dinden kuvvet almak, softalarla aynı düşüncede görünmek zorundaydık.

Balkan Savaşı'yla canlanan "Türkçülük" düşüncesi de tehlikeli sayılıyordu kimi çevrelerce. Bu konudaki duygularımızı da, horlanmalardan gizlememiz gerekiyordu.

Ders araç gereçleri açısından okulun donamını iyiydi, bunların pek çoğu Almanya'dan getirilmişti, derslerde onlardan yararlanıyorduk. Tarım dersleri uygulamalıydı. Öğretmen Herat Efendi, Halkalı Ziraat çakışlıydı. Tunca

kıyısında toprağı işleyerek patates, mısır vb. ürünleri yetiştirerek tarım kimyasını, gübreleme konusunu yaşam içinde öğreniyorduk.

Herat Efendi, çok sonra 1937'de, Karağaç Eğitmen Kursunda da çalıştı.

OKUMA ALIŞKANLIĞI

Kavaid-i Edebiye, Sarf ve Nahiv, Ezber, İnşat, Tahrir dersleri hep okuma alışkanlığı edindirmeye yönelik olarak işleniyordu. Savaş olaylarını izleme isteği yönelişi pekiştiriyor,harıl harıl günlük gazeteleri okuyorduk. **Yeni Mecmua, Türk Yurdu** dergileri, elimizden düşmüyordu. Tanin'deki Falih Rıfkı imzalı yazılar, özellikle ilgimizi çekiyordu. Şiirleri kaçırmıyorduk. **Rübab-ı Şikeste, Haluk'un Defteri** gibi kitapları almaya gücüm yetmediği için, bunların tümünü defterime yazmıştım.

Beden Eğitimi derslerinde gezilere çok önem veriliyordu. Kimi geceler kırda yatılırdı. Başta Vali Hacı Adil olmak üzere asker üstler de çağırılır, kuzular çevirilir, helvalar yenir, maç yapılırdı. sarayiçinde kızlı erkekli oyunlar, eğlenceler düzenlenirdi.

Rıdvan Nafiz, kendini Türklüğün kurtuluşuna adamış inançlı, başarılı bir eğitimciydi, donattığı coğrafya dersliği, konuların en canlı işlendiği yerdi. O ve genç yaşta ölen Maarif Müdürü Servet, savaş yoklukları, sıkıntıları içinde olağanüstü bir özveriyle çalışıyordu. Hoşgörülüydüler; çevrelerinde dostluk, kardeşlik, sevgi havası yaratmışlardı.

Öğretmen Okulu başta olmak üzere, tümir hava vardı. Bu havayı, ulusal, tarihsel çileyi kentin taşına toprağına, yapılarına, toprak tabyasına, camisine bedestenine,köprüsüne, namazgahına sindiren gün görmüş Edirne halkına, insanına borçluyduk.

Savaş sürüyor, aramızdan kuraları gelenler, talimgahlara gönderiliyordu. Her zaman öğrencilerine bir baba yakınlığı gösteren Rıdvan Nafiz, gidenleri coşkulu bir törenle uğurluyor, çeşitli özürleri yüzünden geri döndürülenleri de: "Onlar yüce bir ortama girip çıktılar, şimdilik aramıza dönerek, o ruhu buraya da getirdiler Daha zor günler için hazırlanmamızı sürdürmeliyiz" diyerek, gönül alıcı sözlerle onurlandırıyordu."

OKUL BİTİYOR

Birinci Dünya savaşının patladığı yıl yazılmıştı okula. çok geçmeden, ülkemizi de sarmıştı yangın. Gene de işini aksatmadan, düzenli biçimde çalışmalarını sürdürmüştü öğretmen okulu. Balkan Savaşı, aydınların, öğretmenlerin gözlerini açmıştı. Savaşın acıları, sıkıntılarıyla yoğrula pişe yetişiyordu öğrenciler. Özellikle Rıdvan Nafiz, güzel konuşmalarıyla "Türklük" bilincini uyandırıyor, vatan sevgisini tutuşturuyordu yüreklerde.

Çanakkale direnişini, savaşın kızgın ateşi etlerine değercesine, yoğun biçimde yaşamışlardı.

Bir gün, saldırıları Anafartalarda göğüsleyen Kumandanla askerleri, Ayşekadın Caddesi'nden geçiyordu. Doru bir atın üstündeydi gönüllerde yer eden Mustafa Kemal. Avuçları patlarcasına coşkuyla alkışlamışlardı geçenleri, Doru ata, bir de çelenk takmışlardı.

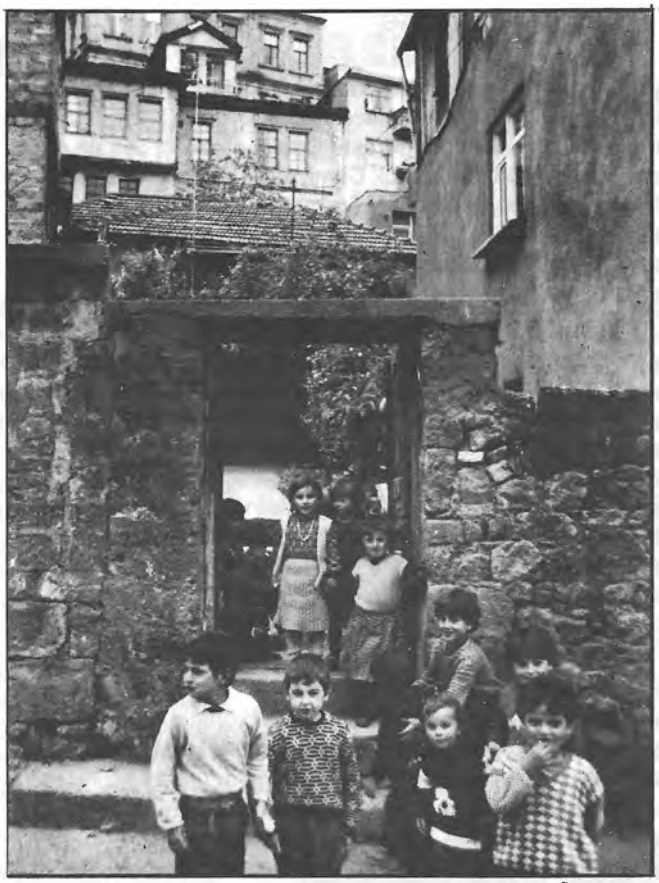

(Fotoğraf: Türkün SÜMERKAN)

Okulu ziyaret eden Kumandan; konferans salonunda Çanakkale Savaşı'nın önemini, Türk askerinin civanmertliğini anlatmıştı. onu dinlerken, her zorluğun yenileceğine, kara günlerin geçeceğine inanmışlardı.

"Daha sonra Rıdvan Nafiz'den dinlediğime göre Kumandan o gün İttihat Terakki yöneticileriyle, eğitimcilerle bir sohbet toplantısı yapmış. Çeşitli konulara değinilmiş toplantıda. Geleceğe yönelik düşüncelerini de açmış Kumandan. Yapılacak çok şey oluğunu söylemiş. Her nasılsa, namaz kılma yerleri de söz konusu olmuş bir ara. İlginç şeyler söylemiş Paşa. Rükua varışları anımsatarak, "Alnımızın temiz kalacağı bir namaz kılma biçimi üzerinde de düşünülmeli" demiş.

Belleğinde acı tatlı nice anı... Okul yaşamı sona eriyordu işte,. Okumaz yazmaz Yüzbaşı Ali Bey'in oğlu, bir öğretmendi gayrı. Ama, sevinemiyordu. Dört cephede süren savaş sona ermiş, yenik sayılmıştık biz. Yıkım büyüktü. Çok ağır koşullarda yatılıyordu Osmanlı devletine. Parçalanıyorduk. İngilizlerin arkaladığı Yunan ordusu İzmir'e girmişti. Anadolu kaynıyordu. Samsun'a çıkan Anafartalar Komutanı, yeni bir direnişi örgütlemeye çalışıyordu. Tüm gözler Anadoluya çevrilmişti. 1920 Haziranında diplomasını almıştı ama, nerede, nasıl çalışacaktı. Edirne, yenen devletlerce Yunanlılara verilmişti.

"Balkan savaşı kuşatmasını birlikte yaşadığımız insanların ağızlarını bıçak açmıyordu. Çocukluğumun, öğrenciliğimin geçtiği yerler elden gidiyordu. Karanlıklar çökmüştü düşlerimizin, düşüncelerimizin üzerine. Savaşmaktan gerisi yalandı.

ÇOLAK SABRİ ÇETESİ

1315'lilerle Talimgaha gönderilmiş, ileri miyopluğu yüzünden geri çevrilmişti ikinci sınıftayken. Ama şimdi ileri miyopluk filan düşünülecek gün müydü? Eli ayağı tutanın, silaha sarılması gerekti. Çeteci olabilirdi pekala o da. Trakya Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin örgütlediği Çolak Sabri çetesine yazıldı. Batı Trakya Kuvayi Milliye Komutanı Binbaşı Filibeli Rüştü Bey'in emrine verildiler. Dimetoka, Gümülcüne, İskeçe, Dedeağaç eylem alanları olacaktı.

"Bir gece Bulgar kılavuzumuzla yola çıkarak, uzun bir yürüyüşten sonra Türk - Yunan sınırına vardık. Nöbet yerlerini, değişme saatlerini gözetlemeye koyulduk. Uygun sızma yeri bulunduktan sonra harekete geçerek,baskın yapacağımız hedeflere yöneldik. Ben silah, bomba ve yaralılar için gerekli gereçleri taşıyordum. Telefon telleri kesilerek, ot yığınlarına gaz dökülerek, bomba yerleştirilerek hazırlıklar yapıldı. Bir Yunan taburunun baskıncıları takiple görevlendirilğini de haber almıştık. Basacağımız yerin giriş çıkış yerlerine hakim bir tepede mevzilenildi. Tam otlar ateşlenip bomba patladığında ortalık karışınca, Yunan taburu "issa-issa!" nağralarıyla saldırıya geçti.

Çatışmadan az önce, tanınmaktan korktuğu için, Bulgar kılavuzun hasır şapkası bana, benim kabalağım da ona giydirilmişti. Çolak Sabri: "Gospodin, mermi vızıltısı duyarsan korkma, duymazsan zaten olan olmuştur" diyerek, bana takıldı. Ardından kızılca kıyamet koptu. Baskının yankısı büyük olmuş, Yunan kuvvetleri her yanda harekete geçmişti. Bulgaristan'a doğru çekildik. Bulgar köylüleri,komitacıları Çolak Sabri'yi önceden tanıyordu, başarımız onları da etkilemişti.

İkinci görevimiz, kaşar peyniri üreten bir yöreye baskındı. Geceleyin sokularak çevreyi kuşatıp, gün ışırken ateşe başladık. Peynir yapım yerlerini darmadağın ederek, ateşe verdik. Zorlu bir izlemeden sıyrılarak, bulgaristan'a sığındık. Bu iki baskında sekiz arkadaşımız şehit olmuştu ama, yarattığımız korkuyla Batı Trakyanın kaynadığını, buraların Yunanlılara bırakılamıyacağını tüm dünyaya duyurmuştuk.

Edirne düştükten sonra, Doğu Trakya askerleri, yöneticiler, halkın bir bölümü, Bugaristan'a sığınmıştı. Dünya Savaşında Osmanlı Devletiyle aynı safta olan Bulgarlar, Türklere çok iyi davrandı. Soğınmacılara, trenlerde bedava seyahat etme; bizlere de Türk köylerinde öğretmenlik etme olanağı sağladı. Çolak Sabri ve arkadaşlar, Türk nüfuslu Filibe, Varna, Kızanlık, Aydos kentlerine dağıldık...

HEM ÖĞRETMEN HEM İMAM

Bulgaristan'da, savaş yıkımının ağırlığı altında eziliyordu. Pek çok gencinin cephelerde yitirmişti. kasabalar, köyler yoksuldu, perişandı. Trenlerde, kahvelerde, aşçılarda tanıştığımız, "Harp tazminatı" adı altında ürünleri, inekleri ellerinden alınan mazlum insanlar, Lenin'e, Kemal Paşa'ya umut bağlamıştı.. Her yerde, onların yaptıkları konuşuluyordu.

Batı Trakyalı göçmenlerin toplaştığı Kızanlık kasabasından gelen bir çağrı ile, oraya vardım. Halk oldukça uyanıktı. Bizim gibileri köylerde imam yerine, öğretmen olarak çalıştırmak istiyorlardı.

Şıpka Geçidine, Yumrukçal tepesi eteklerine bitişik Isıova köyü muhtarı Hasan Ağa, beni kahveden dışarıya çağırdı. Köyün imamı hem namaz kıldırıyor, hem de çocuklarını okutuyordu. Ne de olsa eski kafaydı. dünya değişiyordu. Madem Öğretmen Okulunu bitirmiştim, onun yerine ben, hem namaz kıldırıp hem çocukları okutamaz mıydım...

Okulda Kur'an-ı Kerim, Malumat- Diniye dersleri okumuştuk. küçükken hatim de indirmiştim. Pek çok şey biliyordum ama, acaba namaz kıldırabilir, hocanın yaktıklarını yapabilir miydim... Hasan Ağa'nın yüreklendirmesiyle, görevi kabul ettim.

Bulgaristan Türkleri, Bulgarlığın devletlik kertesine varan süreçteki yaşamlarıyla özdeşleşmişlerdi. istanbulinski'nin Çiftçi Partisi yönetiminde Türkler de, seçme, seçilme uygulamalarında etkindiler. Isıova köyünün Türk bölümü muhtarı Hasan Ağa'nın yüzünde partici zorbalığın izleri vardı. Köklü bir birikimle, öğretim birliği kavramına uygun bir anlayışla çalıştırmak niyetindeydi beni. Bu çalışmanın, öbür mahalledeki Bulgar öğretmenin çalışmasına denk olmasını amaçlayan bir uyanıklıktaydı.

Köy halkıyla tanıştırıldım. Onlara hem namaz kıldıracak, hem de çocukları okutacaktım. İşe başladım. Bir süre sona namaz kıldırıştaki acemiliğim dikkati çekti. komşular benim öğretmenlik etmemin, İmamın da namaz kıldırmasının daha uygun olacağını söylemişler muhtara. "Tamam dedi Hasan Ağa, istediğimiz oldu."

Küçük bir odada, hiç okuma yazma öğrenmeden kur'anı bellemiş çocuklarla çalışmaya başladım. Onlara resimli Türkçe kitaplarla okuma yazma öğretiyor, beden hareketleri yaptırıyordum. Öğrettiğim şarkılar, uyandırdığım Türklük sevgisi, bilinci, Bulgar mahallesindeki öğretmenin kulağına ulaşmış olmalı. Kendi mahallelerinideki kahvede Osmanlıların Bulgarlara ettiklerini, uyguladıkları baskıları canlı örneklerle anlatmaya başlamış. Niyeti halkı kışkırtmak, benim Türk Mahallesindeki çalışmalarımı engellemek..

Haber vererek, bir gün bu yirmi iki yıllık, deneyimli öğretmene konuk gittim. Bizimkine göre oldukça elverişli bir okulları vardı. Kara tahta, yanında büyük bir mihsap... derse başlamadan önce uzunca bir dua okundu. Sonra okuma, hesap çalışmaları, jimnastik.. Son derse değin çalışmaları izledim.

Öğretmen, Türkçe biliyordu. Uzun uzun konuştuk. Tüm öğretmenlerin üye olduğu Bulgar Öğretmenler Birliği'ne bağlıydı. Birlik, her yönden geliştirici yayınları ona ulaştırıyordu. Kongrelere katılmıştı. Kooperatifçilik ileri düzeydeydi. İstanbulinski hükümeti ağaçlandırma, yol yapma, kanalizasyon açma vb işlerde, varsılı yoksuluyla halkı harekete geçirmiş, planlı olarak çalışıyordu. Savaş tazminatı, her evden bir koyun, bir inek, bir domuz verilerek ödeniyordu.

Bulgar meslektaşımdan dinlediklerimde, ülkemizde de uygulanılması, yararlanılması gereken pek çok şey vardı. Acaba biz de o günleri görebilecek miydik? Bütün umut Mustafa Kemal'deydi.

Köşeme dönerek çalışmalarımı sürdürdüm.●

bu dünyadan köy enstitüleri geçti

● Mevlüt KAPLAN

Nlçin Kuruldu?

Bağımsızlık savaşı utku ile noktalanmıştı. Sıra eğitim ve kültür savaşına gelmişti.

Halkın % 80'i kırsal kesimdeydi. 40 bin köyden 35 bininde okul ve öğretmen yoktu. Halk 600 yıldır uyutulmuş, unutulmuştu. Vergi vermenin, cephede ölmenin dışında yeni bir şey bilmiyordu.

Cumhuriyet'e geçişin ardından devrimler birbirini izledi. Yeniliklerin yayılması, yaşaması, halkın bilinçlenmesine bağlıydı. bunu da ancak öğretmen başarabilirdi. O hem köylünün çocuğunu okutacak, hem de her alanda rehberlik yapacaktı.

Atatürk 24 Kasım 1928'de tahta başına geçerek okuma, yazma seferbeliğini başlattı. Öteyandan Köy Öğretmen Okulu denemesine geçildi. adaylar kent çocuklarından oluştuğu için köye uyum sağlayamadılar.

Saffet Arıkan'ın desteği ile İsmail Hakı Tonguç, Anadolu'ya çıktı. Uzun araştırmalar sonunda Eğitmen Kurslarını keşfetti. Köy Enstitülerine geçiş formülünü buldu. Uygulamaya sokulan bu projeden başarılı sonuçlar alındı. İsmail Hakkı Tonguç'un önerisi, Hasan Ali Yücel'in çabaları ve İsmet İnönü'nün desteği ile 17 Nisan 1940 günü 3803 saylılı yasa ile kurumlaştı, doruklaştı.

Nasıl Kuruldu?

Anadolu yorgun,devlet fakirdi. Köy Enstitüleri kendi emek güçleri ile kuruldu. Binalar yapıldı. Elektrik su geterildi. Bozkır işlendi, toprak yaşama döndü. Sayıları kısa sürede 21'e ulaştı. 1943'de Köy Üniversitelerinin çekirdeğinin oluşturan Yüksek Köy Enstitüsü kuruldu.

Nasıl Çalıştı?

Haftalık çalışma süresi 44 saattı. Dersler; tarım, kültür ve sanat olmak üzere üç bölümde işleniyordu. Öğretim uygulamalıydı, demokratikti, iş içinde üretime yönelikti. Her alan nöbetleşe çalışılırdı.

Sabahları topluca bir gün beden eğitimi yapılır, bir gün ulusal oyunlar oynanırdı. Herkes bir müzik aleti çalma becerisine sahipti. Cumartesi akşamları eğlence düzenlenir, şiirler, şarkılar söylenir, temsiller verilirdi.

Kitaplıklar arı kovanı gibi işlerdi. Kitaplar okuna, okuna sırımlı köylü çarığına dönerdi. Kitap tanıtma ve özetleme toplantılarına özel bir önem verilirdi.

Nlçin Kapatıldı?

1942'den sonra köylünün yardımı ile okul yapımlarına ağırlık verildi. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin maaşı 20 lira idi. Geçim yapılamayacağı için köyün ortak malı olan topraklardan okul uygulama bahçesine pay ayrıldı. Elde edilen ürün öğretmenin olacaktı. Ayrıca öğretmenin branşına göre demircilik, marangozluk takımları verildi. At, araba, inek alanlar da vardı. Bunlar öğretmenlikle bağdaştırılamadı. Köyler yavaş yavaş aydınlanıyordu. Ağanın çocuğu ile çobanın çocuğu aynı sıradaydı. Ne oluyordu? Yoksa dünya tersine mi dönüyordu?

Bindiği atın kendisinden daha akıllı olmasını istemeyen toprak ağası, politikacı ile işbirliğine girdi. Derken ortaya din bezirgânları çıktı. Konu alabildiğine saptırıldı. Tarım, sanat çalışmaları, kızlarla erkeklerin birlikte ders işlemeleri büyük suç sayıldı.

Karalama ve iftira kampanyasının başını Celâl Bayar çekiyordu. Arkasından Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Emin Sazak geliyordu. Bunlara ödün verildi.İsmail Hakkı Tonguç, Hasan Ali Yücel görevlerinden ayrılmak zorunda bırakıldılar. Kız öğrenciler ayrı okulara nakledildiler. Yönetmelik ve programlarda geriye yönelik değişmeler oldu. Tarım ve sanat çalışmaları durduruldu. Üretici demokratik eğitim rafa kaldırıldı. Harıl harıl çalışan Köy Enstitüleri suyu çekilmiş değirmene döndü. 1954 yılında da adı değiştirilerek tarihe mal edildi.

Ne kazandırdı?

Türk floklorunu geliştirerek içte ve dışta üne kavuşturdu. Çok sayıda köy kökenli yazar, bilim adımı, politikacı, yönetici, eğitimci yetiştirdi. 15 bin dönüm toprağı tarıma elverişli hale getirdi. 250 dönüm sebzelik, 1200 dönüm bağ oluşturdu. 250 milyon ağaç dikti. 900 bin büyük ve küçük baş hayvan üretti. Döner sermaye kanalı ile devlete 45 milyon liralık gelir sağladı. Milyarla, tirilyonlarla ölçülemeyecek değerde 800 bini aşkın irili ufaklı bina yaptı.

17300 öğretmen, 8756 eğitmen, 7300 sağlık memuru yetiştirerek kamuya mal etti. Sosyal adalet,sosyal devlet,demokratik eğitim gibi birçok deyim ve kavramı yaşama geçirdi. % 15 olan okuma, yazma oranını % 65' e yükseltti.

Niçin Unutulmadı?

Köy Enstitüleri her yıl 17 nisanlarda anılan bir pilav günü değildir. Nostaljik bir rahatsızlıktan da kaynaklanmıyor.

Köy Enstitüleri üstüne bugüne değin 115 kitap, 800 makale yazılmıştır. Köy Enstitüleri unutulamaz, unutturulamaz. Çünkü; 1950'de Marşal yardımı ile başlayan dışa açılma bağımsızlığımıza gölge düşürmüştür. Giderek yabancı sermaye, yabancı eğitim hayranlığı yaygın hale getirilmiştir. büyük dostumuz Amerika'nın çıkardığı borç faturasını Kore'ye asker göndererek, Kunuri savaşlarında can vererek ödedik. O gündür, bu gündür borç batağına saplandık. Türkiye yabancıların pazarı haline geldi. Eğitimi yozlaştı, yobazlaştı.

İmam Hatip Okulları 401'e, Kuran kursları 70 bine ulaştı. Atatürk devrim ve ilkeleri çiğnenir oldu.

12 Mart ve 12 Eylül balyoz harekatı ile insan hakları, düşün ve örgütlenme özgürlükleri kısıtlandı. Türk Dil ve Tarih Kurumu kapatıldı.

Şimdi 20.yüzyılın son çeyrek yarısındayız. 1200 köyümüzde hâlâ okul yoktur. Okul çağında olan 2 milyon normal, 3,5 milyon özürlü çocuğumuz eğitim hakkından uzaktır. Okul öncesi çocukların eğitimi kinsenin umurunda değildir.Dış ülkelerde bulunan 700 bin

çocuğun durumu yürekler acısıdır. Özel okullar çığ gibi artmakta, devlet okulları ikinci plâna itilmektedir. Parası olmayana yaşama ve okuma hakkı tanınmamaktadır. Köy çocuklarına devlet memuru olma kapıları kapatılmıştır.

Köy, Belediye ve İl Özel İdare bütçelerinden eğitime ayrılması yasa ile öngörülen ödenekler tam olarak işletilmemektedir. Devlet bütçesinin eğitime ayırdığı pay % 7'ye kadar düşürülmüştür. Okul yapımları hayırseverlerin insafına terkedilmiştir.

Okullar çocuk dolu. Dershaneler balıkistifi 70 - 80'i buluyor. İkili, üçlü öğretim yapan okulların sayısı % 74'tür. Köy okullarının % 80'i öğretmensizlikten birleştirilmiş sınıf programı uygulamaktadır.

Eğitim sistemimiz eleyicidir. Her yıl 1.300.333 öğrenci sınıfta kalmaktadır.

Eğitim sistemimiz baskıcıdır. Her yıl 300.000 öğrenci okulunu terketmektedir.

Eğitim sistemimiz bağlayıcıdır. Her yıl okula yeni kayıt yaptıracak 1.600.000 öğrenci kuyruktadır.

Bugün çağ atladığı iddia edilen ülkemizde kadınlarımızın % 46'sı genel nüfusumuzun % 33'ü okur, yazar değildir. Okullaşma oranı % 43'de kalmaktadır. bu konuda Ürdün bile bizden ilerdedir.

Çizilen bu karanlık tablo, teokratik yönetime doğru Arabistan'a doğru gittiğimizin kanıtıdır.

Öğretmen okulları, Tarım Okulları, Sanat okulları kapatılarak lise haline getirilmiştir. Eğitim YÖK'ün insafına terkedilmiştir. Üniversite özerkliği, TRT özerkliği tartışılır hale gelmiştir. Her düzeyde öğrenciler yarış atına döndürülmüştür. üniversiteye girmek, okumak, işbulmak dert olmuştur. Her 100 öğrenciden ancak 5'i yüksek öğrenim yapabilmektedir.

Bu da gösteriyor ki, Türkiye'de yüksek diplomalı tüketiciye değil, üretim yapan teknik adama gereksinim duyulmaktadır.

50 yıldır Köy Enstitülerinin gündemden düşmeyiş nedenlerinin altında yatan acı gerçek budur.

Köy Enstitüleri ayçiçeğine benzerdi,
Güneşe bakardı...
Kardelen çiçeğini andırırdı,
Karanlığı delerdi.
Yazık oldu emeklere,
Bunca zamana.●

kuş uçtu

Mustafa YILDIZ

Hatayı hep kendinde aradı bu yürek
Küstüyse kendine küstü

Nasıl üzgün olmayayım ki
Eğriye giderken yakaladım kendimi / suçüstü

Ne zaman ki barışamadım kendimle
İçimin en güçlü orduları yenik düştü

Yalnızlığım gölgeleyemez sevincimi bugün
Kanadını sardığım kuş uçtu

taş teri

İbrahim YILDIZ

kupkuru terlerim
gözlerimden yaş gelmez
gıdıklama ayaklarımı solucan kardeş
oturuyorum yanıbaşında
tenim tenine değmez

yağmur yağacak
yarıklar kapanacak
sel alacak beni
para mı icat edelim bir de
yol parası yani

o / insanlığı silen belâ
boynuma geçmesin tarihi

10.02.1992
15.02.1992

musıkimizde iz bırakanlar

● Ahmet ÖZER

İnsanlık tarihi kadar eski bir sanat alanı olan musıkide, nice insanlar yaşadıkları coşkuyu kendi içlerinden dalga dalga çevrelerine yayarak, çok kişiye yaşama sevinci taşımışlardır.İnsanın yaşadığı çevrede, onunla birlikte üretilen bir güzellik de içten içe kendini duyumsatmıştır. Resim gibi, sinema, tiyatro gibi, edebiyat gibi musıki de ona gönül verenleri bir ömür, uzun bir sevdanın ardından koşturmuştur.

Her dönem,kendi insanıyla birlikte kendi müziğini de oluşturmuş; her dönemde üretilen nice özgün örnekler, zamana dur diyerek ölümsüz birer kaynak olarak çağdan çağa ulaşmışlardır.

Daha küçük yaşlardan beri içindeki muzik coşkusu onunla yoğrulup duran **Müfit Semih Baylan,** yaşamına sinen bu sevdayı çevresindekilerle de paylaşmak istemiş olacak ki karşımıza 164 sayfalık bir kitapla çıkıvermiş. **Baylan,** nice alanlarda sanata öncülük eden bir kent olan **Trabzon**'un musıki alanında da nice birikimlere sahip olduğunu bilmiş olmalı ki bu alandaki emeğin, tarihin tozlu sayfaları arasında yitip gitmesine gönlü razı olmamış. **Trabzon** ekseninde, ülkemizin bu alanında nice emeği geçenlere de bir gönderme yapmış.

Baylan, "Musıkimize Yön Verenler" kitabına yazdığı "giriş" bölümünde ilkel topluluklardan XX.yy'a akıp gelen birikimi dile getirmiş. Bunun yanında Klasik Müziğimizin kültürel kaynaklarına el atmış. Atatürk ve musikimize de değinen Baylan, bu bilgilerin eksenine Trabzon'un musıki yaşamını oturtmuş. Trabzon'un musıki yaşamını; cumhuriyet öncesi, 1960'lara değin gelen süreç ve 60'tan günümüze uzanan zaman dilimi olarak üçe ayırmış. Bu incelemede kuşkusuz ona 1960'Trabzon'un bu alanına emek verenler kadar, bu emeğin "İcra edildiği" alanların da birer esin kaynağı oluşturduğu bir gerçektir. Bu mekânların başında sinemaların geldiğini daha öncelerde sevgili Arslan pulathaneli de dile getirmiş; Ankara'da yayımlanan Trabzon dergisinde bir büyülü düş çerçevesinde ayrıntılı bir şekilde okura sunmuştu. Baylan da kitabına bu önemli araştırmayı almakla, önemli bir görevi yerine getirmiş.

Trabzon'un musiki yaşamından örnekler veren **Baylan,** kitabında **Hamamizade İsmail Dede Efendi**'yi son derece özgün kaynaklarla okura yansıtmış. Bunun yanında **Hacı Arif Bey**'i, **Şevki Bey**'i, **Leyla (Saz) Hanım**'ı, **Rahmi Bey**'i, inceden inceye değerlendirmiş. Musıki denildiğinde öncü diyebileceğimiz adlardan **Temel Şükrü Doğru**'nun yanı sıra **Tanburi Cemil bey, Ahmet Selim Teymur, Tanburi (Fransız) Ali, Hasan Ferid Alnar, Ayhan Aydan,Recep Suat Kurtuldu, Veclhe daryal, Osman Aksu, İhsan Hızer, Tatyos Efendi, Semiha Berksoy, Emine, Hamiyet, Sali-**

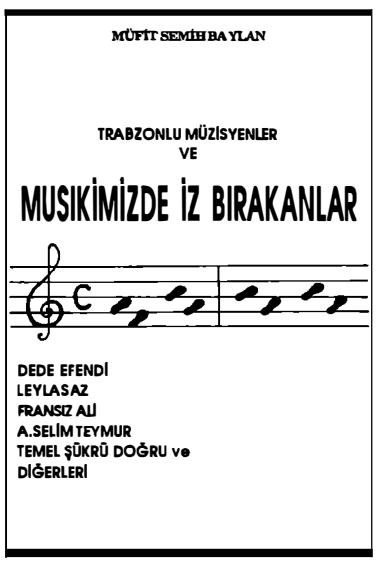

Yazışma Adresi:
Müfit Semih Baylan
Türk Ticaret Bankası Merkez Şubesi
61200 - TRABZON

ha ve Asiye adlı Hanımlar, Trabzon'un musiki yaşamının cengileri... **Asdik Ağa, Ahmet Yardımoğlu, Laika Karabey, Ruşen Ferit Kam, Nasibin Mehmet Yürü, Selahattin Pınar, Safiye Ayla Tarğan, Mefharet Atalay, Müzeyyen Senar, Perihan Sözeri, Taşkın Özer, Tophan Eli Sabri Bey**'in yanı sıra yaşamları hakkında ayrıntılı bilgi verilemeyen daha on dört sanatçıdan söz edilir. bu arada **Fehmi Tokay, Artaki Candan (Terzlyan) ve Tanburacı Osman Pehlivan** da kitapta ele alınıp değerlendirilen birer sanatçı olurlar.

Müfit Semih Baylan, "Musikimizde İz Bırakanlar"ın yaşamlarını ele alırken sanata giden yolarını da belirlemiş, oluşturdukları emekten kuşkusuz kayıtlarımıza düşen ne kadar bilgi kalabilmişse onlardan okurunu haberli kılmaya özen göstermiş. Yer yer özgün kaynaklara da el atarak, bu konuda geçmişte üretilenlere gönderme yapmış. Yaptığı söyleşilerde - yitip giden değerler için - deyim yerindeyse, acı çekenlerin duygularını da kitabına taşımış.

Bir ilk kitap olması nedeniyle, belki de gözetilen anlayış eldeki tüm birikimleri ince eleyip sık dokumadan olabildiğince sıralamak olmuş. Bu belki de bu alanda emek verenlerin emeğini bir yerde atlımamak anlamı taşıyor. Ancak okur bir yerde, yerel düzlemde üretimde bulunan sanatçılarla, ülke bazında yer tutan sanatçıları ayrı bölüm başlıkları altında okumak istiyor. Görebildiğimiz kadarıyla **Trabzon Bölümü** ayrıca ele alıp değerlendirilebilseydi, kitabın okura sunduğu hizmet daha bir netleşirdi. ülkenin neresinde olursa olsun aynı sevinci, aynı coşkuyu, aynı çileyi çekenlerin, yüreğinin sevdasını her yaşta genç tutanların ortak duygular taşıması, bir yerde onların iç içe geçmesine ortam oluşturmuş.

Kitaba eklenen 18 fotoğraf, 50'li yılardan gümümüze musiki alanında önemli yer tutan müzisyenlerin emeğinin değerlendirilmesine yönelik bir çabayı yansıtıyor. **Temel Şükrü Doğru**'dan **Ahmet Selim Teymur**'a **Suat Kurtuldu**'dan, **Teoman Önaldı**'ya, ordan **Ankara**'da düzenlenen gecelere, verilen konserlere uzanıp gidiyor görüntüler.

Musıki konusunda az da olsa bir teorik bilgilenme de gözden ırak tutulmamış.Ancak amaçlanan, anılar çerçevesinde musıkimizde iz bırakanların emeğine çok yönlü sahip çıkmanın göstergesiydi.

Müfit Semih Baylan'ın emeğini kutluyor; Bu alandaki coşkusuna daha yeni boyutlar ekleyerek, sevdiği alanı daha da genişletmesini diliyoruz.●

Tutarsızlık üstüne

Zühtü BAYAR

Not defteri

haftada bir ÖZET
sanat-edebiyat-düşün

"Toprak„ üstüne

kısa kısa

Bir, kurum bir dergi kurultay

Sosyal Çalışma

HER YERDE, HER ZAMAN

Emeğin günlüğü — Zühtü Bayar

Simmel diye biri

kısa kısa

SABAHATTİN ALİ - SAİT FAİK

Zühtü BAYAR

SABAHATTİN

Dinamo'nun ağzından Sabahattin Ali

SESSİZLİK KIYIMI

Asım BEZİRCİ

İki dergi mart sayılarını Sabahattin Ali'ye ayırdı

TİYATRO

Ahmet Vefik Paşa'nın 82. ölüm yıldönümü

SABAHATTİN ALİ ÜSTÜNE

Hikmet ALTINKAYNAK

Politika'daSANAT-EDEBİYAT

sanat

Lel topluluğu ve Rus halk sanatı

Türkiyeli öğrenciler Paris'te bir açık oturum düzenledi

Tuncelili Aşık Zamani son türkülerini bir uzun-çalarda topladı

VATAN sanat

Picasso'nun tabloları mirasçıları arasında kur'a usulü ile dağıtılacak

Ruhi Su ile "El Kapıları" dinletisi üzerine bir konuşma

Elia Kazan'ın son filmi Son Büyük Patron ilgiyle karşılandı

Fikret Hakan son filmi "Sürgün"ü tamamladı

KISA-KISA-KISA

DÖRTLÜK

Deniz'in Yusuf'un Hüseyin'in
Mezarlarını tahrip etmiş komandolar
Demek,kudurmuş bir sürüden
Daha güçlüymüş o üç mezar.

A.Behramoğlu

"ÖZGÜRLÜK TİYATROSU"NUN OYNAYACAĞI OYUNLAR BELLİ OLDU

Orhan TAYLAN

Antropoloji,Cephe, Sanatçılar vesaire...

Konuşan: Erdal Atsay

CAN YÜCEL:

"Temelde örgütleşemeyen şiirini de örgütleyemez"

"Sanat çevresi sanatçısının yerine,halk sanatçısı anlayışının yerleşmesi gerekir. Yeni bir halk sanatı yaratılacaktır Türkiye'de"

"MEYDAN SANATI"

"DOĞU-BATI"SORUNU

SANATÇININ ACİL GÖREVİ

AST, MADEN-İŞ'LE DAYANIŞMA İÇİNDE

40'lı yıllardan 70'li yıllara, gazetelerin sanat yaprakları / 10

● Ahmet ÖZER

On aydan beri sürdürdüğümüz yazıdizimiz bu yazımızda sözünü edeceğimiz sanat sayfalarıyla sona eriyor. Kuşkusuz aktarmaya çalıştığımız sanat - kültür boyutu, çok daha geniş bir birikimden oluşuyordu. Sınırlı sayfalarla sunulanlar bir yerde tadımlık özelliği taşımaktadır.

70'li yıllardan sonra da sanat ve kültüre sayfalarını açan pek çok gazeteye rastladık. Ancak sanat dergilerinin yoğunluğu nedeniyle nice ürünlerin günlük gazetelerin sayfalarında **"heba olması"**na gönül razı olmamış olsa gerek, sanat sayfaları eski özgünlüğü taşıyamadılar, zamanla gazetelerde yer almaz oldular.

Bu yazımızda, 70'li yılların dört ayrı gazetesinin sanat sayfalarındaki birikimi dile getirmeye çalışacağız.Yeni kuşakların belki de adını duymadığı gazeteler olacak bunlar: **Yeni Ortam, Barış, Vatan, Politika.**

Yeni Ortam / Sanat

11 Eylül 1972'den 29 Şubat 1976'ya değin günlük olarak yayımlanan **Yeni Ortam** gazetesi okurlarına**"sanat"** adına her gün büyük bir coşkuyu yansıtır. Ülkemiz yazınının pek çok adı, bu sayfadan okura seslenme olanağı bulur. İnceleme, araştırma, deneme, tanıtma yazıları, özel sayılar sayfada öncelik kazanır. Türk yazınında değişik türlerde nice kitaplar ardı ardına her gün birkaç yazar tarafından okura tanıtılır. Kimi zaman sanatçılarımız, yaptıkları ve yapacaklarını söyleşilerle anlatma olanağı bulurlar. Hasan İzzettin Dinamo'dan, Mehmet Bayrak'a, Mustafa Balel'den, Zühtü Bayar'a, Hasan Hüseyin'den Mehmet Ergün'e, Burhan Günel'den Behzat Ay'a pek çok yazardan o yıllarda yayımlanan kitaplar üzerine tanıtıcı yazılar okuruz.

Burçak Evren sinema konusunda eleştiri yazıları yazarken, **Hayati Asılyazıcı** ve **Yılmaz Onay**'ın tiyatroyu konu alan yazılarını okuruz. Bir gün **Atilla İlhan**'la bir başka gün, Dinamo'yla, ardından **Arif Damar**'la, **Nevzat Üstün**'le söyleşilir. 2 Nisan 1973'te **Sabahattin Ali**, 3 Haziran 1973'te ise **Nazım Hikmet** özel bölümü yayımlanır.

Yeni Ortam gerek içeriğinde yer alan çok yönlü birikimle, gerekse sanat alanındaki yoğun emekle 70'li yıllarda bir yerde yazar yetiştiren okul görevini üstenmişti.

Barış / Sanat - edebiyat - düşün

70'li yıllarda **BARIŞ** gazetesi **"haftada bir ÖZET"** başlığında sanata, edebiyata kucak açar. Sayfayı **Kokmazgil (Şair Hasan Hüseyin)** düzenler. Sayfada **Zühtü Bayar "Not Defteri"** başlığında düşün yaşamımızın nice uç noktalarında gezdirir kalemini. Aşktan felsefeye, edebiyattan, resme değişik düşün kırıntıları okurun beynine kazılmaya çalışılır. Sayfanın sürekli yazarları arasında, **Hasan Hüseyin**'in **"öğrenci"**si, evlâdı her şeyi, ilerde ölümüyle sarsılacağı **Bedrettin Cömert** de vardır.

Cömert, ustası **Hasan Hüseyin Korkmazgil**'in yönettiği bu sayfaya yazılarıyla katkıda bulunur. O aylarda yayımlanan YANSIMA dergisini , sosyal alanda üretilen başlıca yapıtları değerlendirir. **Hasan Hüseyin**'in bu sayfada ilgi çekici bir yazısı da dönemin **Türk Dil Kurumu**'na yönelttiği eleştiri olur.Şair 28 Haziran 1972 tarihli sayfada yer alan **"Bir kurum, bir dergi, bir kurultay"** yazısını, **"Dilimi seviyorum; fakat Türk Dil Kurumu'nu hayır!"** yargısıyla bitirir.

Barış gazetesinin sanat sayfası **"Özet",** kaç sayı yayımlandı? Bu sayfalardan okura bundan tam 20 yıl önce kültür ve sanatımız adına neler aktarıldığını şu anda bütün boyutlarıyla açıklama olağımız yok. Ancak burada bir gerçeği vurgulamak yerinde olur: Bu alanda yapılan yayınları bir yerlere tarih düşürerek saptamak okur adına, basın yaşamımız adına bir görev olsa gerek.

Politika'da Sanat - Edebiyat

70'li yıllarda günlük olarak yayımlanan **Politika** gazetesinde bir tam sayfa, sanat ve edebiyata ayrılır. Sayfalarda sayı numarası belirtilmediği için bu alanda ne kadar bir yayımın yapıldığını da saptama olanağımız olmadı. Bilinen şu ki sayfa gazetenin genel çizgisini koruyan, onu öne çıkaran bir sanatın izleyicisi oldu. 1976 - 1978 yıllarında yayımlanan sayfalarda **Asım Bezirci "doğruca", Ataol Behramoğlu "düşünceler"** başlığında düzenli olarak sayfada köşe yazıları yazdılar. **Orhan Taylan**'ın sanatın sorunlarını irdeleyen yazılarının yanında, çeşitli söyleşilere de yer verilir: **Sümeyra Çakır, Enver Gökçe, Hasan İzzettin Dinamo, Can Yücel'e** sorular yöneltilir. Sayfalarda **Yalvaç Ural**'ın, **A. Behramoğlu**'nun, **Hüseyin Çetinkaya**'nın, **İsmail Uyaroğlu**'nun, **Dağlarca**'nın, **Mayakovski**'nin şiirleri yer alır. 3 Haziran 1976'da **Orhan Kemal** 1 Nisan 1978'de ise **Sabahattin Ali** özel sayıları yayımlanır.

Kitap tanıtma yazıları, sanat haberleri, o dönemlerde düzenlenen festivallerin getirdiği sanatsal boyuttan kesitler de gazetenin bu sayfasından yansıtılmaya çalışılır.

Vatan / Sanat

Yazımızın başlangıç bölümlerinde söz ettiğimiz **Vatan** gazetesi yeniden yayın yaşamına başlamasıyla sanata da önemli bir sayfa açar. 12 Mart 1976 tarihi bir başlangıç olur. Her gün bir sayfanın beş sütununda sanat haberleri, köşe yazıları, söyleşiler, kitap tanıtımları yer alır. Sayfa büyük ölçüde **Nihat Behram**'ın emeğiyle biçimlenir. Tiyatro, sinema, resim, müzik üzerine yazıların yer aldığı sayfada **"Sanat, kültür, bilim suçlamaları"** başlığında geçmişteki kültür düşmanlığından, tarihe miras kalan **"acı"**lardan söz edilir.

2 Nisan 1976 tarihli sayfa bütünüyle **Sabahattin Ali** özel bölümü olarak yayımlanır. Sayfa söz konusu yılın sonuna değin sanatın nabzını tutmaya çalışır. Zamanla çok şey gibi o da eriyip gider.

Gazetelerin sanat yaprakları, günlük gazete okuruna sanat eğitimi aşılamasının yanında,duyarlı bir alan olan kültür - sanat konusunda da önemli bir görev bilinci oluşturur.Büyük emek ürünleri olan bu sayfaların çok yönlü bir okul olduğuna inanıyor, bu sayfalardan nice yazarlar, nice ozanların yetişmesini yazımızın için bir kazanım sayıyorum. İlerde bu sayfaların her biri için bir kitabın yayımlanmasını bir özlem, bir öneri olarak belirtmek isterim.●

- bitti -

sizin için

-tüm öğrencilerime-

Müfide Güzin Anadol

Sevgi çiçeklendi,
Umut yeşerdi,
Güzellikle doldu yürekleriniz.

Gülerek, suskunlukla, sessizce,
Aynı pencereden baktık yıllarca.
Acısını, sevincini paylaştık insanların.

"Câbi Efendi"yle dolaştık Üsküdar'ı,
"Ahmet Cemil'in mai hayalleri..."
Karanlık gecelerde "Ahmet Celâl"
"Süleyman Efendi"nin nasırı...

Yolduk ayrık otlarını,
Kuruları ayırdık.

Gülerek, suskunlukla, sessizce
Aynı pencereden baktık yıllarca
Acısını, sevincini paylaştık insanların.

Yıllara takıldı kaldı çocuksu sevinçleriniz
Dörtbir yanda ana baba oldunuz.
Yoruldunuz.

Aruzla, heceyle, serbest vezinle,
"Hezar - pâre" gönlümün,
Binlercesi sizlerle...

kültür - sanat olayları- haberler

Derleyen: **M. Reşat SÜMERKAN**

Yaz dönemiyle birlikte sona eren kapalı salon etkinlikleri, yerini son haftalarda yayla şenliklerine bırakmış bulunuyor. Salon ve galeriler ise temizlik ve onarımları yapılarak yeni sezona hazırlanıyorlar. Bu ortam içinde ayın olayları ve haberleri de şöyle özetlenebilir.

ŞENLİK

● Temmuz ayı sonlarına doğru üç yayla şenliği yaşandı: 17 temmuz (Ayın 3. cuma günü) **Kadırga Şenliği**, 18 temmuz (Ayın 3. Cumartesi günü) **Sisdağı Yaylası** ve temmuz ayı 18 - 19 - 20. günleri (Orak ayının 7'si) **Hıdırnebi Şenliği**.

KÜLTÜR KURULU

● **Trabzon Belediyesi** adına 5 yıldır **"Trabzon Belediyesi Tarihi"**ni yazmakta olan **"Kültür Araştırma Kurulu"**, hazırlanan iç tüzüğün **Belediye Meclisi**'nce onanması ile yasal bir nitelik kazanmıştır. Görev ve sorumlulukları da genişletilen kurul, 4 temmuz günü yaptığı genişletilmiş toplantısında 9 kişilik bir yürütme kurulu seçmiştir. Yürütme kurulu şu üyelerden oluşmaktadır: **Şevket Çulha** (Başkan), **Türkay Korkmaz** (Yazman), **Gündoğdu Sanımer, Rasim Şimşek, Hikmet Aksoy, Ahmet Özer, Arslan Pulathanell, M. Reşat Sümerkan** ve **Kenan Sarıalioğlu**.

ÇIKTI!

Ali Kemal GÖZÜKARA

DÖNE'YE MEKTUPLAR

"Döne'ye Mektuplar, Köy Enstitülüler kuşağından Ali Kemal Gözükara'nın daha önce yayımlanmış İbili'ye Mektuplar'ının bir karşılığı...

Hayatının diri yanını sürekli ön planda tutan, yerel betimlemelerle zengin ulusal portreler çizen Gözükara'nın bu yapıtı, köy ile kent arasında direnen, çalişan insanımızın direncini, coşkusunu anlatmaktadır."

Okuyunuz!

141 sayfa, 10.000 TL.

İsteme: Meşrutiyet Cad. 10 / 44, 06640 - Bakanlıklar / Ankara